

Djeca i konflikti: djeca kao instrumenti i objekti međunarodne sigurnosti

Galijašević, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Libertas International University / Libertas međunarodno sveučilište**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:223:128585>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital repository of the Libertas International University](#)

**LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZAGREB**

Jelena Galijašević

DIPLOMSKI RAD
Djeca i konflikti:
Djeca kao instrumenti i objekti međunarodne sigurnosti

Zagreb, lipanj 2018.

**LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE
ZAGREB**

**DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
Međunarodni odnosi i diplomacija**

**Djeca i međunarodni konflikti:
Djeca kao instrumenti i objekti međunarodne sigurnosti**

KANDIDAT: Jelena Galijašević
KOLEGIJ: Međunarodna sigurnost
MENTOR: dr. sc. Mirko Bilandžić, izv. prof.

Zagreb, lipanj 2018.

Sadržaj

Sažetak	5
Summary	6
1. Uvod.....	7
1.1. Predmet istraživanja	8
1.2. Hipoteze rada.....	8
1.3. Cilj rada	8
1.4. Izvori podataka i metodologija rada	8
1.5. Sadržaj i struktura rada	9
2. Pojam i koncept djetinjstva.....	10
2.1. Teorije djetinjstva.....	10
2.2. Djetinjstvo kao društveni konstrukt.....	13
2.2.1. Granice, dimenzije i faze djetinjstva	15
2.2.2. Djetinjstvo i pitanje roda	19
2.3. Moderna koncepcija djetinjstva.....	20
3. Djeca kao instrumenti međunarodne sigurnosti.....	23
3.1. Djeca i nacionalni identitet	23
3.2. Djeca kao instrumenti političke propagande	25
3.3. Djeca kao ikone rata	30
4. Djeca kao objekti međunarodne sigurnosti – žrtve i akteri u međunarodnih sukobima... 36	
4.1. Djeca – žrtve u oružanim sukobima	37
4.1.1. Rodno nasilje nad djecom u ratu	41
4.2. Djeca kao akteri u oružanim sukobima	43
4.2.1. Proces pretvaranja djeteta u vojnika.....	47
4.2.2. Djeca nakon sukoba	53
4.3. Novi ratovi.....	56
4.3.1. Ekonomsko-socijalni čimbenici regrutiranja djece vojnika	62
4.3.2. Kako djeca vojnici <i>mijenjaju</i> sukobe	63
4.4. Kako se boriti protiv djece?.....	65
5. Međunarodna zaštita djece.....	67
5.1. Djeca kao nositelji prava	67
5.1.1. Sekuritizacija djetinjstva.....	70

5.2.	Konvencija o pravima djeteta	71
5.3.	Ženevska konvencija	76
5.4.	Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a o zaštiti djece	77
5.5.	Sporazum o zabrani mina	79
5.6.	Akcijski program UN-a za sprečavanje i borbu protiv nezakonite trgovine malim oružjem i lakim naoružanjem u svim njegovim aspektima (PoA)	80
5.7.	Ostali važni akti	81
6.	Zaključak.....	83
7.	Literatura:.....	96
8.	Popis slika:	100
9.	Popis grafikona	100
10.	Životopis.....	101

Sažetak

Tijekom cijele povijesti čovječanstva djeca su u međunarodnoj politici prisutna u raznim ulogama. Međutim, uloge koje djeca igraju u politici rata i mira, mijenjale su se s promjenom predodžbi koje odrasli imaju o vrijednosti i ranjivosti djetinjstva. Djetinjstvo nije samo biološka kategorija već i socijalno-kulturološki konstrukt. U današnjem svijetu u kojem pokretačka moć ideja poput demokracije i slobode polako posustaje, dijete postaje novi simbol liberalnih vrijednosti i motiv djelovanja zapadnog svijeta.

Djetinjstvo može biti instrument i objekt međunarodne sigurnosne politike. Politički kapital djece vješto je eksploatiran kroz njihovo indirektno uključivanje u političku i ratnu propagandu u kojoj igraju uloge: simbola nacionalnog identiteta, političkih valuta, ikona rata, zona mira, sredstava ideološke indoktrinacije i druge. Djeca su mediji kroz koje se oblikuje percepcija i motivacija odraslih.

Međutim, djeca su također svakodnevno direktno uključena u oružane sukobe, bilo kao žrtve ili kao počinitelji. Djetinjstvo na taj način postaje objekt međunarodne sigurnosti. Procjenjuje se da oko tristo pedeset milijuna djece danas živi u područjima pogođenim oružanim sukobima, više od jedanaest milijuna njih je u izbjeglištvu širom svijeta, dok tristo tisuća djece služe kao djeca vojnici. Evolucija takozvanih *novih ratova*, koju prati trend proliferacije naoružanih skupina, privatizacije nasilja, te premještanje ciljeva rata iz političko-ideološke u ekonomsku sferu, omogućila je još intenzivniju eksploataciju djece u sukobima.

Veliki su napori uloženi u stvaranje učinkovite međunarodne pravne zaštite djece. Međutim, razne kontradikcije u međunarodnom pravu, te neusklađenosti s nacionalnim pravnim sustavima, otvaraju prostor za pitanja je li učinkovita međunarodna zaštita djece uopće moguća.

Ključne riječi: djeca, oružani sukobi, koncepcija djetinjstva, prava djeteta, međunarodna sigurnost, djeca vojnici

Summary

Throughout the entire history of humanity, children have been playing various roles in international politics. However, the roles that children play in the politics of war and peace have changed with the change of ideas that adults have about the value and vulnerability of childhood. Childhood is not only a biological category, but also a socio-cultural construction. In today's world where ideological power of ideas such as democracy and freedom slowly fade, the child has become the new symbol of liberal values and a motive for action of the Western world.

Childhood can be used as an instrument and as an object of international security policy.

The political capital of children is exploited through their indirect involvement in political and war propaganda in which they act as: symbols of national identity, political currencies, icon of war, peace zone, means of ideological indoctrination, etc. Children are mediums through which adult perception and motivation is formed.

However, children are also directly involved in armed conflicts every day, either as victims or as perpetrators. Thus, childhood becomes an object of international security. It is estimated that around three hundred and fifty million children live in conflict zones, more than eleven million children are currently in refugee camps around the world, while three hundred thousand serve as child-soldiers. The evolution of so-called *new wars*, followed by the trend of proliferation of armed groups, privatization of violence, and shifting of war goals from political to economic sphere, has enabled even more intense exploitation of children in conflicts.

Great efforts have been made to create effective international legal protection for children. However, various contradictions in international law and mismatch with national legal systems make us wonder whether effective international child protection is even possible.

Key words: children, armed conflicts, conception of childhood, child rights, international security, children soldiers

1. Uvod

Djeca su oduvijek prisutna u svim aspektima društvenog života pa tako i političkog. Međutim, razumijevanje djetinjstva kao i njegov značaj mijenjali su se tijekom povijesti. Dijete je nesumnjivo u fokusu današnjeg zapadnjačkog društva, čemu su pridonijeli globalizacijski procesi koji su vremenski i prostorno udaljena stradanja djece učinili aktualnim predmetom zabrinutosti cijele svjetske populacije. Slike nevine i bespomoćne djece, čija nijema lica pričaju tisuće potresnih priča, nezaobilazan su prizor u svakom medijskom sadržaju koji izvještava o ratnim zonama.

Djeca mogu biti instrumenti i objekti međunarodne sigurnosne politike. Instrumentalizacija djece u političke svrhe vrši se njihovim indirektnim uključivanjem u političku propagandu u kojoj imaju uloge: simbola nacionalnog identiteta, političkih valuta, ikona izvanrednih stanja, sredstava ideološke indoktrinacije i druge. Djetinjstvo nije samo biološka kategorija već i socijalno-kulturološki konstrukt. U suvremenoj percepciji djetinjstva kao vrijednijeg i ranjivijeg nego ikad prije, djeca postaju moralne reference i imperativi za djelovanje. Stoga djeca danas predstavljaju vrijedan resurs i moćno oružje motivacije i manipulacije odraslima.

Djeca postaju objekti međunarodne sigurnosti onda kada su direktno uključena u oružane sukobe, u ulozi žrtve ili u ulozi počinitelja. Iako istraživanja pokazuju da postoji trend opadanja broja međudržavnih sukoba, broj djece boraca konstantno raste. Evolucija takozvanog *novog ratovanja* utjecala je nizom čimbenika na učinkovitije pretvaranje djece u borce. Sve do dvadesetog stoljeća, ratovi su bili u isključivoj domeni odraslih. Djeca su u njima bila kolateralne žrtve. U suvremenim sukobima, djeca imaju primarne uloge, te često čine integralni dio organiziranih vojnih jedinica, pobunjeničkih, terorističkih, ali i državnih. Njihovo učešće u ratovima po brojnosti i rasprostranjenosti, daleko nadilazi oskudnu pozornost koju izaziva.

S obzirom na činjenicu da djeca aktivno sudjeluju u borbama za ostvarenje društvenih i političkih ciljeva, može se govoriti i o političkom doprinosu djece. Međutim, takav doprinos do danas nije priznat, naprotiv, nakon sukoba mlade se često marginalizira, te im se pridaju atributi problematičnih elemenata društva.

Veliki su naponi uloženi u stvaranje učinkovite međunarodne pravne zaštite djece. Međutim, čini se da nacionalni interesi još uvijek stoje ispred dobrobiti djece. Brojne kontradikcije u međunarodnom pravu, te neusklađenosti s nacionalnim pravnim sustavima, otvaraju prostor različitim interpretacijama, te legalnom kršenju prava djeteta.

1.1. Predmet istraživanja

Predmet ovog rada jesu djeca kao instrumenti i objekti međunarodne sigurnosne politike.

Istraživačka pitanja na koja se u radu daju odgovori su:

1. Na koje se sve načine djeca koriste u sigurnosnoj politici?
2. Postoji li veza između smanjenja međudržavnih sukoba i povećanja broja djece boraca?
3. Kako je takozvano *novo ratovanje* utjecalo na uporabu djece na bojištu?
4. Je li uporaba djece na bojištu povratno utjecala na promjene prirode sukoba?
5. Koji su čimbenici utjecali na povećanje broja djece koja su uključena u oružane sukobe?
6. Postoji li efikasan način međunarodne zaštite prava djeteta u oružanim sukobima širom svijeta?
7. Mogu li djeca biti pravno odgovorna za zločine počinjene u ratu?

1.2. Hipoteze rada

H1: Novo ratovanje pridonosi intenzivnijoj uporabi djece u ratu.

H2: Povećanje broja unutardržavnih sukoba utjecalo je na povećanje broja djece boraca.

H3: Moguće je efikasno zaštititi prava djeteta u oružanim sukobima instrumentima međunarodnog prava.

1.3. Cilj rada

Cilj ovog rada je dati cjelovit i detaljan prikaz različitih direktnih i indirektnih uloga djece u sigurnosnoj politici te objasniti temeljne čimbenike koji su doveli do političke eksploatacije djece. Također, namjera je skrenuti pozornost na suvremene trendove promjena naravi samih sukoba i na implikacije koje te promjene imaju na sudjelovanje djece u sukobima. Razumijevanjem društvenih, kulturoloških i povijesnih činjenica koje su oblikovale suvremeni kontekst političkih uloga djece, nastoji se analizirati efikasnost međunarodne zaštite djece.

1.4. Izvori podataka i metodologija rada

Rad je izrađen na temelju kombinirane metodologije istraživanja koja je primijenjena na sekundarne podatke. Proces teorijskog istraživanja vođen je kvalitativnim analitičkim

principima te komparativno-deskriptivnim pristupom. Primijenjena je metoda analize sadržaja na znanstvene radove i studije ključnih teoretičara i metoda diskurzivne analize na službene dokumente međunarodnih institucija.

Rezultati empirijskih istraživanja, koja su provele relevantne međunarodne organizacije, analizirani su i prikazani instrumentima kvantitativne metodologije. Sintetiziranjem rezultata analize, definirani su uzroci i obrasci koji su oblikovani u zaključke. Problemu istraživanja pristupalo se iz holističke perspektive a uzimao se u obzir i društveni, prostorni te vremenski kontekst.

1.5. Sadržaj i struktura rada

Rad se sastoji od šest poglavlja.

U uvodnom poglavlju definirana su istraživačka pitanja i hipoteze, te su izneseni predmet, cilj, metodologija i struktura rada. U drugom poglavlju pojašnjava se sam pojam djetinjstva, te se pregledom teorija različitih autora prati razvoj koncepcije djetinjstva tijekom povijesti do suvremenog doba. Definirani su i pojmovi granica, dimenzija i faza djetinjstva, te implikacije njihova različitog shvaćanja u različitim kulturološkim i povijesnim kontekstima. Treće poglavlje bavi se djecom kao instrumentima sigurnosne politike u ratu i miru; Obradene su uloge djece u političkoj propagandi, izgradnji nacije, zaštiti totalitarnih režima, ikonografiji rata, legitimizaciji nasilja, uspostavljanju mira, itd. U četvrtom poglavlju govori se o djeci kao objektu međunarodne sigurnosti, odnosno o njihovoj direktnoj uključenosti u oružane sukobe, bez obzira na to je li se pojavljuju u ulogama žrtvi ili počinitelja političkog nasilja. Detaljno su opisani čimbenici nastanka fenomena djece boraca te faze transformacije djeteta u vojnika i implikacije koje uporaba djece u borbi ima na evoluciju samih sukoba. Peto poglavlje bavi se pravima djeteta te međunarodnom zaštitom prava djece. Najprije su iznesena viđenja različitih teoretičara o prirodi prava djeteta, zatim su navedeni ključni međunarodni akti i međunarodne organizacije za zaštitu prava djece. Preispitane su kontradikcije koje postoje unutar međunarodnog prava, te između teorije i praktične primjene prava djeteta. Imajući u vidu ciljeve definirane u uvodu, u šestom su poglavlju doneseni zaključci o obrađenom predmetu i dani potencijalni odgovori na istraživačka pitanja te postavljene hipoteze.

2. Pojam i koncept djetinjstva

2.1. Teorije djetinjstva

Prisutnost djece u politici i ratovima nije fenomen modernog doba. Od djece križara do Titovih pionira, djeca su igrala političke uloge. Kako navodi Helena Brocklehurst: *uglavnom je samo naše priznanje – a ne prisutnost djece u politici – ono što je novo.*¹ Shvaćanje značenja i vrijednosti djetinjstva mijenjalo se tijekom povijesti. Iako je pojam *dijete* naizgled jednoznačan, ni danas nemamo njegovu jedinstvenu, preciznu i sveobuhvatnu definiciju. Što je djetinjstvo, koja su to posebna svojstva koja djetinjstvo razlikuju od odrasle dobi, kada i kako se događa metamorfoza iz djeteta u odraslu osobu? Odgovori na navedena pitanja razlikuju se iz prostorne i vremenske perspektive. Odnosno, različite kulture dat će različite odgovore kao i pripadnici iste kulture u različitim vremenima i okolnostima. Takva, različita shvaćanja djetinjstva oblikuju i različite uloge djece u društvu i politici. U zemljama zapadnog svijeta djetetom se smatra osoba mlađa od osamnaest godina, dok se u većini nezapadnih kultura djetinjstvo završava između osme i dvanaeste godine. U Liberiji, desetogodišnjeg se dječaka može smatrati djetetom prije i poslije ratnog sukoba, dok je tijekom rata prisiljen biti odrasli muškarac.

Studiji djetinjstva relativno su mlada disciplina, koja se razvila u protekla dva stoljeća. Različiti su autori dali raznorodne prikaze razvoja i sadržaja koncepta djetinjstva.

Francuski povjesničar Philippe Ariès tvorac je prve povijesne studije djetinjstva. U svojoj knjizi *Stoljeća djetinjstva* (1962), on daje vrlo opsežan prikaz razvoja koncepta djetinjstva u europskoj povijesti. Izučavajući likovne prikaze djece, te literarne zapise o njima, od kojih se ističe dnevnik dvorskog doktora Henricha IV, Ariès izvodi zaključke o evoluciji percepcije djetinjstva sve do modernog doba. Temeljna je teza njegova rada da koncept djetinjstva u Europi nije postojao sve do sedamnaestog stoljeća i da su takozvana pred-moderna društva razlikovala samo dojenčad od odraslih.

U srednjovjekovnom društvu koncept djetinjstva nije postojao; ovo ne znači da su djeca bila zanemarena, napuštena ili prezrena. Koncept djetinjstva ne smije se miješati s naklonošću prema djeci: on odgovara svijesti o posebnoj prirodi djetinjstva koja razlikuje dijete od

¹ Collins, A., ur., (2010), *Suvremene sigurnosne studije*, Zagreb: Politička kultura, str. 408.

*odrasle osobe, čak i od mlade osobe. U srednjovjekovnom je društvu ta svijest nedostajala. Iz tog razloga, čim bi dijete bilo sposobno živjeti bez stalne skrbi njegove majke ili dadilje, postajalo bi dio svijeta odraslih.*²

Za Arièsa, nedostatak svijesti o posebnoj prirodi djece očitavala se u ophođenju odraslih prema djeci. Iako su dojenčad, tj. djeca ispod sedam godina, smatrana krhkim i ranjivim stvorenjima, roditelji su bili relativno ravnodušni prema njima, a njihovu smrt tretirali su kao dio svakodnevice, što je posljedica visokih stopa smrtnosti dojenčadi u to doba. Od sedme godine života, dijete je jednostavno smatrano drugom, iako manjom, odraslom osobom. Ni na koji način mu se nije pripisivala posebna priroda u odnosu na odrasle. Na slikama iz tog doba, djeca su prikazivana kao mali ljudi, jednake odjeće i s atributima odraslih. Tek od sedamnaestog stoljeća djeca se prikazuju u drugačijoj odori, te često zauzimaju središnju poziciju na slikama, a prvi put se pojavljuju i samostalni portreti djece, što Ariès uzima kao očit dokaz promjene općeg društvenog poimanja djeteta koje postaje središnja figura obitelji i društva:

*Sve što se tiče djece i obiteljskog života postalo je predmet pozornosti. Ne samo budućnost djeteta, već njegova prisutnosti i samo njegovo postojanje su važni: dijete je zauzelo središnje mjesto u obitelji.*³

U isto vrijeme, u srednjoj klasi europskog društva riječ *dijete* dobiva današnje značenje, a djetinjstvo počinje pobuđivati posebnu pozornost. Prema Arièsu, (francuski) jezik prije sedamnaestog stoljeća, drugačije se ophodio prema djeci nego u suvremeno doba. Naime riječi *dijete*, *sinovi*, *dječaci* koristile su se često u kolokvijalnom značenju feudalne podređenosti. *Dječak* je zapravo označavao *slugu*.

Arièsova teorija djetinjstva naišla je na brojne kritike. David Archard navodi nekoliko očitih nedostataka. Najprije, argumenti i dokazi koje Ariès preuzima iz likovnih prikaza djece tog vremena nisu relevantni. Naime, on polazi od krive pretpostavke da je umjetnost realistični prikaz socijalnih činjenica i ignorira mogućnost da su promjene u likovnim izričajima implikacije promjena u likovnim stilovima i pravcima. To što su djeca različito odijevana od

² Ariès, Ph. (1962), *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, New York: Vintage, str. 128.

³ *Ibid*, str. 133.

odraslih ne dokazuje da se njihov društveni status promijenio.⁴ Zatim, Arièsova teorija je nekonzistentna i kronološki neprecizna. Kao primjer Archard navodi da se u Arièsovoj kronologiji razvoj modernog koncepta brige za novorođenčad događa prije značajnog pada stope smrtnosti novorođenčadi koju Ariès istovremeno smatra odgovornom za indiferentnost roditelja prema djeci.

Razrađujući vlastitu teoriju djetinjstva, David Archard oslanja se na razlikovanje koncepta od koncepcije koje je John Rawls definirao u svojoj *Teoriji pravednosti* (1971). Prema Rawlsu, *koncept pravednosti* zahtijeva da se društvena dobra ne raspodjeljuju na osnovi proizvoljnih razlika među pojedincima, dok *koncepcija pravednosti* predstavlja skup pravila ili principa kojima se određuje ne-proizvoljna, odnosno pravična raspodjela tih dobara.⁵ Primjenjujući ovu paradigmu na pojam djetinjstva, Archard navodi da koncept djetinjstva razlikuje djecu od odraslih u odnosu na nespecificiran skup atributa, dok je koncepcija djetinjstva specifikacija tih atributa. Odnosno, imati *koncept djetinjstva* znači prepoznati da se djeca razlikuju od odraslih; imati *koncepciju djetinjstva* znači imati stav o tome koje su specifične razlike između djece i odraslih. Stoga, može se zaključiti, suprotno Arièsovoj tvrdnji, da su premoderna društva imala koncept djetinjstva, ali su imala i bitno različitu koncepciju djetinjstva nego što je ima moderno društvo.

Ako postoji slaganje da različita društva u različitim vremenima imaju različite koncepcije djetinjstva, nameće se pitanje: Mogu li se različite koncepcije djetinjstva moralno valorizirati? U tom kontekstu, Archard optužuje Arièsa za *prezentizam*. Odnosno, tvrdi da je njegova teorija vrijednosno opterećena modernim poimanjem djetinjstva. *Prezentizam* ima dva aspekta. Prvi aspekt je sklonost tumačenju prošlosti u svjetlu suvremenih stavova, pretpostavki i interesa. Iz perspektive suvremenog doba, koje razumije razliku između djece i odraslih na specifičan način, Ariès ocjenjuje da u prošlosti nije postojao koncept djetinjstva. Zapravo, ono što nije postojalo u prošlosti, današnja je koncepcija djetinjstva. Drugi aspekt prezentizma je sklonost da se suvremeni stavovi i pretpostavke smatraju moralno superiornim spram prošlih. Ariès smatra da je moderna percepcija djetinjstva kulminacija dugotrajne i bolne moralne evolucije društva, što je vrlo opasna pretpostavka, s obzirom na brojne primjere eksploatacije djece u suvremeno doba.⁶

⁴ Archard, D. (2004), *Children: rights and childhood*, 2nd ed., London: Routledge, str. 22.

⁵ Ibid, str. 27.

⁶ Ibid, str. 23.

Sličnih su stavova i predstavnici takozvane *teorije okrutnosti*. Lloyd deMause u svojoj *Evoluciji djetinjstva* (1974) tvrdi da su djeca u prošlosti bila konstantne žrtve okrutnog ophođenja i zlostavljanja što u to vrijeme nije percipirano kao neprimjereno nego sasvim normalno ponašanje.

*Povijest djetinjstva je noćna mora iz koje smo se tek nedavno počeli buditi. Što se dalje vraćamo u povijest, to je niža razina skrbi o djeci, a veća vjerojatnost da djeca budu ubijena, napuštena, pretučena, terorizirana i seksualno zlostavljana.*⁷

Archard, pak, smatra da pripisivanje moralne superiornosti modernoj koncepciji djetinjstva nije opravdano, s obzirom na to da se u različitim vremenima na drugačiji način ocjenjuje moralnost i primjerenost različitih načina ophođenja prema djetetu. Može se jedino raspravljati o tome koji način razmišljanja o djetinjstvu vodi k boljem tretiranju djece. Iz te perspektive, vrlo je diskutabilno je li suvremena koncepcija djetinjstva moralno postignuće ili regresivni izum.⁸

DeMause ide i korak dalje, te uzroke svih ratova i terorizma nalazi upravo u lošem postupanju s djecom koje je posljedica moralno inferiornih pogleda na djetinjstvo. On tvrdi da potisnuta sjećanja na traumatično djetinjstvo čine ljude sklonim nasilju i teroriziranju drugih. Slijedom toga, prema DeMauseu, ulaganje u kvalitetan odgoj djece stvara miroljubive ljude koji će graditi mir u budućnosti. Kako bi bilo manje ratova, DeMause sugerira da djecu treba učiti empatiji, a diplomate u mirovnim pregovorima zamijeniti psihoterapeutima.⁹

2.2. Djetinjstvo kao društveni konstrukt

U drugoj polovini devetnaestog stoljeća djetinjstvo je postalo predmet znanstvenog istraživanja, prvenstveno u okviru psihologije. U takozvanom razvojnom modelu djetinjstvo je definirano kao faza ljudskog razvoja, čija je svrha dosezanje zrele dobi. Razvoju tog modela u psihologiji djetinjstva pridonijeli su ponajprije Wilhelm Preyer sa svojom knjigom *Die Seele des Kindes* (1882) te Charles Darwin sa svojom studijom *A Biographical Sketch of an Infant* (1883). Darwin je djetinjstvo vidio kao dio šireg evolucijskog procesa. Za njega je

⁷ DeMause, L. (1974), *The history of childhood*, New York: Harper and Row, str. 1.

⁸ Archard, D., op. cit., str. 20-24.

⁹ DeMause, L. (2011), *Ending Child Abuse, War and Terrorism*, *The Journal of Psychohistory*, XXXIX, (1), str. 8.

dijete primitivno biće, koje tek treba evoluirati u čovjeka, a razvoj je proces čije faze nužno mora proći svaki čovjek kako bi dosegnuo zrelost. Najvažnija komponenta razvoja je ona biološka, dok je okruženje u kojem se razvoj zbiva manje bitno.

Nasuprot razvojnog modela djetinjstva, pobornici novonastale sociologije djetinjstva i predstavnici šireg pokreta konstruktivizma poput Williama Corsaroa, tvrde da djetinjstvo nije biološka kategorija već društveni konstrukt. Nerazvijenost djece je biološka realnost, činjenica ljudskog postojanja, dok je djetinjstvo društveno konstruirana kategorija koja je okvir za razumijevanje bioloških činjenica. Biološki i društveni aspekt razumijevanja djetinjstva može se usporediti s distinkcijom kategorija spola i roda u feminističkoj teoriji.¹⁰ Naime, teoretičari drugog vala feminizma isticali su da se muškarci i žene razlikuju prema spolu, što je biološka kategorija, te prema rodu, što je socijalna kategorija. Dok su biološke razlike urođene i nepremostive, rodne se razlike oblikuju i mijenjaju unutar društva. Na sličan način stvaraju se i mijenjaju društvena poimanja djetinjstva u različitim vremenima i društvima.¹¹

Prema međunarodno prihvaćenoj definiciji, dijete je osoba mlađa od osamnaest godina. Međutim, takva osoba može biti i radnik, domoljub, borac, skrbnik, majka ili otac, suprug ili supruga, što su sve različite društvene uloge djece. Mnogo je zabilježenih upotreba djece kao političkih valuta – kao prijetnji, modela, simbola i ikona. Tu je također i konstrukcija djeteta u mislima onih koji se bore za svoje *žene i djecu*.¹² Sve su to različiti sadržaji pojma djetinjstva koji su društveno inducirani i konstruirani.

Archard upozorava na opasnost od nepoželjne i iskrivljene međusobne isključivosti prirode i društva u konstruktivističkoj teoriji. Djetinjstvo je za njega i biološki fenomen i društveni konstrukt.

*Djetinjstvo je razdoblje nezrelosti shvaćeno na poseban način. Dijete je mlado ljudsko biće, prirodna činjenica čija se mladost tumači drugačije u različitim društvima i različitim povijesnim razdobljima.*¹³

Djetinjstvo je komparativni negativ odrasle dobi. Gdje i kako povući granicu koja ih odvaja,

¹⁰ Archard, D., op. cit., str. 26.

¹¹ Ibid.

¹² Collins, A., ur., op. cit., str. 408-409.

¹³ Archard, D., op. cit., str. 26.

ne ovisi samo o biološkim činjenicama, poput godina i fizičke zrelosti nego i od načina tumačenja tih činjenica. Dakle, djetinjstvo je kategorizacija koja miješa empirijske činjenice s tumačenjem tih činjenica. Djetinjstvo nije ništa manje biološka kategorija, nego što je društveni konstrukt.¹⁴

2.2.1. Granice, dimenzije i faze djetinjstva

Društvena percepcija djetinjstva očituje se u razumijevanju tri temeljna obilježja djetinjstva – trajanje, priroda i važnost djetinjstva. Ta se obilježja oblikuju iz triju aspekata promatranja, a to su: granice, dimenzije i faze djetinjstva.

Granice djetinjstva odnose se na trenutak kada djetinjstvo počinje i kada završava. Dok je sasvim jasno da djetinjstvo počinje trenutkom rođenja, godine prelaska u odraslu dob se razlikuju od kulture do kulture u formalnom i neformalnom smislu. Punoljetnost je socijalni, vjerski, kulturološki i pravni instrument kojim društvo identificira prelazak iz djetinjstva u zrelu dob. U tom smislu godine su često loš indikator razgraničenja.¹⁵ Iako pravni sustav može imati ključnu važnost u određivanju donje granice posjedovanja formalne, pravne odgovornosti i time, može se reći, definirati pravnu granicu djetinjstva, mnoga društva prakticiraju neformalne podjele društvenih uloga i odgovornosti koje predstavljaju kulturološke granice djetinjstva. Zato je, u praksi, trajanje djetinjstva u nezapadnim društvima daleko kraće nego na Zapadu i završava s otprilike osam do dvanaest godina starosti. Kulturološki kriteriji zrelosti mogu biti razni. Boyden i Levison navode sljedeće:

*Mnogo različitih vrsta kriterija – iako rijetko dob – koriste se za obilježavanje granica djetinjstva. Ti kriteriji uključuju početak rada, završetak školovanja, prvu menstruaciju, zaruke i brak itd. Uobičajeno, kriteriji koji se primjenjuju razlikuju se prema spolu i socijalnoj klasi... Također, djeca koja pripadaju različitim klasama istog društva mogu dosegnuti punoljetnost u različitim godinama, ovisno o njihovoj socijalnoj i ekonomskoj ulozi. Stoga, u Bangladešu, dijete koje radi smatra se odraslim za razliku od njegova vršnjaka koji se školuje.*¹⁶

¹⁴ Archard, D., op. cit., str. 27.

¹⁵ Brocklehurst, H. (2006), Who is Afraid of Children? Children, Conflict and International Relations, Aldershot: Ashgate, str. 25-26.

¹⁶ Boyden, J. i Levison, D. (2000), Children as economic and social actors in the development process, Stockholm: Expert Group on Development Issues, str. 28.

Društvene, ekonomske i političke okolnosti i prioriteti mogu snažno utjecati na određivanje granica djetinjstva. U Afganistanu primjerice, gdje je prosječni životni vijek četrdeset i četiri godine, rad malodobne djece neophodan je za preživljavanje društva pa se i granica djetinjstva pomakla na dolje.¹⁷ U Izraelu su putem vojnih naloga palestinska djeca u dobi od šesnaest godina *prekvalificirana* u odrasle, te mogu biti uhićeni i sudski gonjeni kao odrasli, za razliku od njihovih izraelskih vršnjaka koji se smatraju djecom.¹⁸

Za gornju granicu djetinjstva često se uzima ulazak u pubertet, odnosno stjecanje sposobnosti reprodukcije, što pojedinca čini spremnim da pridonese boljitku društva i njegovoj tradiciji. U mnogim društvima postoje vjerski rituali kojima se obilježava ta granica. U judaizmu, primjerice, u trinaestoj godini, te u islamu ovisno o fizičkoj zrelosti djeteta. Seksualna nevinost, odnosno nesposobnost, široko je prihvaćena kao sinonim djetinjstva, te postoji generalno slaganje među kulturama oko toga da je osoba do početka puberteta nesumnjivo dijete.¹⁹

Helena Brocklehurst skreće pozornost na činjenicu da različiti kriteriji zrelosti mogu biti u kontradikciji. Primjerice, *mladi kadet u Velikoj Britaniji, može se oženiti (uz dozvolu roditelja) sa šesnaest godina, stvoriti, riskirati i oduzeti život sa sedamnaest, ali ne može gledati filmove nasilnog i pornografskog sadržaja još jednu godinu.*²⁰

Posljednjih desetljeća, pak, pojavila su se nova saznanja koja dovode do preispitivanja socijalne percepcije granica djetinjstva.

*Najnovija istraživanja o djeci kao moralnim i etičkim subjektima ukazuju da ona mogu djelovati moralno u dobi od četiri ili pet godina te da mogu dosegnuti razinu zrelosti odraslih u dobi od dvanaest godina. Ono što nedostaje, jesu napori za ostvarenjem ravnopravnog partnerstva s djecom kako bi se olakšao njihov razvoj. Stoga, trenutno možda u velikoj mjeri kočimo razvoj djece unutar mnogih nedvojbeno razvijenih društava.*²¹

¹⁷ Brocklehurst, H., op. cit., str. 27.

¹⁸ Collins, A., ur., op. cit., str. 409.

¹⁹ Brocklehurst, H., op. cit., str. 25.

²⁰ Ibid, str.27.

²¹ Collins, A., ur., op. cit., str. 410.

Dimenzije djetinjstva su različite perspektive iz kojih se gleda na djetinjstvo. To znači da postoji više načina za prikazivanje razlika između djece i odraslih. Može se govoriti o: moralnoj ili pravnoj perspektivi iz koje se maloljetnike smatra nesposobnima da budu odgovorni za svoja djela; epistemološkoj ili metafizičkoj perspektivi iz koje su maloljetne osobe viđene kao osobe kojima, zbog njihove nezrelosti, nedostaje razuma i znanja; te politička perspektiva koja mlade ljude vidi kao nesposobne da pridonese i sudjeluju u vođenju zajednice.

John Locke posebno naglašava metafizičku dimenziju kao ključnu za razlikovanje djece od odraslih. Racionalnost je prepoznatljiv i jedinstven atribut ljudske vrste, iz čega proizlazi da je stjecanje razuma ključni kriterij sazrijevanja.²²

Dimenzije djetinjstva mogu biti determinirane političkim i društvenim okolnostima. Primjerice, u ratnim okolnostima, kada je nacija ili etnička grupa izložena prijetnji, posebno u zemljama Trećeg svijeta, djetinjstvo se skraćuje i djeca ranije mogu preuzeti uloge odraslih. U zemljama supsaharske Afrike, u ratnim okolnostima, dopušteno je da se rituali zrelosti provedu prije puberteta kako bi se djevojčicama omogućilo da se što prije udaju, te spriječila mogućnost njihova odvođenja u seksualno roblje.²³ Postoje i paradoksalne situacije, u kojima se, recimo u Liberiji, desetogodišnjeg dječaka može smatrati djetetom prije i poslije ratnog sukoba, dok je tijekom rata prisiljen biti odrasli muškarac. Afrički dječaci postaju muškarci kada to vojna obveza zahtijeva. U Sudanu su dvanaest i pol tisuća dječaka regrutirale pobunjeničke skupine. Kriterij mobilizacije bio je da su im izrasla barem dva kutnjaka.²⁴

Faze djetinjstva jesu dijelovi od kojih se sastoji razdoblje od rođenja do odrasle dobi čovjeka. Različite kulture različito dijele djetinjstvo i pridaju različitu važnost njegovim fazama. Zapadna koncepcija djetinjstvo dijeli na dojenačku dob, djetinjstvo u užem smislu, adolescenciju i mladost.

Skoro sve kulture slažu se oko trajanja dojenačke dobi, perioda najveće ranjivosti djeteta i njegove ovisnosti o skrbi roditelja, koje, uz određena odstupanja, okvirno traje prvih pet godina života. Ariès je za granicu dojenačke dobi uzimao sedmu godinu, dok mnoge kulture

²² Archard, D., op. cit., str. 2.

²³ Brocklehurst, H., op. cit., str. 51.

²⁴ Ibid, str. 52.

uzimaju usvajanje vještine govora kao granicu dojenačke dobi. Važnost koja se pridaje upravo prvim godina života kao ključnima za daljnji razvoj, dokazuje i UNICEF-ova inicijativa *Prve tri su najvažnije*.²⁵

Djetinjstvo je pojam koji možemo koristiti u širem i užem smislu. U širem smislu, to je razdoblje života od rođenja do odrasle dobi. U užem smislu, djetinjstvo, odnosno rano djetinjstvo, je razdoblje između dojenačke dobi i adolecencije. Ovaj period obično traje od šeste do dvanaeste godine života.

Adolescencija je ključna faza djetinjstva u modernoj koncepciji djetinjstva. Sam pojam pojavio se u devetnaestom stoljeću da bi, kako navodi Aries, svoju najveću važnost dobio u dvadesetom stoljeću, koje on naziva *stoljećem adolescencije*.²⁶ S obzirom na specifično razumijevanje psiholoških osobnosti adolescencije i njenog društvenog značenja u suvremeno doba, ovu fazu djetinjstva, kako tvrdi Archard, možemo smatrati modernim konstruktom.²⁷

Zanimljivo je uočiti kako jezik odražava socijalnu percepciju različitih faza djetinjstva. Dijeca, maloljetnici, tinejdžeri, mladež, sve su to termini koji označavaju osobe u različitim fazama djetinjstva. Međutim, ove su riječi i vrijednosno obojene u društvenom i političkom kontekstu. Primjerice, riječ *mladež* koja označava stariju dijete također ima prizvuk snage, nasilja i potencijalno političkog nasilja. Posljedično, *mladež* je pejorativna slika djece koja može izazivati strah.²⁸

Može se zaključiti da se različite koncepcije djetinjstva razlikuju s obzirom na to kako su postavljene granice djetinjstva, koje dimenzije djetinjstva imaju veću važnost ili kako je djetinjstvo podijeljeno na faze. Ovi aspekti određuju način na koji jedna kultura razumijeva trajanje, prirodu i važnost djetinjstva. Međutim, aspekti djetinjstva mogu biti međusobno isprepleteni. Naime, može se postaviti pitanje: Postoji li jedna jedinstvena granica u jednoj koncepciji djetinjstva ili postoje različite granice za različite dimenzije djetinjstva? Primjerice, dvanaestogodišnjak je iz političke dimenzije dijete, jer nema političko pravo glasa, međutim, s obzirom na to da ima reproduktivnu sposobnost, je li u seksulanom smislu odrasla osoba?

²⁵ UNICEF, Rani razvoj djece, <https://www.unicef.hr/rani-razvoj-djece/>, pristupano 02. 04. 2018.

²⁶ Ariès, Ph., op. cit., str. 30.

²⁷ Archard, D., op. cit., str. 34.

²⁸ Brocklehurst, H., op. cit., str. 17.

Nadalje, primjenjuju li se jednako dimenzije djetinjstva na sve faze djetinjstva? Očito je da adolescent nije u istoj mjeri nesposoban skrbiti za sebe kao što je to dojenče.²⁹

2.2.2. Djetinjstvo i pitanje roda

Kada se govori o društvenoj percepciji djetinjstva, nezaobilazno se nameće i pitanje roda. Rodne vrijednosti nekog društva mogu kreirati percepciju značenja djetinjstva, te njegova trajanja i specifičnih osobina.³⁰ Primjerice, u nekim nezapadnim civilizacijama, djetinjstvo za djevojčice završava između osme i desete godine života, a za dječake između desete i dvanaeste godine.³¹

S obzirom na to da je opći društveni stav da su dječaci korisniji u obitelji i društvu općenito, u Indiji se drži do toga da se muška djeca prva nahrane, a ženskoj djeci daje se ono što ostane iza braće. Ova pojava *rodnog aparthejda*, kako je naziva Helena Brockelhurst, prisutna je u mnogim kulturama. Na Filipinima, primjerice, ukoliko malodobna prostitutka rodi žensko dijete, vjerojatno će ga prodati, dok će muško dijete vjerojatno zadržati.³² Politika jednog djeteta u Kini učinila je da milijuni obitelji pribjegu čedomorstvu djevojčica kako bi osigurale da njihovo jedno dijete bude dječak. *Prema popisu stanovništva u Kini 2000. godine, procjenjuje se da postoji devetnaest milijuna više dječaka nego djevojčica, a omjer spolova iznosio je 100 djevojčica naprema 120 dječaka, što je ostvareno provođenjem spolno-selektivnih pobačaja i prava na ishranu i skrb usmjerenih protiv djevojčica.*³³

Percepcija djetinjstva obojena je ženskim osobinama, bez obzira na to je li riječ o dječacima ili djevojčicama. Od dječaka se očekuje da prerastu tu fazu, dok djevojčice, izrastajući u žene i majke, zadržavaju osobine koje ih čine ranjivim. Fizička ranjivost, slabija racionalnost i emocionalna osjetljivost, pripisuje se ženama i djeci. Poznata je fraza *žene i djeca* za koju se muškarci bore i koji su predmet paternalističke i protekcionističke politike. Žena se doživljava kao dio obitelji, a ne kao individua. Žena je poistovijećena s majkom, odnosno neraskidivo povezana s djecom. Ta je veza između majke i djeteta važan element koncepcije djetinjstva.³⁴ Susan Moeller smatra da su u dvadeset i prvom stoljeću feministički ideali zamijenjeni

²⁹ Archard, D., op. cit., str. 33.

³⁰ Brocklehurst, H., op. cit., str. 33.

³¹ Archard, D., op. cit., str. 32.

³² Brocklehurst, H., op. cit., str. 34.

³³ Collins, A., ur., op. cit., str. 412.

³⁴ Brocklehurst, H., op. cit., str. 36.

idealima djetinjstva, kao oličenjem dobrote i čistoće. Feministica Betty Friedan govori u *New Yorku Times Book Review* o nestanku *stare paradigme* politike identiteta i dolasku *nove paradigme* čija je ključna tema briga za djecu.³⁵

2.3. Moderna koncepcija djetinjstva

Pojam moderne koncepcije djetinjstva podrazumijeva zapadnu liberalnu percepciju djeteta koja se razvila tijekom dvadesetog stoljeća. Najvažnija je osobina moderne koncepcije djetinjstva priznavanje posebne prirode djetinjstva koja ga jasno razdvaja od svijeta odraslih. Djeca ne rade niti se igraju uz odrasle; oni ne sudjeluju u svijetu prava i politike. Inzistira se na oštrom razgraničenju ponašanja koje se očekuje od djece i onog koje se očekuje od odraslih. Odnosno, postoji jasna podjela uloga i odgovornosti.³⁶

Rousseauovo viđenje djeteta kao moralno nevinog bića, bliskog prirodi uvelike je utjecalo na moderno shvaćanje djetinjstva. On tvrdi da djetinjstvo ima važno mjesto u ljudskom životu, te kritizira one koji traže čovjeka u djetetu, bez razmišljanja što je on bio prije nego što je postao čovjek. Djecu treba promatrati kao različite od odraslih, ali i kao nositelje specifičnih kvaliteta i vrlina koje odrasli nemaju.³⁷

Na suvremenu koncepciju djetinjstva utjecale su i kršćanske ideje nevinosti i čistoće djetinjstva. Kršćanstvo propovijeda da su djeca bliska Bogu, čista i još uvijek neiskvarena okolinom. Odrastanje iz tog aspekta predstavlja udaljavanje od prirode i prvotne čednosti. Kako to kaže Rousseau:

*Sve je dobro što je proizišlo iz ruku Stvoritelja; sve se kvari u rukama čovjeka.*³⁸

Slike djece, nevine i neiskvarene, često se stavljaju u kontrast sa suvremenim svijetom odraslih, kako bi se naglasila iskvarenost i nehumanost suvremenog društva. Koliko je takvo viđenje djeteta realno, polemizira David Archard, koji tvrdi da je, kako u literaturi, tako i u religiji, nevinost djeteta nerealno naglašena.

³⁵ Moeller, S. (2002), A Hierarchy of Innocence: The Media's Use of Children in the Telling of International News, *The Harvard International Journal of Press/Politics*, VII, (36), str. 38.

³⁶ Archard, D., op. cit., str. 37.

³⁷ Rousseau, J. J. (1889), *Emile or concerning education*, Boston: D. C. Heath & Company, str. 34. i 80.

³⁸ *Ibid*, str.11.

Dijete ne čini zlo, jer još uvijek nema saznanja o zlu. Dakle, mudrost djetinjstva je upravo u neposjedovanju znanja. S obzirom da ne posjeduje nikakvo znanje koje bi mu ukalupilo um, dijete razumijeva stvari jasnije i jednostavnije. Dijete koje poviče da je car gol ne shvaća potrebu za taktičnim sljepilom, i ne boji se moći, jer još uvijek ne zna što je to moć... Dijete nije prilagođeno preživljavanju u ovom svijetu, ali nas njegova nevinost, koja proizlazi upravo iz te nesposobnosti, podsjeća na to koliko je naša prilagođenost iskvarena i zla.³⁹

Archard dalje navodi da moderna koncepcija djetinjstva nije sasvim konzistentna i nedvosmislena. Iako ima znanstveno izvorište u znatnoj je mjeri prožeta mitovima i imaginarnim projekcijama proizašlim iz mješavine kulturnih i ideoloških izvora. Kao rezultat te mješavine teško je razdvojiti modernu koncepciju od onoga što je zapravo simbolički ideal djetinjstva.⁴⁰

Na oblikovanje moderne koncepcije djetinjstva utjecali su i povijesni, politički, socijalni i ekonomski čimbenici. Helen Brocklehurst pojašnjava da koncepcija djetinjstva slijedi prioritete društva, posebno one političke. Primjerice, Prvi svjetski rat djelovao je kao katalizator za separatizaciju i medikalizaciju djetinjstva. Naime, visoke stope mortaliteta djece i potreba za regeneracijom populacije nakon Prvog svjetskog rata dovele su do institucionalizacije zdravstvene zaštite i brige za djecu te je, u tom smislu, rat djeci učinio uslugu.⁴¹

Politički i socijalni prioriteti Zapada naglo su se promijenili nakon hladnog rata. Susan Moeller navodi da je kraj hladnog rata i nestanak *Velikog Zlog Carstva* s političke scene, stvorio *empatijski vakuum*, kojem su nedostajale nove ikone s kojima će narod suosjećati i koje će biti motiv i povod novih vanjskopolitičkih poteza. Taj prostor su za sve nove krize i ratove popunila djeca. Budući da su koncepti poput *demokracije* i *slobode* izgubili svoju pokretačku snagu, djeca su postala moralna referenca i sredstvo legitimacije vanjskopolitičkih akcija.⁴² Umjesto spašavanja svijeta u ime demokracije, Sjedinjene Države preuzele su ulogu spašavanja djece svijeta.

Razvoj kapitalističkog društva i konzumerističke industrije marketinga i oglašavanja doveo je

³⁹ Archard, D., op. cit., str. 48.

⁴⁰ Ibid, str. 37.

⁴¹ Brocklehurst H., op. cit., str. 22.

⁴² Moeller, S., op. cit., str. 36.

do još veće sentimentalizacije ideje djetinjstva i dao joj vrijednost koja se može prodati. Tom trendu u prilog išlo je i odrastanje *baby boom* generacije malih potrošača. Idealizirana slika nevinosti djetinjstva iscrpno je eksploatirana u prodaji raznih proizvoda, od parfema i automobila do političkih programa.⁴³ Dijete je tako postalo objektom pozornosti i zaštite, te ikona i projekcija liberalnih vrijednosti zapadnog društva. *Ipak, jesu li djeca toliko favorizirana i zaštićena? Ili je fokusiranost na dijete fantazija, kamuflaža drugih agenda? Široka i povodljiva zapadnjačka publika, previše je popustljiva kada se djeca koriste kao objekti prodaje, bez obzira na to je li riječ o zabavnom, lascivnom ili političkom sadržaju.*⁴⁴

Globalizacija zapadnih vrijednosti, koje uključuju koncept univerzalne zaštite djetinjstva, dovela je do superiornosti zapadne koncepcije djetinjstva i stavila teret krivnje na nezapadne zemlje čije su koncepcije djetinjstva proglašene pogrešnima i štetnima.⁴⁵ Kako navode Coppock i McGovern, socijalna konstrukcija ranjivosti djetinjstva koja se temelji na ideji *idealiziranog djetinjstva* globalnog Sjevera hegemonijska je, etnocentrična i dekontekstualizirana. Njezina superiornost pretpostavljena je i nametnuta globalno univerzalnim standardom prema kojem se ocjenjuje kvaliteta svih djetinjstva, a to je Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta.⁴⁶

Iako nezapadne kulture imaju vlastite koncepcije djetinjstva i prepoznaju različitosti između djece i odraslih, one te razlike vide kao daleko manje dramatične ili očite nego moderna (zapadna) koncepcija. Ovaj jaz može se ilustrirati odnosom različitih kultura prema radu. Dok je u zapadnim kulturama djetinjstvo shvaćeno kao zaštićeno doba igre, a dječji rad je zabranjen Člankom 32 UN-ove Deklaracije o pravima djeteta, nezapadne kulture nemaju tako rigidan pogled na rad. Dječji rad je viđen kao intrinzičan učenju, te je stoga nužan za dječji razvoj, dok se iz zapadnjačke perspektive djetinjstva smatra da zbog preranog rada više od milijardu osoba do petnaest godina širom svijeta proživljava *preranu zrelost* ili *skraćeno djetinjstvo*.⁴⁷

⁴³ Moeller, S., op. cit., str. 45.

⁴⁴ Rich, F. (2000), prema Moeller, S., op. cit., str. 46.

⁴⁵ Brocklehurst, H., op. cit., str. 50.

⁴⁶ Coppock, V., McGovern, M. (2014), 'Dangerous Minds'? Deconstructing Counter-Terrorism Discourse, Radicalisation and the 'Psychological Vulnerability' of Muslim Children and Young People in Britain, *Children & Society*, XXVIII, (10), str. 249.

⁴⁷ Brocklehurst, H., op. cit., str. 28.

3. Djeca kao instrumenti međunarodne sigurnosti

Od hladnog rata do građanskih ratova, te od totalnog rata do totalitarizma, mnogo je zabilježenih i često usporednih upotreba djece kao neke vrste političke valute – kao prijatni, modela, simbola i ikona. Posredstvom institucija obitelji, škole i vojske, propagande, te putem politike zdravstvene i socijalne skrbi, djeca su često u središtu sigurnosnog djelovanja i značajno sudjeluju u unutardržavnim i međudržavnim djelovanjima sigurnosti i nesigurnosti.⁴⁸

Tijekom cijele povijesti čovječanstva djeca su u raznim ulogama prisutna u međunarodnoj politici. No, razina osjetljivosti na stradanje djece u suvremenom *dijete-centričnom* društvu dosegla je najviši stupanj u povijesti, što je omogućilo kreiranje novih načina eksploatacije političkog kapitala djece. Djeca su nesumnjivo ranjiva u odnosu na odrasle – fizički, mentalno i emocionalno. U političkom smislu, upravo takva predodžba ranjivog i nevinog djeteta u glavama odraslih, čini meku moć djece.⁴⁹ Ranjivost odraslih spram djece, prije nego ranjivost same djece koristi se kao moćan instrument visoke politike. Djeca izazivaju spremnost na akciju odraslih, djeca izazivaju potrebu odraslih za biranjem politike koja će štititi djecu, djeca daju snagu odraslima u borbi. Djeca su savršeno suptilno oružje današnje politike.

3.1. Djeca i nacionalni identitet

Na djecu se može gledati kao na simbole budućnosti nacije. Mladi naraštaji nesumnjivo su biološki instrument izgradnje i održanja nacije, zbog čega se često koriste i kao propagandni instrumenti jačanja nacionalne sigurnosti i snage. *Primjerice, djeca Srebrenice nisu evakuirana iz grada tijekom masakra 1993. godine, kako bi njihova prisutnost pokazala snagu nacionalizma i potvrdila pravo muslimana na teritorij. Zapravo, djeca su ostala kao taoci svojim vlastitim očevima u svojim vlastitim domovima.⁵⁰*

Djeca su dragocjen resurs, čijom se *proizvodnjom* vrlo često manipulira u svrhu osiguranja budućnosti ili pak uništenja neke nacije. Kao takva, djeca su često planski premješšana kao *kolektivno mobilno tijelo* kojim se može upravljati. Poznati su slučajevi *izvoza* djece u Australiju i Novi Zeland koji su provodile britanske agencije poput agencije Bernardo's koja je sama izvezla trideset i tri tisuće djece između 1882. i 1965. godine. U samoj Australiji

⁴⁸ Collins, A., ur., op. cit., str. 408.

⁴⁹ Ibid, str. 410.

⁵⁰ Ibid, str. 413.

djeca su oduzimana Aboridžinima i pripadnicima otočkih naroda iz tjesnaca Torres te davana na posvojenje kako bi se asimilirala u bijelo društvo i promijenila svoj nacionalni identitet. Ova praksa bila je zakonita sve do 1967. godine. Masovna evakuacija djece provedena je s povlačenjem američkih vojnih jedinica iz Vijetnama 1975. godine. Cilj te akcije bio je sprečavanje njihove daljnje izloženosti komunističkoj indoktrinaciji. Djeca su ovdje shvaćena, ne samo kao budućnost nacije, nego kao budućnost režima i ideologije koja se može preodgojiti u novoj surogat domovini.⁵¹ Kako bi se potkopala budućnost neke nacije, djeca često postaju izravne mete. U građanskom ratu u Ruandi djeca Tutsija strateški su ubijana kako bi se potkopala budućnost tog naroda. *Kako je jedan politički komentator objavio u Ruandi prije izbijanja nasilja, "kako bi iskorijenio velike štakore, moraš ubiti male štakore."*⁵²

Radi postizanja i održavanja snage i zdravlja države, djeca, zajedno s majkama, postaju instrumenti populacijskih politika. Quine navodi kako je fašistički režim u Italiji za opadanje nataliteta i degeneraciju nacije optuživao moderni način života koji je produkt industrijskog kapitalizma. Taj moderni trend, smatrali su fašistički teoretičari, koji potiče zapošljavanje i emancipaciju žena, doveo je do njihova otuđenja od reproduktivne obaveze prema državi i narušio *prirodnu neravnotežu* spolova. Stoga su fašistički teoretičari sugerirali da se cijeli državni aparat, birokracija, pravosuđe i policija stave u funkciju osiguranja opstanka nacije provodeći mjere poput poništavanja brakova bez djece i kriminalizacije celibata.⁵³

Populacijske politike tijekom ratnih sukoba najčešće se provode taktikama silovanja u okviru strategije etničkog čišćenja ili pak nacionalizacije neprijateljskog teritorija namjernom impregnacijom žena. Žensko tijelo se tretira kao teritorij neprijateljske države na koji se može posijati sjeme vlastite nacije. *Žene se mogu promatrati ponajprije u odnosu na njihovu (buduću) djecu: doista, žene se mogu promatrati na način da stvaraju nacije, biološki, kulturno i simbolički.*⁵⁴ Primjeri su brojni. Tijekom genocida u Ruandi 1994. silovanje žena, pripadnica naroda Tutsi, korišteno je kao sredstvo širenja nacije Hutua. Kao rezultat te surove taktike, rođeno je više od deset tisuća ratne djece.⁵⁵ Nacističkim vojnicima, pak, zabranjivano

⁵¹ Collins, A., ur., op. cit., str. 411.

⁵² Ibid, str. 409.

⁵³ Quine, M. S. (1990), *From Malthus to Mussolini: The Italian Eugenics Movement and Fascist Population Policy 1890-1938*, PhD Thesis, London: University College London, str. 52.

⁵⁴ Collins, A., ur., op. cit., str. 412.

⁵⁵ Randelović, I. (2013), *Silovanje i druge vrste seksualnog nasilja nad ženama tokom genocida u Ruandi 1994.*, Antropologija XIII, (3), str. 105.

je silovanje židovskih žena, kako se čistoća arijevske rase ne bi narušila. Kako bi spriječila neovisnost Istočnog Pakistana koju je proglasila bangladeška vlada, pakistanska vojska je 1971. godine silovala oko četiristo tisuća bangladeških žena.⁵⁶ Ratna taktika silovanja u svrhu nacionalne ekspanzije korištena je također u ratovima u bivšoj Jugoslaviji.

3.2. Djeca kao instrumenti političke propagande

Meka moć djece ili *dječja snaga*, krije se u njihovu političkom kapitalu, odnosno strateškom iskorištavanju djece u političke svrhe. Geopolitičke promjene u svijetu nakon hladnog rata pridonijele su percepciji povećane vrijednosti djeteta i učinile ga sredstvom političke propagande i manipulacije.

Promjena u načinu ratovanja i geopolitici od hladnog rata dovela je do toga da je Amerikancima bilo teško identificirati tko su dobri, a tko loši momci u međunarodnoj politici. „Zlo carstvo” Sovjetskog Saveza nije više postojalo. Bez jasne predodžbe tko u novonastaloj situaciji treba zaštitu, mediji i drugi politički akteri pokušali su identificirati tko je nevin... Tako su za mnoge nove sukobe i krize, djeca poslužila kao instrumenti popunjavanja američkog empatijskog vakuuma ... djeca su postala moralna referenca. Budući da se ideološka snaga konceptata poput „demokracije” i „slobode” raspršila na tržištu ideja nakon propasti Sovjetskog Saveza, djeca su postala novi pokretač javnog djelovanja.⁵⁷

Američka doktrina spašavanja svijeta od komunizma, zamijenjena je doktrinom spašavanja djece svijeta od gladi i stradanja. Djeca su unijela novu gramatiku i sintaksu u javne diskusije.⁵⁸ Medijski i javni prostor postao je prepun slika nevine djece koja pate. Došlo je po proliferacije slike djeteta, i to ne slike bilo kakvog djeteta, već privlačnog djeteta lijepog lica koje je postalo literarni instrument i slikovni konstrukt, suprotstavljen iskvašenim osobinama odraslih.⁵⁹ Moderna konstrukcija djetinjstva omogućila je njegovu eksploataciju brojnim indirektnim ulogama djece u politici, kao što su: političke valute, instrumenti režima, sredstvo legitimizacije nasilja, eufemizmi slika razaranja itd.

⁵⁶ Vojna povijest, Silovanje kao ratna strategija, <https://vojnepovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/silovanje-kao-ratna-strategija-1079230>, pristupano 11. 04. 2018.

⁵⁷ Moeller, S., op. cit., str. 36.

⁵⁸ Ibid, str. 39.

⁵⁹ Ibid, str. 38.

Djeca često igraju ulogu političkih valuta. Obitelj je temeljna društvena institucija, u kojoj središnje mjesto više ne zauzima otac, već dijete. U tome leži i politički kapital suvremenog djeteta. Vješto kreirane političke kampanje uspješno koriste slike djece kojima utječu na formiranje stavova glasača o političkom kandidatu. Primjerice, za uspješnu karijeru političara iznimno je važno da ima savršeno skladan obiteljski život bez skandala u javnosti. S druge strane, oni političari čiji je položaj u opasnosti, snimaju obiteljske prizore s osmjesima i zagrljajima za kamere kako bi ih se doživjelo kao pouzdane, potrebne i voljene.⁶⁰ *U ovim prizorima djeca postaju vizualni ekvivalent „posljednjih riječi” u svakom slučaju. Upućivanje na djecu koristi se kako bi se ukazalo na iskrenost namjera koje se suprotstavlja izravnom prijekoru.*⁶¹

Djeca su često projekcije političkih agendi odraslih. Doug Gamble, u svojem članku *Demokrati, partija koja se skriva iza djece*, kaže: *Clinton se cinično okružuje djecom kako bi progurao svoju politiku o Iraku... Da nema djece, Bill Clinton i njegovi demokrati morali bi ih izmisliti. Vjerojatno, nikad u povijesti Amerike, nijedan predsjednik ni njegova partija nisu tako besramno koristili djecu kao raison d'etre za veće poreze, veću potrošnju, i veće uplitanje vlasti u naše živote.*⁶²

Moeller navodi primjer šestogodišnjeg dječaka Eliána Gonzáleza koji je izazvao eskalaciju političkih rasprava nakon što se pojavio na naslovnicama kao jedini preživjeli među migrantima koji su neuspješno pokušali prijeći kubansko-američku granicu. I kubanska i američka strana koristile su različite slike ovog dječaka kako bi ojačale svoju poziciju u kontroverznoj diskusiji oko toga treba li dječak nakon spašavanja iz mora ostati u Sjedinjenim Državama. Fotografije prestravljenog Eliana pred federalnim agentima, iskorištavali su protivnici Castrove politike, koji su propagirali ljudska prava i slobode; fotografije nasmijanog Eliana u rukama svojega oca koristila je pozicija koja zagovara njegov povratak na Kubu i protivi se Elianovu pravu na politički azil. Tako je ovaj šestogodišnjak postao simbol različitih političkih pozicija i rasplamsao debate oko kubanskih migranata koje sežu daleko šire od njegova individualnog slučaja.⁶³

Dok dosadašnji primjeri pokazuju modele korištenja djece u politici demokratskih društava,

⁶⁰ Collins, A., ur., op. cit., str. 420.

⁶¹ Ibid.

⁶² Gamble, D. (1998), *Democrats: The party of hiding behind kids*, Los Angeles: Los Angeles Times, <http://articles.latimes.com/1998/jun/23/local/me-62615>, pristupano 18. 03. 2018.

⁶³ Moeller, S., op. cit., str. 38.

totalitarni režimi gotovo su ovisni o različitim vidovima manipulacije djecom. Sovjetska i nacistička propaganda pružaju brojne primjere nacionalizacije i militarizacije djece. Djeca su korištena u političkim govorima, nastupima i tisku, te antinatalitetnim i pronatalitetnim politikama. Tipični simboli nacističkog režima bila su lijepa, plavokosa arijevska djeca, čija je dob često stavljana u korelaciju s napretkom režima. Režim je odgajao djecu putem političke socijalizacije u školi, te omladinskih pokreta koji su korišteni i u vojne svrhe.⁶⁴

Slika 1 – Liga njemačkih djevojaka

Na slici 1 prikazan je plakat s nasmijanom mladom članicom Lige njemačkih djevojaka, organizacije čija je svrha bila indoktrinacija mladih djevojaka vrijednostima nacističke Njemačke.

Izvor: Pinterest, <https://www.pinterest.com/pin/570901690242005493/>, pristupano 17. 05. 2018.

Komunističke partije dvadesetog stoljeća provodile su sustavnu i organiziranu indoktrinaciju djece i mladih u više od trideset zemalja. Prvi stupanj indoktrinacije započinjao je polaskom u osnovnu školu i pristupanjem pionirskom pokretu. Djeca su poučavana komunističkim principima i vrijednostima, te ateizmu. Veličanje ličnosti vladara bilo je od ključne važnosti za odrastanje budućih građana lojalnih režimu. Sljedeći stupanj indoktrinacije bila je Liga komunističke omladine kojoj su djeca pristupala u adolescentskoj dobi. Konačno, u punoljetnoj dobi, taj je put vodio pristupanju Savezu komunista. Komunističkim omladinskim pokretima koordinirao je Međunarodni komitet za dječje i omladinske pokrete (CIMEA), koji je osnovan 1958. godine u Budimpešti.⁶⁵ U novije vrijeme, Vladimir Putin pokušava obnoviti tradiciju omladinskih organizacija. Prema njegovim riječima, takve su organizacije potrebne radi "oblikovanja karaktera učenika na temelju sustava vrijednosti ruskog društva", što neosporno podsjeća na povratak prakse komunističke indoktrinacije mladih.⁶⁶

⁶⁴ Collins, A., ur., op. cit., str. 413.

⁶⁵ Sen Nag, O. (2017), Who Are Young Pioneers, And What Do They Do?, <https://www.worldatlas.com/articles/who-are-young-pioneers-and-what-do-they-do.html>, pristupano 13. 05. 2018.

⁶⁶ Dnevnik.hr, Putin osniva nove pionire, <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/vladimir-putin-osniva-novi-pokret-pionira---414480.html>, pristupano 13. 05. 2018.

Slika 2 – Titovi pioniri

Izvor: Tečak, <http://www.teocak.ba/na-danasnji-dan-slavio-se-titov-rodendan/>, pristupano 13. 05. 2018.

Slika 3 – Hvala za sretno djetinjstvo, dragi Staljine

Izvor: The View East, <https://thevieweast.wordpress.com/2012/06/21/the-littlest-enemies-children-of-the-stalinist-era/>, pristupano 12. 05. 2018.

Slika 4 – Staljin, prijatelj djece

Izvor: The View East, <https://thevieweast.wordpress.com/2012/06/21/the-littlest-enemies-children-of-the-stalinist-era/>, pristupano 12. 05. 2018.

Komunistički režim Josipa Broza Tita u bivšoj Jugoslaviji, također je intenzivno provodio politički odgoj djece koji je imao za cilj stvaranje budućih građana vjernih režimu. Školska su djeca polaganjem posebne prisege vjernosti postajali Titovi pioniri. Tito je bio njihov roditelj iznad roditelja. (Slika 2)

Staljinova propaganda ulagala je velike napore da pokaže kako je djetinjstvo u Rusiji tog doba vrijeme sreće i bezbrižnosti. Djeca su prikazivana kao budući lojalni komunisti, a Staljin kao otac koji odgaja nove generacije sovjetskih građana. Plakati s natpisima *Hvala za sretno djetinjstvo, dragi Staljine*, bili su svuda (Slika 3).⁶⁷

Međutim, iza slika bajkovitog djetinjstva koje je simboliziralo opće blagostanje u Sovjetskom Savezu, krile su se mnoge gorke istine. Slika 4 ilustrira jedan takav slučaj. Ova poznata fotografija koja je nazvana *Staljin, prijatelj djece* prikazuje sretnu i nasmijanu djevojčicu u naručju Staljina. Međutim, ista ta djevojčica, imena Gelya Markizova, bila je siročće, čiji su roditelji pogubljeni kao neprijatelji režima.

⁶⁷ Bird, V. (2012), 'The Littlest Enemies': Children of the Stalinist Era, <https://thevieweast.wordpress.com/2012/06/21/the-littlest-enemies-children-of-the-stalinist-era/>, pristupano 12. 05. 2018.

Budući da je suvremeno društvo *dijete-centrično* orijentirano i izrazito osjetljivo na patnju i stradanja nevinog djetinjstva, djeca se vrlo uspješno koriste kao sredstvo legitimizacije nasilja, odnosno mobilizacije potpore za vojnu akciju kojom će se zaštititi *ugrožena* djeca. Recentni događaji u Siriji, dobar su primjer. Neposredno prije zračnog napada SAD-a, Francuske i Britanije na Siriju, mediji su širom svijeta poslali slike nevine djece nastradale u navodnom napadu kemijskim oružjem koji je naložio sirijski predsjednik. Jedna od najvećih priča ratne propagande, koju je proizvela američka tvrtka za odnose s javnošću *Hill and Knowlton*, a platila kuvajtska kraljevska obitelj, govori o iračkim vojnicima koji su kuvajtsku djecu nasilno uklanjali iz inkubatora. Priča je uspjela generirati golemu zapadnu potporu vojnoj intervenciji.⁶⁸

*U američkom „hladnoratovskom konsenzusu“ iz pedesetih i ranih šezdesetih godina, nuklearna prijetnja bila je personificirana kao ikonografski prikaz ranjivog zapadnog djetinjstva.*⁶⁹ Zaštita nevine i nezaštićene djece (bez iznimke predstavljene kao pripadnici bijele rase, srednje klase) od vanjskog neprijatelja Zapadu je poslužila kao motiv i opravdanje za izgradnju moćnog nuklearnog oružanog sustava. Idealizirana slika zapadnjačkog djeteta bila je suprotstavljena slikama djece koja su bila direktno izložena riziku povezanom s proizvodnjom i ispitivanjem nuklearnog oružja te s radijacijskim eksperimentima koje je sponzorirala vlada. Ova *druga* djeca viđena su kao prihvatljiva kolateralna šteta u interesu zaštite *normalne* američke djece.⁷⁰

U okviru predsjedničke kampanje Lyndona Johnsona 1964. godine, prikazivan je oglas sa slikom plavokose djevojčice koja broji latice na cvijetu, uz sliku nuklearne eksplozije (Slika 5). Slika je popraćena tekstom: *Ovo su opcije: stvoriti svijet u kojem sva Božja djeca mogu živjeti... ili otići u mrak... Glasujte za Predsjednika Johnsona.*⁷¹ U ovom slučaju, plavokosa djevojčica predstavlja ideal (zapadnog) djetinjstva koji treba zaštititi od vanjskog neprijatelja, tj. Sovjetskog Saveza. Ona simbolizira zapadne vrijednosti i daje legitimitet izgradnji nuklearnog obrambenog sustava.

⁶⁸ Collins, A., ur., op. cit., str. 420.

⁶⁹ Ibid, str. 421.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Moeller, S., op. cit., str. 38.

Slika 5 – Oglas nazvan „Tratinčica” u okviru predsjedničke kampanje Lyndona Johnsona.

Izvor: USA today, <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2014/09/07/daisy-girl-political-ad-still-haunting-50-years-later/15246667/>, pristupano 15.04.2018.

Djeca nisu korištena samo kao instrument legitimizacije proliferacije nuklearnog oružja već i kao instrument neutralizacije negativnih konotacija na njegovu moć razaranja. Nuklearne bombe nazivane su „mali dječaci“ i „djeca“, eksplozije su uspoređivane s procesom rađanja, a nuklearna sposobnost djelovanja povezivala se sa stvaralačkim kapacitetom, unatoč svom destruktivnom potencijalu.⁷²

3.3. Djeca kao ikone rata

Fokusiranje na loše stanje djeteta tehnika je koja se često koristi u izvještavanju o međunarodnim sukobima. O krizama u udaljenim krajevima svijeta nužno se doznaje putem medija, koji ovakve vijesti nerijetko pakiraju u dječjem obliku. *Djeca čija se lica i strah prikazuju izbliza, dio su onoga što Erica Burman opisuje kao ikonografiju izvanrednih stanja ili pornografiju katastrofa.*⁷³ Lijepo, nerazvijeno dijete kao simbol ranjivosti, ukazuje na ozbiljnost situacije, te na nužnost patriotskog i zaštitničkog odgovora.⁷⁴ Djeca pobuđuju univerzalne emocije upravo jer su sveprisutana i istovremeno još uvijek neobilježena stereotipima rase, kulture i političkog okruženja.

Poruka koja se prenosi putem djece samo je naizgled transparentna u svom značenju. *Mrtva djeca nošena na nosilima ulicama ratom razorenih zemalja, uplakana lica petogodišnjaka*

⁷² Collins, A., ur., op. cit., str. 422.

⁷³ Ibid, str. 420.

⁷⁴ Ibid.

*koji gleda kroz pozor autobusa, prestravljena djeca koja grčevito stiskaju svoje potrpane igračke, osakaćena djeca koja posrću na jednoj nozi, mrtva novorođenčad koja su još uvijek priljubljena uz svoje mrtve majke – sve su to dobro poznate ikone na početku milenija. Današnje katastrofe, koje je teško pratiti, postale su razumljivije i dostupnije pomoću medijske predodžbe djeteta – čak i kada fokusiranost na djecu stvara lažnu sliku događaja. Američka javnost ne poznaje niti mari za mnoge regije svijeta, ali dajte krizi dječje lice i izazvat ćete trenutačnu instinktivnu reakciju.*⁷⁵

Praksa dječje ikonografije ratnih stanja počela se koristiti krajem dvadesetog stoljeća. Godinama prije, ratovi su u medijima bili praćeni iz perspektive vojnika i diplomata, dok civilna strana rata nije bila u fokusu medija. Moeller navodi da je do promjene došlo tijekom rata u Vijetnamu.⁷⁶ Od tada, gotovo svaki rat ima svoju ikonu u obliku ranjivog nevinog djeteta. Na potresnim fotografijama rata, nijema djeca pričaju facijalne priče o surovosti odraslih u njihovu nevinom svijetu te izazivaju mučnu privlačnost i potrebu za reakcijom. Bit slike djeteta je u priči koju promatrač sam stvara u svojoj svijesti.

Slika 6 – Djevojčica koja bježi pred napalm-bombom.

Izvor: Foto Simboli svjetske politike,
<http://bportal.ba/foto-simboli-svjetske-politike-ovih-8-fotografija-sokirale-su-svijet/>, pristupano
23. 04. 2018.

Fotografija Nicka Uta koja prikazuje devetogodišnju djevojčicu koja gola bježi niz cestu pred napalm-bombom postala je simbolom Vijetnamskog rata, a autor je za nju nagrađen Pulitzerovom nagradom. (Slika 6)

⁷⁵ Moeller, S., op. cit., str. 37.

⁷⁶ Ibid, str. 43.

Slika 7 – Sharbat Gula – simbol rata u Afganistanu

Izvor: Foto Simboli svjetske politike,
<http://bportal.ba/foto-simboli-svjetske-politike-ovih-8-fotografija-sokirale-su-svijet/>, pristupano 23. 04. 2018.

Portret dvanaestogodišnje djevojčice iz Afganistana koji je snimio Steve McCurry pokrivao je naslovnicu National Geographica 1985. godine. Ova fotografija postala je jedan od najvažnijih simbola sovjetske okupacije Afganistana. Njezino ime nije bilo poznato sve do 2002. Sharbat Gula nikada prije nije vidjela svoj poznati portret. (Slika 7)

Slika 8 – Mali Omran – simbol rata u Siriji

Izvor: HRT vijesti,
<http://vijesti.hrt.hr/348400/slika-koja-je-potresla-svijet-simbol-stradanja-u-siriji>, pristupano 23. 04. 2018.

Potresna slika dječaka Omrana koji krvav, prašnjav i vidno zbunjen sjedi u kolima hitne pomoći u Alepu, postala je simbol rata u Siriji. Mediji iz cijelog svijeta izvještavali su o tom petogodišnjaku koji je nakon jednog zračnog napada spašen iz ruševina. (Slika 8)

Slika 9 – Američki vojnik tješi iračko dijete

Izvor: Business insider,
<http://www.businessinsider.com/how-american-people-were-sold-iraq-war-2013-3>, pristupano 23. 04. 2018.

Na slici 9, prikazan je američki vojnik u Iraku kako tješi dijete koje je izgubilo roditelje u pucnjavi. Ova je fotografija također metafora američkih demokratskih vrijednosti koje štite djecu širom svijeta od okrutnosti nedemokratskih režima.

Ne izazivaju sva djeca isti intenzitet empatije kod publike na koju se cilja. Osjetljivost na stradanja djeteta upravo je proporcionalna predodžbi o njihovoj ranjivosti i nevinosti. Teško je zamisliti adolescenta kao oličenje nevinosti, posebno u današnjem društvu u kojem sama riječ adolescent ima prizvuk buntovništva i nasilja. Moeller navodi primjer obiteljskih albuma, u kojima je najviše slika novorođene djece – slika prvog osmijeha, prvog zuba, prvog koraka, sve je dokumentirano. Kako dijete odrasta, sve je manje slika u albumu. U tinejdžerskoj dobi slikaju se samo važni događaji.⁷⁷

Predsjednik organizacije *Save the Children*, Charlie MacCormack, pojašnjava način na koji ova organizacija odabire djecu u oglasima za prikupljanje donacija:

*Djeca od 5 do 7 godina, u tom dobnom rasponu. Za mlađu djecu, (kako donatori vjeruju) trebaju se brinuti roditelji – odnosno, ono što im treba nije financijska pomoć nego njegovanje. Stariju djecu ljudi smatraju dovoljno samostalnom da se brinu sami o sebi. Ono što najbolje funkcionira je lijepo djeteta, generičko u etničkom smislu, pa čak i po spolu. Može biti djevojčica, ali može biti i dijete bez fizički izraženih osobina spola, šest ili sedam godina starosti. Druga stvar koja je zaista važna je dječiji pogled. Direktan dječiji pogled je ključan.*⁷⁸

Susan Moeller zaključuje da postoji hijerarhija nevinosti, a samim tim i hijerarhija naše osjetljivosti na patnju nevinih žrtava. Na vrhu hijerarhije su dojenčad, zatim djeca do dvanaest godina, trudnice, zatim tinejdžerice, ostale žene, dječaci tinejžeri, a tek na kraju muškarci.⁷⁹

Moderna ikonografija rata, koja počiva na ljudskoj empatiji i instinktivnoj solidarnosti sa žrtvama, prikazuje samo apsolutne žrtve i apsolutne zločince, nema nijansi. *Politički, socijalno i emocionalno iskrivljeni problemi sve su češće prikazani figurom djeteta, jer postoji kulturno uvjetovana potreba za „nevinošću žrtava”. Žrtve moraju biti nevine, spasitelji moraju biti heroji, a počinitelji zločinci. Kao rezultat toga, status žrtve je jedino garantiran u slučaju neopravdanog ili nevinog stradanja... Žrtve moraju biti sto postotne žrtve, nikako sudionici sukoba.*⁸⁰ Međutim, žrtve nisu uvijek samo žrtve. Mnogi od Hutu izbjeglica koji su u izbjegličkim kampovima istočnog Zaira umirali od kolere, prethodno su

⁷⁷ Moeller, S., op. cit., str. 49.

⁷⁸ MacCormack, C. (2000), prema Moeller, S. op. cit., str. 50.

⁷⁹ Moeller, S., op. cit., str. 49.

⁸⁰ Brauman, R. (1992), prema Moeller, S., op. cit., str. 48.

sudjelovali u genocidu nad Tutsijima.⁸¹

Djeca (i majke) su idelane žrtve, dok muškarci koje se može povezati s nasilnim političkim frakcijama mogu biti ubijeni, a da ne pobude veći interes javnosti. Izraz *žene i djeca* tipična je metafora mučeništva i slabosti na koju se često pozivaju političari s govornice. Ove dvije riječi upotrijebljene zajedno predstavljaju tradicionalnu parolu koja poziva na akciju. Neposredno prije vojne intervencije na Siriju, turski predsjednik Recep Tayyip Erdogan pozvao je saveznike na akciju s riječima: *Okrenite se, pogledajte te žene i djecu ...*⁸²

Žene i djeca mogu biti jak motiv u glavama boraca u ratu, ali isto tako mogu biti i njihov izvor slabosti. Žene i djeca su lake mete, te često indirektno žrtve onda kada se zapravo želi naštetiti, ucijeniti i povrijediti muškarce koji imaju žene i djecu. S druge strane, upravo ove, nepolitičke osobine žena i djece, omogućavaju da ih se upotrebljava kao paravojne aktere, jer ne pobuđuju sumnju.⁸³ Sve je više slučajeva korištenja djevojčica kao bombaša samoubojica. Nigerijska militaristička skupina Boko Haram u samoubilačkim napadima u 2017. koristila je najmanje osamdeset i troje djece, od kojih je veći broj djevojčica nego dječaka, što je četverostruko više nego u 2016. godini.⁸⁴ Izraz žene i djeca ima i preneseno pejorativno značenje neboraca, gubitnika, slabića. Kada su američki vojnici slani u rat u Vijetnam, govoreno im je da će se boriti s mnoštvom *žena i djece*. Žene, crnci i cijeli Treći svijet smatraju se infantilnim u relacijama moći. Zemlje u razvoju redovno se prikazuju istovremeno kao zemlje pune djece i kao infantilne zemlje.⁸⁵

Slike djece govore i o općoj političkoj situaciji u zemlji. Slike kosovske siročadi, slike mladih žrtava gladi u Etiopiji, slike osakaćene djece iz Sierra Leonea i preadolescentnih tajlandskih prostitutki, jesu slike nevinih žrtvi u situacijama koje su izvan njihove kontrole. Njihova zlostavljana nevinost implicitno osuđuje njihovo domaće političko okruženje i istovremeno veliča zapadnjačke društvene i moralne vrijednosti. Zapadnjački model *nevinosti djetinjstva* definira nezapadnu sliku *izgubljenog djetinjstva*.⁸⁶

⁸¹ Moeller, S., op. cit., str. 49.

⁸² Aprcović, M. (2018), Erdogan: Okrenite se, pogledajte te žene i djecu..., <http://www.antenam.net/svijet/75290-erdogan-okrenite-se-pogledajte-te-zene-i-djecu>, pristupano 25. 04. 2018.

⁸³ Collins, A., op. cit., str. 420.

⁸⁴ Al Jazeera news, UNICEF: Boko Haram use of child bombers soars, <https://www.aljazeera.com/news/2017/08/unicef-boko-haram-child-bombers-soars-170822160541719.html>, pristupano 17. 06. 2018.

⁸⁵ Brocklehurst, H., op. cit., str. 42.

⁸⁶ Moeller, S., op. cit., str. 50.

Djeca imaju svoju ulogu i u mirovnoj politici. Sama prisutnost djece u ratnom sukobu, može se iskoristiti kao temelj izgradnje mirovne strategije i početak pregovora zaraćenih strana. Tako su djeca u Sudanu bila dio mirovne taktike u ulozi *zona mira*. Naime, izvršni direktor UNICEF-a s vođama Sudanske narodne oslobodilačke armije i vlade Sudana dogovorio je privremeno primirje kako bi osoblje humanitarne pomoći moglo doći do djece. U operaciji *Lifeline Sudan* hrana i pomoć stigli su do devedeset tisuća djece. Zone mira kasnije su organizirane u Salvadoru, Ugandi i Libanonu.⁸⁷

Pored eksploatacije djece u medijima, djeca mogu postati žrtve i kao konzumenti medija. Comer upozorava na pojavu koju naziva *second-hand terorizmom*. Riječ je o sekundarnoj traumi koju djeca mogu doživjeti kao rezultat konstantne izloženosti nerealnim medijskim prikazima sigurnosnih prijetnji. S obzirom na to da djeca tek razvijaju vlastiti osjećaj sigurnosti, ovakvi sadržaji mogu na njih ostaviti trajne posljedice.⁸⁸

⁸⁷ Moeller, S., op. cit., str. 409.

⁸⁸ Comer, J. S., et al. (2008), Children and Terrorism-Related News: Training Parents in Coping and Media Literacy, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, DXXVI, (4), str. 569.

4. Djeca kao objekti međunarodne sigurnosti – žrtve i akteri u međunarodnih sukobima

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda definiralo je šest ozbiljnih povreda prava djeteta kao alat za sagledavanje posljedica rata na djecu te borbu za privođenje počinitelja pravdi. To su:

1. **Ubijanje i sakaćenje** – uključuje bilo koje djelovanje koje dovodi do smrti ili ozbiljne ozljede jednog djeteta ili više njih. Često se javlja kao posljedica protupješačkih mina.
2. **Regrutiranje i korištenje djece kao vojnika** – definirano je kao prisilno ili dobrovoljno novačenje djece u bilo koju vrstu oružanih snaga ili organiziranih oružanih skupina.
3. **Napadi na škole i bolnice** – obuhvaćaju ciljanje obrazovnih ili medicinskih ustanova koje rezultira njihovim potpunim ili djelomičnim uništenjem. Također može uključivati i namjerno ciljanje osoblja škole ili bolnice, učenika ili pacijenata.
4. **Silovanje i ostale vrste seksualnog nasilja** – uključuje korištenje silovanja i seksualnog nasilja kao ratne taktike.
5. **Otmice** – s ciljem regrutiranja, seksualne eksploatacije, prisilnog rada ili indoktrinacije.
6. **Sprečavanje pristupa humanitarnoj pomoći** – podrazumijeva blokiranje slobodnog prolaza ili pravovremene isporuke humanitarne pomoći osobama u potrebi, uključujući djecu.

Od ostalih povreda dječjih prava u ratu Vijeće navodi još: mučenje, prisilno raseljavanje, administrativni pritvor, seksualnu eksploataciju i opasan rad.⁸⁹

Iako je regrutiranje djece vojnika Vijeće definiralo kao povredu prava djeteta, mnogi na djecu vojnike gledaju kao na odgovorne aktere u sukobima. I sama Konvencija o pravima djeteta, temeljni dokument međunarodne zaštite djece, dozvoljava dobrovoljno regrutiranje osoba od šesnaest godina u državne vojne snage.

U ovom poglavlju obrađivat će se upravo ova dva aspekta direktne uključenosti djece u sukobe – djeca kao žrtve, te djeca kao akteri u međunarodnim sukobima.

⁸⁹ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict (2009), Children and conflict in a changing world, New York: UNICEF, str. 21-24.

4.1. Djeca – žrtve u oružanim sukobima

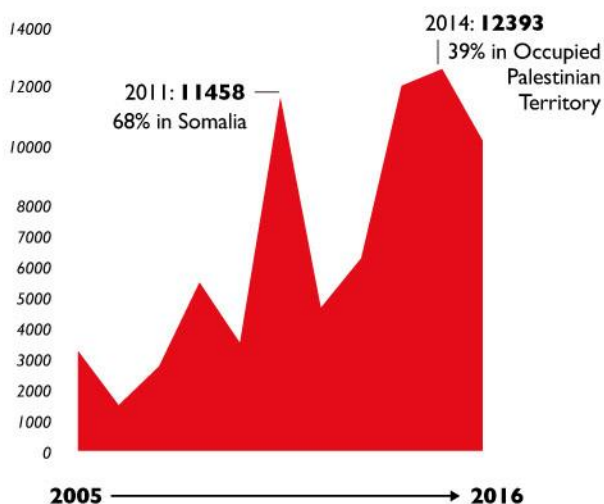
Više od tristo pedeset milijuna djece danas živi u područjima pogodnim oružanim sukobima.⁹⁰ U tim sukobima djeca nisu samo puki promatrači nego i izravne žrtve. Njihova fizička, psihološka i emocionalna ranjivost, čini ih lakim metama.

Slika 10, pokazuje koncentraciju djece u zonama oružanih sukoba u 2016. godini. Veličina crvenih krugova simbolizira broj prisutne djece. Najveći broj djece izložene sukobima nalazi se u Indiji, Nigeriji, Pakistanu, Bangladešu i Filipinima.

Slika 10 – Djeca u zonama oružanih sukoba

Izvor: Kirolos, M. et al. (2018), *The War on Children*, Washington: Save the Children International, str. 16.

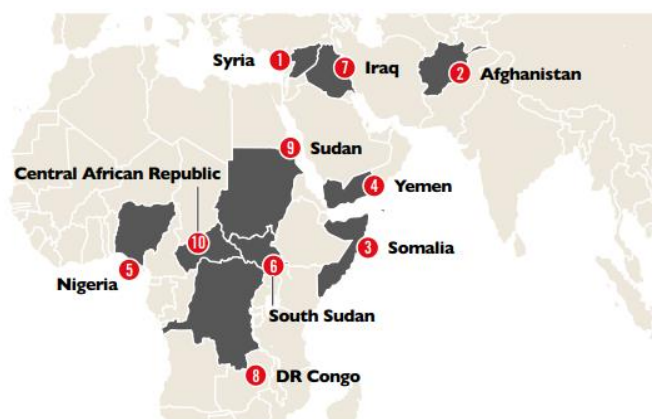
Grafikon 1 pokazuje trend porasta broja ubijene i osakaćene djece u oružanim sukobima u periodu od 2005. do 2016. godine. Vrijednosti su u ovom desetgodišnjem periodu rasle više nego trostruko. Najveći broj djece u 2014. godini nastradalo je u Palestini, čak 39% od ukupnog broja.

Grafikon 1 – Kretanje broja ubijene i teško ozlijeđene djece

Izvor: Kirolos, M., et al. (2018), *The War on Children*, Washington: Save the Children International, str. 20.

⁹⁰ Kirolos, M., et al. (2018), *The War on Children*, Washington: Save the Children International, str. 8.

Rat negira sva prava djeteta – pravo na život, pravo na obitelj, pravo na zdravlje, pravo na osobni razvoj i pravo na njegu i zaštitu. Rat dovodi i do uništenja zdravstvenih ustanova koje su upravo u situacijama rata najpotrebnije za zdravstvenu skrb ozlijeđene djece. Prema navodima UNICEF-a, polovina medicinskog osoblja izbjegla je iz Sirije, a funkcionalna je svega jedna trećina bolnica. Svaki liječnik pojedinačno, brine se o potrebama četiri tisuće pacijenata.⁹¹

Slika 11 – Najopasnije zemlje u sukobima za djecu u 2016.

Izvor: Kirolos, M. et al. (2018), *The War on Children*, Washington: Save the Children International, str. 19.

Na slici 11 prikazano je deset najopasnijih zemalja u sukobima za djecu u 2016. godini. Na prvom je mjestu Sirija, slijede Afganistan, Somalija, Jemen, Nigerija, Južni Sudan, Irak, Demokratska Republika Kongo, Sudan te Srednjoafrička Republika.

Mnogi sukobi danas traju koliko i djetinjstvo, što znači da djeca od rođenja do odrasle dobi doživljavaju konstantne napade koji narušavaju njihov fizički, emocionalni, moralni, kognitivni i društveni razvoj. Sukobi u Siriji, koji traju već sedam godina, oduzeli su djetinjstvo milijunima djece. Pored proživljavanja svakodnevnih strahota rata, djeca već godinama ne idu u školu, što će imati dugoročne implikacije na njihov kognitivni i društveni razvoj te temeljno ugroziti njihove izgleda za perspektivnu budućnost.⁹²

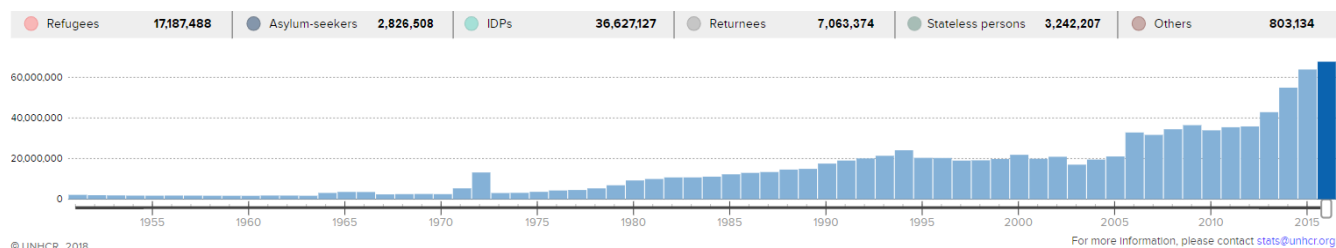
Mnoga djeca prinuđena su napustiti svoje domove. Prema podacima UNHCR-a trenutačno je 65.6 milijuna ljudi širom svijeta prisilno raseljeno. Među njima je 22,5 milijuna izbjeglica. Čak 55% od ukupnog broja izbjeglica dolaze iz samo tri zemlje: Sirije, Afganistana i Južnog Sudana. Polovinu njih čine osobe ispod osamnaest godina.⁹³

⁹¹ Davison, J. (2016), Syrian war creates child refugees and child soldiers: report, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-children/syrian-war-creates-child-refugees-and-child-soldiers-report-idUSKCN0WG0R0>, pristupano 15. 05. 2018.

⁹² McDonald, A., et al. (2017), *Invisible wounds: The impact of six years of war on the mental health of Syria's children*, Washington: Save the Children International, str. 22.

⁹³ UNHCR, <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>, pristupano 13. 05. 2018.

Samo u periodu od 2000. do 2016. godine, broj raseljenih osoba utrostručio se, te je za 2016. godinu iznosio više od 67 milijuna ljudi (Grafikon 1). Među njima je više od 17 milijuna izbjeglica.

Grafikon 2 – Kretanje broja raseljenih osoba u periodu od 1955. do 2016. godine
 Izvor: UNHCR, http://popstats.unhcr.org/en/overview#_ga=2.76383889.568290670.1526213599-2037882039.1526213599, pristupano 13. 05. 2018.

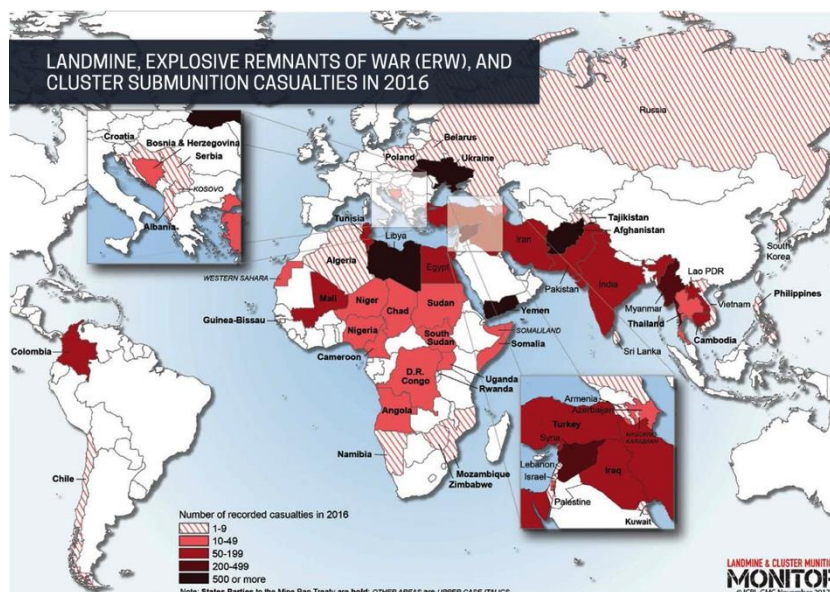
Slika 12 prikazuje zone izbjegličkog raseljavanja stanovništva u 2016. godini. Najveći broj ljudi izbjegao je iz Sirije, njih 7.131.910, slijede Irak, Turska, te Južni Sudan.

Slika 12 – Područja izbjegličkog raseljavanja
 Izvor: UNHCR, http://popstats.unhcr.org/en/overview#_ga=2.76383889.568290670.1526213599-2037882039.1526213599, pristupano 13. 05. 2018.

Ozbiljna prijetnja sigurnosti djece u zonama sukoba su protupješačke mine. Prema podacima međunarodne humanitarne organizacije CARE, danas je na svijetu oko 110 milijuna protupješačkih mina, a još 250 milijuna mina čuva se u zalihama u više od 108 država svijeta. Najteže pogođena područja su u: Afganistanu, Angoli, Kambodži, Laosu i Iraku. Mine su problem i u: Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Sudanu, Šri Lanki, Gruziji, Mozambiku, Mijanmaru, Nikaragvi i Somaliji. (Slika 13) Prema podacima Hrvatskog centra za razminiranje, minirana područja u Hrvatskoj zauzimaju površinu od 392,60 km² i broje oko 34.467 mina.⁹⁴

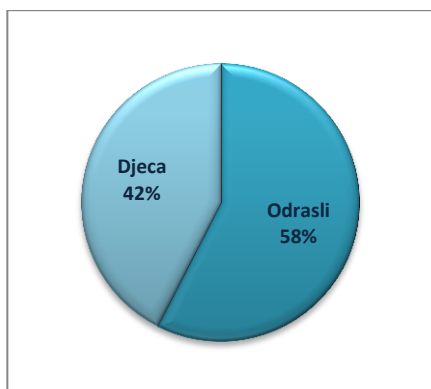
⁹⁴ Hrvatski centar za razminiranje, <https://www.hcr.hr/en/minSituac.asp>, pristupano 18. 05. 2018.

Slika 13 – Minirana područja svijeta

Izvor: Monitoring and Research Committee, http://the-monitor.org/media/2615219/Landmine-Monitor-2017_final.pdf, pristupano 20. 05. 2018.

U prosjeku, godišnje od mina nastrada dvadeset i šest tisuća ljudi, odnosno sedamdeset ljudi na dan, ili po jedna osoba svakih petnaest minuta. Više od tristo tisuća djece teško je stradalo od mina.⁹⁵ Nakon rata u Afganistanu oko sto tisuća djece imalo je direktne fizičke posljedice, najviše od mina.⁹⁶

Grafikon 3 – Odnos broja djece i odraslih u ukupnom broju stradalih od mina 2016.
Izvor: Izrada autorice

Prema podacima humanitarne organizacije CARE, samo u 2016. najmanje 1.544 djece stradalo je od protupješačkih mina, što je 42% od ukupnog broja stradalih. (Grafikon 3) To je najviši zabilježeni broj stradalih, te porast od 2% u odnosu na 2015. godinu, kada je 498 djece poginulo, a 1.046 ih je ozlijeđeno u 36 zemalja svijeta.⁹⁷

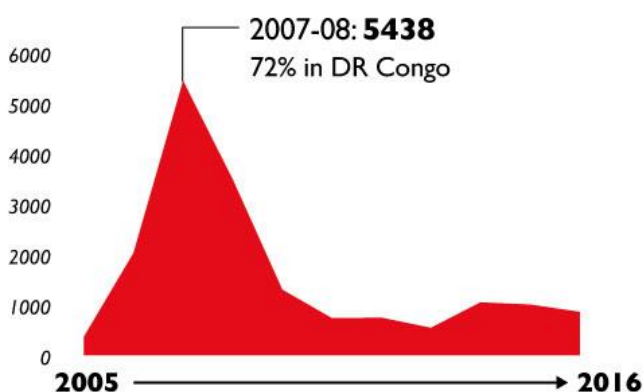
⁹⁵ CARE, <https://www.care.org/emergencies/facts-about-landmines#Q3>, pristupano 18. 05. 2018.

⁹⁶ Machel, G. (1996), Impact of armed conflict on children: Note by the Secretary-General, New York: UN, str. 43.

⁹⁷ Monitoring and Research Committee, ICBL-CMC Governance Bord (2017), Landmine Monitor 2017, http://the-monitor.org/media/2615219/Landmine-Monitor-2017_final.pdf, pristupano 20. 05. 2018.

4.1.1. Rodno nasilje nad djecom u ratu

Silovanje predstavlja kontinuiranu prijetnju ženama i djevojkama tijekom oružanog sukoba, kao i drugi oblici rodno uvjetovanog nasilja, uključujući prostituciju, seksualno poniženje i zlostavljanje, trgovanje ljudima i obiteljsko nasilje. Iako su zločini poput ubojstva i mučenja već odavno proglašeni ratnim zločinima, na silovanje se gleda kao na nesretnu ali neizbježnu nuspojavu rata. Rodno utemeljeno nasilje, osobito silovanje, predstavlja kršenje međunarodnog humanitarnog prava. Kada se dogodi u masovnim razmjerima ili kao dio orkestrirane politike, ta je dodana dimenzija prepoznata kao zločin protiv čovječnosti.⁹⁸

Grafikon 4 – Kretanje broja slučajeva seksualnog nasilja nad djecom u ratu

Izvor: Kirolos, M., et al. (2018), *The War on Children*, Washington: Save the Children International, str. 24.

Žene svih dobi mogu biti žrtve nasilja u sukobu, ali djevojke u adolescentskoj dobi posebno su izložene riziku. Njihova ranjivost je još veća u područjima gdje je manje vjerojatno da imaju spolno prenosive bolesti i HIV. Etnička pripadnost, klasa, religija ili nacionalnost mogu također biti čimbenici koji određuju koje su žene više izložene nasilju. Žrtvama rodnog nasilja smatraju se i djeca koja su svjedočila silovanju člana obitelji.

Iako većinu žrtava seksualnog nasilja i zlostavljanja čine djevojčice, dječaci su također pogođeni, ali se o njihovim slučajevima rijetko izvještava. Nerijetko su muškarci koji počinu seksualno nasilje nad ženama, i sami bili žrtve seksualnog zlostavljanja kao djeca. Silovanje se u ratu koristi kao taktično oružje za ponižavanje i slabljenje morala percipiranog

⁹⁸ Machel, G., op. cit., str. 29.

neprijatelja. Tisuće koreanskih žena prisiljenih služiti kao seksualni robovi tijekom Drugog Svjetskog jedan je od primjera.⁹⁹

Djevojke i žene mogu biti prisiljene da nude seksualne usluge kako bi došle do hrane i skloništa, ili kako bi dobile dokumente i druge povlastice za sebe i svoju obitelj. U izbjegličkim logorima u Zairu, zabilježeno je da su djevojke pod pritiskom svojih obitelji ušle u prostituciju. Na sličan način su neki roditelji među interno raseljenim osobama u Gvatemali bili prisiljeni prostituirati svoju djecu, dok su neke djevojke to dobrovoljno učinile radi vlastite sigurnosti. Primjeri iz Kolumbije govore o djevojčicama mlađim od dvanaest godina koje su se same predale paravojnim snagama kako bi osigurale zaštitu svojih obitelji od drugih militarističkih skupina.¹⁰⁰

Mlade djevojke koje su bile žrtve prostitucije tijekom ratnog sukoba najčešće nemaju drugu mogućnost nego da to nastave i nakon sukoba, kako iz ekonomskih razloga, tako i zbog činjenice da u mnogim kulturama one nemaju nikakvih izgleda za brak i obitelj.

Djeca također mogu postati žrtve prostitucije nakon dolaska mirovnih snaga. U Mozambiku, nakon potpisivanja mirovnog sporazuma 1992. godine, pripadnici operacije Ujedinjenih naroda (ONUMOZ) regrutirali su djevojke u dobi od dvanaest do osamnaest godina kao svoje prostitutke. Veliki broj izvještaja u raznim zemljama potvrđuje da je brzi porast prostitucije maloljetnika uzročno-posljedično vezan s dolaskom mirovnih snaga nakon sukoba.¹⁰¹

Seksualno iskorištavanje ima razoran utjecaj na fizički i emocionalni razvoj djeteta. Neželjeni i nesigurni seks vjerojatno će dovesti do prijenosa spolnih bolesti i AIDS-a, što ima implikacije na dugoročno spolno i reproduktivno zdravlje. Procjenjuje se da je u Kambodži 60-70% djece žrtava prostitucije HIV pozitivno. Seksualno poniženje izaziva i psihološke smetnje. Žrtve nerijetko pate u tišini nakon traume bojeći se odmazde onih koji su ih napali ili odbijanja od strane svoje obitelji. Svjetska zdravstvena organizacija navodi da je kod žrtava silovanja rizik od samoubojstva vrlo visok.¹⁰²

⁹⁹ Machel, G., op. cit., str. 30.

¹⁰⁰ Ibid, str. 31.

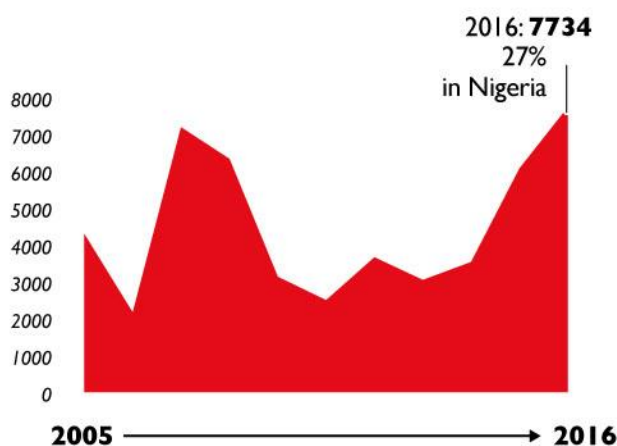
¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

4.2. Djeca kao akteri u oružanim sukobima

Prema teoriji pravednog ratovanja, u ratu je nužno razlikovati borce od neboraca. Kada su u pitanju djeca, ovo razlikovanje nije sasvim jednoznačno. Unatoč međunarodnoj pravnoj normi da je dijete osoba ispod osamnaest godina, međunarodna dobna granica za dobrovoljno regrutiranje i upotrebu vojnika postavljena je na šesnaest godina, a mnogi su i mnogo mlađi od te dobi.¹⁰³ Vojnici u dobi od šesnaest ili sedamnaest godina, po međunarodnom pravu mogu se smatrati žrtvama, dok im istodobno to isto pravo dopušta da budu akteri.

Procjenjuje se da se djeca vojnici danas koriste u više od četrdeset i pet država svijeta i čine oko 10% naoružanih boraca. Odnosno, približno tristo tisuća djece vojnika sudjeluju u 75% oružanih sukoba danas u svijetu. Približno 50% njih su djevojčice. S obzirom da su njihovi životi vrlo potrošni, ukupna brojka mora biti znatno viša.¹⁰⁴

Grafikon 5 pokazuje kretanje broja regrutirane djece u svijetu u periodu od 2005-2016. godine. Trend rasta koje je započeo 2011. godine i dalje se nastavlja. U 2016. godini, najveći broj slučajeva zabilježen je u Nigeriji.

Grafikon 5 – Kretanje broja regrutirane djece u svijetu

Izvor: Kirolos, M., et al. (2018), *The War on Children*, Washington: Save the Children International, str. 22.

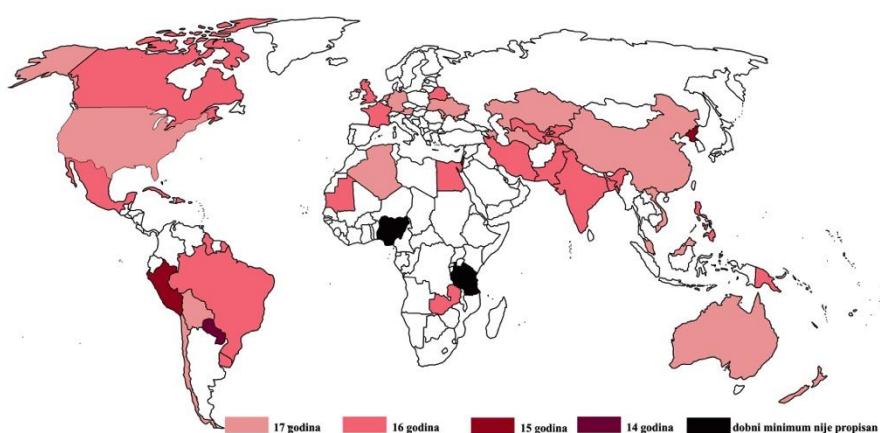
Iako naoružane skupine pobunjenika najčešće koriste djecu u borbi, regrutiranje djece nije limitirano samo na nedržavne aktere. Prema podacima Child Soldier Internationala, 46 država (23%) još uvijek regrutira osobe mlađe od 18 godina u svoje oružane snage u praksi, dok 27 zemalja upravljaju takozvanim *vojnim školama* gdje su djeca – u nekim slučajevima mlađima od 15 godina – klasificirana kao pripadnici oružanih snaga i prisiljeni priključiti se vojsci nakon stjecanja diplome. Djeca su korištena u najmanje 18 sukoba, bilo međudržavnih ili

¹⁰³ Collin, A., ur., op. cit., str. 414.

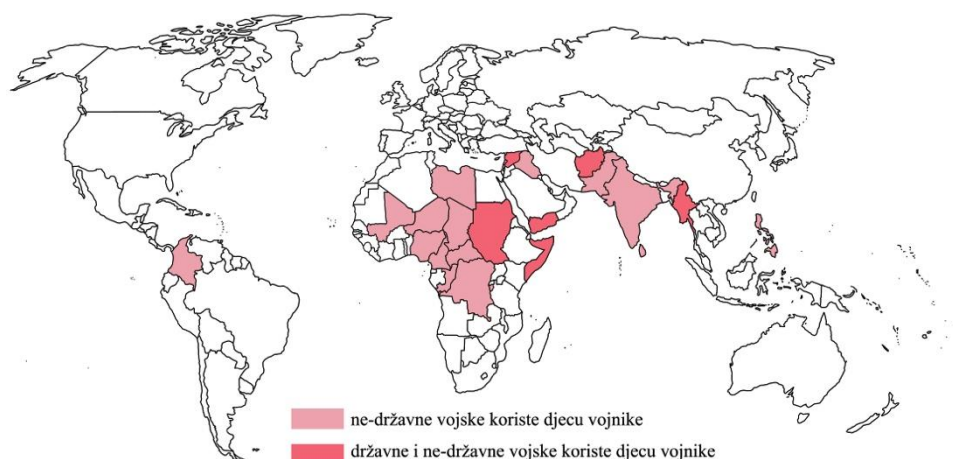
¹⁰⁴ Ibid.

građanskih, tijekom 2016. godine.¹⁰⁵

Na slici 14 istaknute su zemlje koje regrutiraju osobe ispod 18 godina u svoje državne vojske. Prema podacima organizacije Child Soldier International, 109 zemalja svijeta usvojilo je politiku *Ravno-18*, što znači da je minimalna dob za regrutiranje vojnika postavljena na osamnaest godina.¹⁰⁶ Među njima je veliki broj afričkih zemalja, članica Afričke unije, koje su prihvatile takozvanu Afričku povelju o pravima i dobrobiti djeteta, koja minimalnu dob za regrutiranje postavlja na osamnaest godina. Ipak, u praksi situacija je dosta drugačija. Kao što pokazuje slika 15, najveći broj oružanih sukoba, koji uključuju djecu vojnika, događa se upravo na afričkom kopnu.

Slika 14 – Minimalna dob za regrutiranje vojnika u zemljama svijeta
Izvor: izrada autorice

Slika 15 – Zemlje u kojima djeca vojnici sudjeluju u sukobu
Izvor: izrada autorice

¹⁰⁵ Child Soldiers International, <https://www.child-soldiers.org/news/child-soldiers-world-index-reveals-shocking-scale-of-child-recruitment-around-the-world>, pristupano 15. 05. 2018.

¹⁰⁶ Ibid.

Nije uvijek lako prepoznati dijete vojnika. Stereotipne slike naoružanih tinejdžera samo su mali djelić slagalice strave. U dokumentu Cape Town Principles, koji je UNICEF donio 1977. godine, definicija djeteta vojnika glasi:

*Bilo koja osoba mlađa od osamnaest godina koja je dio bilo koje vrste državnih ili nedržavnih oružanih snaga ili naoružane skupine u bilo kojem svojstvu, uključujući, ali ne isključivo, kuhare, nosače, glasnike i one koji prate takve skupine, a koji nisu samo članovi obitelji. Uključuje djevojčice regrutirane u seksualne svrhe i za prisilni brak. Stoga se izraz dijete vojnik ne odnosi samo na dijete koje nosi ili je nosilo oružje.*¹⁰⁷

Dakle, dijete vojnik može biti nenaoružano, bez uniforme, koje pod prisilom sudjeluje u militarističkoj skupini, primjerice, kao kuharica, kurir ili seksualna robinja. S druge strane, dijete može biti i naoružani dobrovoljac u istoj skupini. I jedno i drugo dijete su vojnici.¹⁰⁸

Kao vojnici, djeca izvršavaju razne uloge. Oni mogu biti nosači, kopači rovova, glasnici, špijuni, borci itd. Kao nosači, često nose teret i do šezdeset kilograma, u streljivu, oružju ili pak ozlijeđenim vojnicima. Djeca koja su previše slaba da bi nosila teret bivaju fizički kažnjena ili čak ubijena. Uloga glasnika može izgledati kao manje opasna od ostalih uloga djece u ratu, međutim, ona stavlja svu djecu pod sumnju, što je u Latinskoj Americi mnogu djecu, koja nisu bila pripadnici pobunjeničkih skupina, stajalo života. Izvješća govore da su nacionalne snage namjerno ubijale čak i najmlađu djecu u seljačkim zajednicama na temelju toga što su bili sumnjivi.¹⁰⁹

U prošlim vremenima ratovi su bili isključivo u domeni odraslih. Djeca su u njima uglavnom bila kolateralne žrtve. Slučajevi korištenja djece u borbi, poput nacističkih trupa *Hitler Jugend* ili hladnoratovskih *Viet Conga*, bili su izolirani vremenski i geografski i nisu predstavljali generalnu praksu, a djeca nikada nisu činila integralni dio vojnih jedinica. Međutim, priroda oružanih sukoba značajno se promijenila u posljednjih nekoliko desetljeća, a uloge djece u njima prerasle su iz pomoćnih u primarne. Djeca su postala integralni dio kako organiziranih vojnih jedinica, tako i paravojnih i terorističkih na svim kontinentima osim Australije i Antarktike. Njihovo sudjelovanje u ratovima prema brojnosti i rasprostranjenosti daleko nadilazi oskudnu pozornost koju izaziva.¹¹⁰

¹⁰⁷ UNICEF. (1997), Cape Town Principles, Cape Town: UNICEF.

¹⁰⁸ Collins, A., ur., op. cit., str. 414.

¹⁰⁹ Machel G., op. cit., str.18.

¹¹⁰ Singer, P. W. (2001), Caution: Children at War, Parameters: Carlisle Barracks, XXXI, (4), str. 158.

Na američkom kontinentu devedesetih godina, djeca vojnici korišteni su u borbama u Salvadoru, Gvatemali, Meksiku, Nikaragvi, Paragvaju i Peruu. Daleko najveći broj ih je u Kolumbiji, gdje čine i do 85% pojedinih militarističkih grupa.¹¹¹

U Europi, djeca vojnici borili su se u Čečeniji, Dagestanu i Nagorno-Karabahu, dok je Kurdistanska radnička partija (PKK) koja od 1994. godine regrutira djecu u svoje vojne redove zabilježila najmasovniju uporabu djece. Neki od njih imaju tek sedam godina.¹¹²

Afrika se danas smatra epicentrom fenomena djece vojnika. Naoružane skupine u gotovo svakoj afričkoj zemlji koriste djecu. Primjeri su brojni: u građanskom ratu u Liberiji borilo se oko šesnaest tisuća djece, 36% djece u Angoli učestvovalo je u ratnim sukobima, dok Božija armija otpora (LRA) u Ugandi gotovo isključivo koristi djecu u svojim akcijama. Tijekom desetogodišnjih sukoba s vladom, LRA je kidnapirao i regrutirao više od dvanaest tisuća maloljetnika, te također drži rekord najmlađeg zabilježenog vojnika na svijetu starog samo pet godina.¹¹³

Na Bliskom istoku i u Aziji usporedo s proliferacijom oružanih skupina dogodio se rast broja djece u njihovim redovima. Tinejdžeri su intenzivno uključeni u borbe u Libanonu, Palestini, Laosu, Filipinima, Kambodži, Mijanmaru i Kašmiru.¹¹⁴

U rijetkim slučajevima u prošlosti, kada su djeca korištena kao borci, onda su to isključivo bili dječaci. Danas također muška djeca čine većinu, ali iznenađuje podatak da čak 30% naoružanih skupina koje regrutiraju djecu uključuje i djevojčice. Mnoge djevojčice imaju iste funkcije kao dječaci. Oslobodilački tigrovi Tamijskog Elama (LTTE) sistematično regrutiraju djecu, te su čak stvorili posebnu jedinicu – dječju brigadu. Približno polovinu vojnika Tamijskih tigrova čine žene i djevojčice od deset godina naviše. One su često planski odabrane za samoubilačke misije, jer ih se na kontrolnim punktovima ne smije pretresati detaljno kao muškarce. Nigerijska islamistička skupina Boko Haram, također je poznata po žrtvovanju djevojčica u samoubilačkim misijama.

Djevojčice se često koriste i kao kućanice. U Gvatemali, pobunjeničke skupine koriste

¹¹¹ Singer, P. W., op. cit., str. 158.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid, str. 159.

djevojčice za pripremu hrane, njegu ranjenika i pranje odjeće. Ipak, najčešća uloga djevojčica u vojsci je uloga seksualne robinje. U Ugandi su otete djevojčice bivale udane za vođe Božje vojske otpora. Ako bi *muž* djevojčice poginuo, ona bi bila izolirana radi ritualnog čišćenja, a zatim ponovno udana za drugog vođu skupine.¹¹⁵

4.2.1. Proces pretvaranja djeteta u vojnika

Proces preobrazbe djeteta u vojnika počinje regrutiranjem, bilo nasilnim, bilo dobrovoljnim, a završava stvaranjem osjećaja ovisnosti i neraskidive vezanosti djeteta s naoružanom skupinom u koju je uključen.

Regrutiranje

Djeca mogu postati vojnici na različite načine. Neki su unovačeni, drugi su prisilno oteti, a neki prinuđeni pridružiti se militarističkim skupinama kako bi zaštitili svoju obitelj. Vlade u nekim zemljama dopuštaju regrutiranje osoba mlađih od osamnaest godina, ali čak i kad je zakonski minimalna dob postavljena na osamnaest godina, ta se odredba često krši. Razlog za to često je neadekvatna evidencija rođenja. U mnogim zemljama ni djeca sama ne znaju koliko su stara. Stoga, oni koji su zaduženi za novačenje, mogu samo nagađati dob djeteta prema fizičkom izgledu.¹¹⁶ Djeca iz siromašnijih slojeva društva posebno su ranjiva. Oni koji naknadno mogu dokazati da su maloljetni mogu biti otpušteni, mada ne nužno. Najčešće su oslobođena djeca bogatih koju roditelji mogu otkupiti.¹¹⁷

Najčešći način regrutiranja je putem otmice. Obično je članovima koji vrše otmice dan popis ciljane djece sastavljen prema potrebama i ciljevima naoružane skupine. Neke se čak koriste sofisticiranim bazama podataka populacije kako bi efikasnije odabrale onu djecu koja zadovoljavaju postavljene kriterije. Kako bi otmica bila što uspješnija, pobunjeničke skupine, ali i državne vojske, ciljaju mjesta gdje su djeca najranjivija i gdje ih ima u velikom broju. Najčešće su na meti škole, tržnice i izbjeglički kampovi.¹¹⁸ U nekim slučajevima, zabilježeno je da je zemlja domaćin regrutirala djecu iz izbjegličkih kampova za svoju vojsku.¹¹⁹ U Mijanmaru cijele su grupe djece u dobi od petnaest do sedamnaest godina kidnapirane u školama i prisilno regrutirane. Ovaj oblik prisilnog novačenja prevladavao je u Etiopiji 1980-

¹¹⁵ Machel, G., op. cit., str. 18.

¹¹⁶ Singer, P. W., op. cit., str. 163.

¹¹⁷ Machel, G., op. cit., str. 16.

¹¹⁸ Singer, P. W., op. cit., str. 163.

¹¹⁹ Machel, G., op. cit., str. 26.

ih. Naoružani militaristi, policajci ili vojni kadrovi jednostavno su šetali ulicama i kupili bilo koga tko bi naišao.

U novije vrijeme, društvene mreže postale su virtualno mjesto novačenja mladih vojnika. UNICEF-ovo izvješće iz 2016. bilježi da su naoružane skupine obiju strana u sukobu na Krimu, novačile maloljetnike putem društvenih mreža. Najmlađi od njih bili su trinaestogodišnjaci.¹²⁰ ISIS također vrlo intenzivno koristi posrednike na društvenim mrežama koji pokušavaju zainteresirati mlade od svega trinaest ili četrnaest godina za svoju ideologiju.

Ima djece koja se dobrovoljno pridružuju naoružanim skupinama. Međutim, s obzirom na okolnosti koje su ih dovele do takve odluke, jasno je da ne možemo govoriti o činu slobodne volje. Naime, djeca pod pritiskom okolnosti koje su izvan njihove kontrole, poput siromaštva i gladi, traže spas u ovakvim organizacijama koje im mogu ponuditi mnogo više od pukog života u borbi. Posebno su ranjiva siročad koju može privući obiteljsko okruženje i redovit obrok. U tom slučaju, militarističku skupinu dijete može shvatiti kao način preživljavanja i bijeg od drugih prijetnji poput smrti od gladi, izolacije ili fizičkog zlostavljanja i eksploatacije kod kuće.¹²¹

Glad i siromaštvo mogu potaknuti roditelje da daju svoju djecu u vojnu službu. U nekim slučajevima, vojska plaća malu vojničku plaću izravno djetetovoj obitelji. U drugim slučajevima pak, cijele obitelji zajedno s djecom priključuju se naoružanim skupinama. Neke studije slučaja govore o roditeljima koji potiču svoje kćeri da postanu vojnici ako su im izgledi za brak loši.¹²²

Strukturalni razlozi također mogu motivirati dijete da se samo priključi naoružanoj skupini. Ukoliko u okruženju vlada kaos i nasilje, dijete se može osjećati sigurnije s oružjem u rukama. Što je država nestabilnija, to više vojska može sličiti sigurnom utočištu.¹²³ U Salvadoru, djeca, čije su roditelje ubili vladini vojnici, pridružila su se pobunjeničkim skupinama radi zaštite. U nekim slučajevima, naoružane skupine mogu pokupiti djecu bez pratnje iz humanitarnih razloga, iako to nije jamstvo da ta djeca neće završiti u borbi. To se posebno odnosi na djecu koja ostaju u naoružanoj skupini duže vremena, te počinju

¹²⁰ Child Soldiers International, <http://childsoldiersworldindex.org/view/UA>, pristupano 15. 05. 2018.

¹²¹ Collins, A., op. cit., str. 417.

¹²² Machel, G., op. cit., str. 17.

¹²³ Collins, A., op. cit., str. 417.

doživljavati organizaciju kao svojeg zaštitnika ili novu obitelj.¹²⁴

Osveta je još jedan od moćnih socijalnih motiva za priključivanje naoružanoj skupini, kao i propaganda koja vrlo učinkovito djeluje na adolescente s obzirom na to da se upravo u tom stadiju života formira osobni identitet. Tako medijski sadržaji koji veličaju nasilje mogu nagnati adolescente da se identificiraju s ciljevima militarističke organizacije.¹²⁵ Djeca su vrlo podložna indoktrinaciji pa čak i kultu mučeništva, što pokazuju slučajevi u Libanonu i Šri Lanki, gdje su adolescenti obučavani za samoubilačke bombaške napade.

Važno je napomenuti da se djeca također mogu boriti za društvene ciljeve, slobodu vjeroispovijesti ili nacionalno oslobođenje. Kao što se dogodilo u Južnoj Africi ili u drugim okupiranim područjima. Mnogi mladi pridružili su se kurdskim pobunjeničkim skupinama, kao odgovor na politiku *spaljene zemlje* i gruba kršenja ljudskih prava.¹²⁶

Djelovanje djece u svojstvu vojnika također se može shvatiti kao osobni razvoj i oblikovanje moralnih vrijednosti. Skupine poput Tamilskih tigrova u Šri Lanki poznate su po tome da pružaju djeci obrazovanje upotpunjeno s vojnim iskustvom te poučavaju dječake o važnosti discipline, poštenja i poštovanja prava građana.¹²⁷

Obuka i borba

Nakon regrutiranja slijedi faza preobraćenja i obuke. U ovoj fazi vrlo je važno stvoriti novim regrutima osjećaj ovisnosti o organizaciji, čak i u svakodnevnim potrebama. Strah i propaganda česti su instrumenti kojima se stvara ovisnost i potiče identifikacija djece s ciljevima organizacije koje oni zapravo i ne razumiju.

Disciplina se održava ekstremnim i krajnje nasilnim metodama. U brojnim slučajevima, djeca su bila namjerno izložena stravičnim prizorima i prisiljena da sudjeluju u ritualnim pogubljenjima odmah nakon priključivanja grupi. Uključivanje djece u djela ekstremnog nasilja desenzibilizira ih na patnju i čini ih sklonijim nasilnom ponašanju.¹²⁸ Žrtva može biti drugo dijete (zbog neposluha ili zato što ne zadovoljava kriterije), zarobljenik ili, u najokrutnijoj verziji, roditelj ili susjed djeteta. Svako dijete koje odbije počiniti ubojstvo, i

¹²⁴ Collins, A., op. cit., str. 417.

¹²⁵ Singer, P. W., op. cit., str. 163.

¹²⁶ Machel, G., op. cit., str. 18.

¹²⁷ Collins, A., op. cit., str. 417.

¹²⁸ Machel, G., op. cit., str. 19.

samo postaje žrtva.¹²⁹ Mozambička djeca, koju je otela vojska otpora RENAMO, bila su prisiljena vratiti se u svoja sela i napasti ih. Cilj ovog barbarskog čina, bio je spriječiti mogućnost da se djeca ikada vrate kući i tako jamčiti privrženost organizaciji.¹³⁰

Obuka se sastoji od uvježbavanja osnovnih vještina poput rastavljanja i sastavljanja oružja, gađanja, postavljanja protupješačkih mina i slično. Novim regrutima često obuku drže starija djeca – *djeca veterani*. Nakon minimalne obuke, djeca se vrlo brzo nađu na bojnopolju. Pobunjeničke skupine obično postavljaju djecu u manje vodove od tridesetero do četrdesetero djece kojima zapovijeda nekoliko odraslih. Način korištenja djece u borbi od strane državnih vojski ovisi o situaciji. U gerilskim ratovima, djeca su pomiješana s odraslim vojnicima. U konvencionalnim ratovima djeca su postavljena ispred odraslih vojnika kako bi izazvala pad morala i poremetila formaciju neprijatelja.

Slabu obuku djece nadomješta okrutna indoktrinacija koja ih pretvara u neustrašive borce. Strah od svojih zapovjednika djecu pretvara u poslušne ubojice koje izvršavaju najopasnije zadatke. Djeca su u borbi često ubojitija od odraslih vojnika, jer kod djece nije dovoljno razvijen osjećaj vrijednosti života. Mnoge studije slučaja pokazuju da djeca u borbi ne osjećaju strah već uzbuđenje, a borbu doživljavaju kao zabavu.¹³¹ Prisjećajući se borbe u Mijanmaru jedan je vojnik rekao: *Bilo je puno dječaka koji su jurišali kao da su besmrtni ili neprobojni, jer su nastavili trčati prema nama iako smo pucali na njih.*¹³² Zapovjednici koriste dječju neustrašivost i dodatno je potiču alkoholom, drogama i religioznom indoktrinacijom. Jedan dječak, vojnik Božje vojske otpora u Ugandi, ovako opisuje pripreme za borbu:

Kad ideš u borbu, najprije se prekrižiš. Ako to ne učiniš, poginut ćeš. Također, moraš uljem nacrtati križ na prsima, na čelu i na svakom ramenu, te na svojoj puški. Kažu da je ulje snaga Duha Svetoga. Mala djeca vjeruju u to, a ona koja su tamo jako dugo, pet, sedam, deset godina, oni u to jako vjeruju...

Ako uzmeš mali kamen, zašiješ ga za tkaninu i nosiš na ruci kao sat, on će spriječiti metak da te pogodi, jer u bitki taj kamen djeluje kao planina. Znači, ljudi s druge strane će gledati u

¹²⁹ Singer, P. W., op. cit., str. 164.

¹³⁰ Collins, A., op. cit., str. 418.

¹³¹ Singer, P. W., op. cit., str. 164.

¹³² Machel, G., op. cit., str. 19.

*tebe, ali će vidjeti samo planinu, a meci će pogoditi planinu i neće te ozlijediti.*¹³³

Djeca mogu biti prisiljena da čine ono što njihovi odrasli pandani ne žele činiti ili smatraju da djeca to mogu učiniti bolje. Kolumbijska vojska djecu regrute naziva *mala zvona* i koristi ih kao pomoćnu stražu, a gerile ih nazivaju *male pčele* jer *ubadaju* neprijatelje prije no što su i svjesni da su napadnuti. U jednoj borbi, elitna postojba djece siročića, koju su obučili Tamiški tigrovi, opkolila je i pogubila dvjesto vojnih zapovjednika Šri Lanke, što je demoraliziralo cijelu vojnu postrojbu.¹³⁴

Promjenjiva i sve kompleksnija iskustva u ratovanju stvaraju nove prilike za djelovanje djece vojnika. Uloge mogu biti osmišljene posebno za njih, utemeljene na pretpostavkama o njihovoj tjelesnoj i mentalnoj nerazvijenosti te prilikama koje iz toga proizlaze. Djecu se može poticati da se *igraju u ratu*, uzmu drogu ili da pucaju na slijepo u bliskom obiteljskom okruženju.¹³⁵ Djeca su danas među najsvireprijim borcima i što su mlađi, to su opasniji. S druge strane, djeca su u ratu potrošna i često se koriste kao štit ili topovsko meso, bilo da se u borbi koriste kao prethodnica koja svojim tijelima štiti živote svojih zapovjednika, bilo da se njima ispituju minska polja metodom pokušaja i pogreške. Još jedna samoubilačka uloga djece na bojištu je napad *ljudskim valom*. Svrha takvog napada je da neprijateljski vojnici istroše snagu i municiju na lake mete, odnosno djecu koja jurišaju ravno na njih. Djeca koja se opiru i ne trče u smjeru pucnjave bivaju kažnjena i ubijana. Takvi napadi vrlo su učinkoviti u prevladavanju sile. Tamiški tigrovi koristili su ovu taktiku 1996. godine u napadu na vojni kompleks Multavi u Šri Lanki, u kojoj su ubili 1.173 od 1.240 vladinih vojnika.¹³⁶

Odanost ili bijeg

Djeca mogu biti toliko indoktrinirana da ne žele napustiti svoj život vojnika. Upravo je u tome prednost djece vojnika u odnosu na njihove odrasle pandane – djeca su poslušnija, ne preispituju naredbe i njima je lakše manipulirati.¹³⁷ Djeca čvrsto vjeruju u priče svojih vođa. Dječak koji je bio regrutiran u Božjoj vojsci otpora u Ugandi, ispričao je:

Kony (vođa militarista, op. a.) rekao nam je da njega štiti Duh Sveti. Ako bi netko od

¹³³ Human Rights Watch/Africa, (1997), *The scars of death : children abducted by the Lord's Resistance Army in Uganda*, New York: Human Rights Watch, str. 37.

¹³⁴ Singer, P. W., op. cit., str. 164.

¹³⁵ Collins, A., op. cit., str. 418.

¹³⁶ Singer, P. W., op. cit., str. 166.

¹³⁷ Machel, G., op. cit., str. 16.

pobunjenika ili zarobljenika imao nešto protiv Konya, Konyu bi to duhovi rekli i on bi ga ubio. Duhovi su također govorili Konyu, ako bi netko pokušao pobjeći...

... To se događa zato što smo mi Acholi vrlo loši ljudi i moramo svi postati bolji, prije nego što nam bude dopušteno vladati u našoj zemlji. Tako je Duh Sveti naredio. To je također razlog zašto neki ljudi moraju biti ubijeni: moramo postati čisti, a mnogi Acholi ne slijede zapovjedi Duha Svetoga. Zato ih treba ubiti. To su nam naše vođe rekli.¹³⁸

Mnoga djeca postaju ovisna o drogama koje im se daju, dok drugi razvijaju vlastiti identitet u oružanoj skupini i veze s drugom djecom koje ih sprječavaju da napuste svoju *braću po oružju*. Međutim, najjači faktor koji veže djecu za naoružanu skupinu je strah, strah od onog što bi se moglo dogoditi ako probaju pobjeći, a uhvate ih. Bijeg je vrlo teško izvesti, s obzirom na to da su mali vojnici konstantno okruženi drugom djecom koja su također u strahu od onog što bi im se moglo dogoditi ukoliko ne prijave bjegunce. Ako dijete služi u državnoj vojsci, njegov se bijeg, kao i u slučaju odraslih, smatra dezertersvom, te se kažnjava strijeljanjem. U pobunjeničkim skupinama, kazne predstavljaju priliku za daljnju indoktrinaciju. Djecu koja su pokušala pobjeći, najčešće moraju ubiti druga djeca, i to obično hladnim oružjem kako bi taj brutalan čin doživjela što osobnije.¹³⁹

Bez obzira na te zastrašujuće rizike, mnoga djeca ipak koriste svaku priliku za bijeg. Najpogodniji trenutak za bijeg je tijekom same borbe, kada drakonska pravila pobunjeničkih vođa ne vrijede. Djeca koja neuspješno pokušaju pobjeći iz kampa ubijena su bez iznimke, dok se za djecu koja nestanu u borbi, pa ih se kasnije nađe, smatra da su jednostavno zalutali, za što dobivaju blažu kaznu. Iz tog razloga, mnoga se djeca iskradaju u metežu borbe. Neki jednostavno ostave svoje oružje i predaju se vladinim vojnicima. Drugi bježe u grmlje te nakon bitke traže pomoć od civilnog stanovništva. Međutim, civili također mogu biti opasnost. Mnogi na djecu vojnike gledaju kao na pobunjenike, pa ih ubijaju iz straha prije no što postave ikakva pitanja.¹⁴⁰

¹³⁸ Human Rights Watch/Africa, op. cit., str. 35-36.

¹³⁹ Singer, P. W., op. cit., str. 164.

¹⁴⁰ Human Rights Watch/Africa, op. cit., str. 41.

4.2.2. Djeca nakon sukoba

Upletenost djece u oružani sukob ne prestaje završetkom sukoba. Djeca nakon sukoba nose teret konflikta zauvijek. Mnogi od njih bili su primorani da čine grozote, čak i nad svojim bližnjima, zbog čega osim fizičkih, iz rata nose i psihološke ožiljke.¹⁴¹

Učinkovita socijalna reintegracija najviše ovisi o podršci obitelji i društvene zajednice. Ono što je veliki izazov društvene zajednice nakon svršetka oružanog konflikta, jest vraćanje povjerenja djece u ljude koji ih okružuju. Naime, djeca koja su izložena konstantnom nasilju gotovo uvijek doživljavaju značajnu promjenu u svojim uvjerenjima i stavovima uključujući temeljni gubitak povjerenja u ljude. To se posebno odnosi na djecu koja su pretrpjela zlostavljanje svojih prijatelja i susjeda kao što se dogodilo u Ruandi.¹⁴²

Dugoročno najopasnija posljedica rata po djecu je poremećaj njihovog psihološkog i moralnog razvoja. Mnogobrojnoj djeci rat je oduzeo godine koje su trebali provesti u školi pa nakon rata nemaju nikakve vještine ni znanja osim korištenja oružja i ubijanja.¹⁴³ U tom smislu, pokazalo se da su obrazovanje, mogućnost za razvoj karijere i ekonomska sigurnost obitelji, najvažnije odrednice uspješne socijalne reintegracije djece vojnika i, ono najvažnije, to su čimbenici koji sprečavaju ponovno regrutiranje. Obrazovanje za bivše dijete vojnika ne znači samo put k zapošljavanju, nego mu pomaže da normalizira svoj život i razvije identitet drugačiji od onog u ratu.

Učinkoviti programi reintegracije moraju se pozabaviti kulturološkim i religijskim kontekstom same društvene zajednice, jer zajednica često spriječava reintegraciju djece vojnika. Mnogi učitelji i roditelji protive se uključivanju bivših boraca u škole bojeći se da će imati loš utjecaj na njihovu djecu. U nekim afričkim kulturama postoje religijska uvjerenja da svakog tko je ubio progone zli duhovi žrtava. Stoga, prihvatiti bivšeg dječjeg vojnika u svoje selo, znači prihvatiti zle duhove. U takvim situacijama, učinkovitim se pokazalo uključivanje tradicionalnih iscjelitelja i primjena rituala *duhovnog čišćenja*. Kulturološke odrednice posebno snažno utječu na reintegraciju djevojčica koje su bile silovane i seksualno zlostavljane u ratu. Njih često odbacuje obitelj i one nemaju nikakve izgleda za brak te naposljetku postaju

¹⁴¹ Singer, P. W., op. cit., str. 167.

¹⁴² Machel, G., op. cit., str. 53.

¹⁴³ Singer, P. W., op. cit., str. 167.

žrtve prostitucije.¹⁴⁴

Dok se programi reintegracije bave manjom djecom, adolescenti, od kojih su mnogi već punoljetni nakon sukoba, rijetko dobivaju posebnu pozornost. Adolescencija je razdoblje u kojem mladi ljudi usvajaju vrijednosti i norme svojeg društva i razvijaju osobni identitet. Ekstremne okolnosti poput oružanog sukoba ometaju taj razvoj. Posljedično, mnogi adolescenti nakon iskustava u ratu, imaju vrlo pesimističan pogled na život, pate od ozbiljne depresije ili, u najgorem slučaju, počine samoubojstvo. Oni rijetko traže pomoć ili podršku odraslih te rijetko i dobivaju pomoć.¹⁴⁵

Političke strukture mogu ugroziti reintegraciju djece vojnika u društvo koristeći ih u vlastitoj političkoj propagandi. Human Rights Watch Afrika navodi da su pripadnici Narodne obrambene snage Ugande na svojim javnim skupovima pokazivali djecu koja su pobjegla iz pobunjeničkih skupina kako bi dobili podršku za borbu protiv njih. Takva praksa javnog prikazivanja djece i čitanja njihovih imena te iznošenja detalja o njihovom bijegu, povećava vjerojatnost odmazde pobunjenika protiv bjegunaca ili njihovih obitelji, a djeci koja i dalje služe militantima, otežava bijeg.¹⁴⁶

Dodatna otežavajuća okolnost u reintegraciji je da se djeca bivši vojnici teško odvikavaju od shvaćanja nasilja kao legitimnog sredstva postizanja ciljeva. Čak i ako su se u ratu borili za pravedan cilj, poput borbe protiv politike aparthejda, prijelaz na nenasilan način života vrlo je težak, posebice u društvima u kojima su siromaštvo i nepravda svakodnevnici.¹⁴⁷ Djeca koja su do jučer ubijala da bi preživjela, trebaju se nakon rata uključiti u društvo u kojem se ubijanje sankcionira. Kultura nekažnjavanja za zločin teško se mijenja, zato i mirovne snage imaju velikih poteškoća pokušavajući integrirati neprijateljske skupine u ujedinjeno društvo, u zemljama koje su pretrpjele sukob.¹⁴⁸

Ono što je ključno za uspješnu reintegraciju djece bivših vojnika u društvo, jeste razumijevanje temeljne motivacije djece za nasilje, izbjegavajući predrasude koje proizlaze iz stereotipnih pogleda na mlade u ratu kao nevine žrtve ili dobrovoljne zločince. Djeca se

¹⁴⁴ Machel, G., op. cit., str. 19.

¹⁴⁵ Ibid, str. 50.

¹⁴⁶ Human Rights Watch/Africa, op. cit., str. 47.

¹⁴⁷ Machel, G., op. cit., str. 20.

¹⁴⁸ Singer P. W., op. cit., str. 167.

najčešće nalaze negdje između. Vrlo je važno uzeti u obzir sve potrebe, frustracije, iskustva i aspiracije koje su djecu vodile k nasilju kako bi im se pomoglo u procesu reintegracije.¹⁴⁹

Nakon sukoba mladi bi se trebali promatrati kao aktivni sudionici u stvaranju rješenja, ne samo kao žrtve ili problemi. Djeca bivši vojnici, djeca s invaliditetom, djeca koja žive ili rade na ulicama i djeca koja se zbog rata nalaze u institucijama, svi oni trebaju biti bitni sudionici u postkonfliktnom planiranju i obnovi.¹⁵⁰ Međutim, njihov politički doprinos nije sasvim prepoznat. Unatoč očitoj povezanosti dječjeg svijeta i svijeta odraslih, glavni tekstovi o ratu i sigurnosnim pitanjima te o etičkim promišljanjima isključivo su o odraslima i za odrasle.¹⁵¹

Djeca mogu pomoći, kaže Machel: *U svijetu raznolikosti i nejednakosti djeca su sila ujedinjenja koja može dovesti ljude do zajedničkih etičkih temelja. Dječje potrebe su iznad svih ideologija i kultura, one su svuda iste: zdrava hrana, odgovarajuća zdravstvena zaštita, pristojno obrazovanje, sklonište i ljubav obitelji. Djeca su naš razlog da se borimo kako bi uklonili najgore oblike rata i naša najbolja nada da ćemo u tome i uspjeti.*¹⁵²

Uključivanje djece u rješavanje postkonfliktnih izazova normalizacije i pomirenja, pokazalo se vrlo uspješnim. Više od dvjesto djece i mladih iz sjeverne Ugande i regije Teso konzultirani su u okviru formalnih mirovnih pregovora 2007. godine po pitanju pomirenja i privođenja pravdi odgovornih za zločine. Rezultati konzultacija predstavljeni su predstavnicima vlada zemalja uključenih u mirovne pregovore.¹⁵³ Djece su također bila uključena u rad Komisije za istinu i pomirenje u Sierra Leoneu od 2002. do 2003. godine, te u Argentini, Salvadoru, Gvatemali i Peruu.¹⁵⁴

Međutim, nakon završetka sukoba, djeca koja su sudjelovala u političkom nasilju, najčešće se nastoje depolitizirati. Primjerice, u Južnoj Africi u doba aparthejda, mladi su djelovali kao društveni i politički faktori i zaštitnici zajednica. Ipak, nakon sukoba, njihova društvena uloga je bila degradirana, njihova dob preuveličavana, njihov politički doprinos negiran, a njihovi postupci kriminalizirani uporabom pejorativnih izraza kao što su *mladež* ili *izgrednici*. Tako su mladi nakon sukoba bili izolirani i izopćeni iz zajednice koja je uvelike nastala uz njihovu

¹⁴⁹ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 38.

¹⁵⁰ Machel, G., op. cit., 68.

¹⁵¹ Collins, A., ur., op. cit., str. 419.

¹⁵² Machel, G., op. cit., 10.

¹⁵³ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., 36.

¹⁵⁴ Ibid, str. 38.

pomoć.¹⁵⁵

Niti jedan mirovni sporazum ne priznaje uključenost djece vojnika u sukob. Naprotiv, nakon sukoba djeca se nastoje ukloniti iz politike i javnosti. Mnogi završe u ustanovama ili, kao što je slučaj s tisućama ratnih siročića, žive na ulici i postaju žrtve novih opasnosti poput prostitucije. Djeca koja su izgubila roditelje često doživljavaju poniženje, odbijanja i diskriminacije.¹⁵⁶

4.3. Novi ratovi

Dvadeset i prvo stoljeće donijelo je brojne ekonomske, političke te socijalne promjene u svijetu. Te promjene nužno su utjecale na promjenu prirode samih konflikata. Kako to kaže Clausewitz – *rat je kameleon*.¹⁵⁷ On se neprestano mijenja i adaptira novim okolnostima. Dok je dvadeseto stoljeće obilježio razvoj ratne mehanizacije te pojava nuklearnog naoružanja koje je dovelo do hladnog rata, fenomen dvadeset i prvog stoljeća su takozvani *novi ratovi*.¹⁵⁸

Iako neki autori, poput Maleševića, tvrde da nije došlo do suštinske promjene u prirodi ratova, te da su uzroci i ciljevi ratova danas isti kao i u prošlosti,¹⁵⁹ neupitno je da se u ostvarenju ciljeva rata danas koriste sasvim nove strategije i novi akteri. Također je potvrđeno da je sve više djece direktno uključeno u oružane sukobe. Teoretičari *novih ratova* navode niz karakteristika koje ove ratove razlikuje od *starih ratova*. U kontekstu povećanja korištenja djece u oružanim sukobima, mogu se izdvojiti sljedeće:

1. *Nove ratove* često pokreću ekonomski, a ne političko-ideološki motivi.

Ratovi modernog doba podređeni su ekonomiji.¹⁶⁰ Bauman tvrdi da je *prošlo vrijeme masovnih vojnih regruta, ideološke mobilizacije, domoljubnih zanosa i predanosti stvari*.¹⁶¹

Novi ratovi ne slijede ideološke i geopolitičke ciljeve, nego se često vode oko osobnih ciljeva i resursa. Takve ratove, Bauman naziva *predatorskim ili parazitskim ratovima* i razlikuje ih

¹⁵⁵ Collins, A., ur., op. cit., str. 419.

¹⁵⁶ Machel, G., op. cit., 15.

¹⁵⁷ Clausewitz, C. (1983) prema Blin, A. (2011), Armed groups and intra-state conflicts: the dawn of a new era?, International Review of the Red Cross, XCIII, (882), str. 289.

¹⁵⁸ Blin, A., op. cit., str. 289-290.

¹⁵⁹ Malešević, S. (2011), Sociologija rata i nasilja, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, str. 338.

¹⁶⁰ Shaw, M. (2005) prema Malešević, S., op. cit., str. 335.

¹⁶¹ Bauman, Z. (2000), prema Malešević, S., op. cit., str. 335.

od visokotehnoških ratova (kakve vodi SAD). *Predatorski ratovi pojavljuju se u kontekstu ekonomske liberalizacije koja uništava ionako slabe države, te stvara hobsovsku okolinu u kojoj nastaju parazitski ratovi. Odnosno, nesposobnost konkuriranja na svjetskom tržištu slabi gospodarstvo države i istodobno njezinu sposobnost stjecanja prihoda, te tako otvara vrata sustavnoj korupciji, kriminalu i, kao posljedica, općoj privatizaciji nasilja.*¹⁶²

Cilj predatorskih ratova je uspostavljanje kontrole, eksploatacija i ilegalna trgovina prirodnim resursima, poput dijamanta, zlata, droge, drveta i drugih resursa zajedno s trgovinom oružjem. U ratovima za resurse djeca su korištena, ne samo u vojne svrhe, već i za mnoge nove oblike opasnog rada. U Demokratskoj Republici Kongo gdje se intenzivno vode borbe oko eksploatacije mineralnih izvora, uobičajeno je da djeca rade u rudnicima. Problem se povećava s činjenicom da naoružane skupine koje upravljaju resursima, obično upravljaju i društvenim strukturama te funkcijama koje bi trebala kontrolirati država, poput zdravstva, obrazovanja, policije i pravosuđa. Na taj način naoružane skupine tlače i iskorištavaju civile pod krinkom legitimnosti. Sankcije i embargo koje nameće međunarodna zajednica zemljama u kojima se vode ratovi za resurse često nemaju željeni humanitarni učinak te dovode do još većeg siromaštva, ugnjetavanja i smrtnosti djece.¹⁶³

2. *Novi ratovi zamagljuju tradicionalne podjele na legalne i nelegalne sudionike, državne i nedržavne aktere, vojnike i civile, političkih i lukrativnih ciljeva*

Suvremeni sukobi brojniji su i nasilniji, a nasilje postaje instrument politike koji zamjenjuje političke ideologije i agende i diskreditira postulate pravednog ratovanja. Trend proliferacije naoružanih skupina i erozije granica između različitih oblika nasilja, te rastuća uključenost nedržavnih aktera i uporaba netradicionalnih oblika ratovanja otežava mjerenje utjecaja rata na djecu.¹⁶⁴ Rat je prenesen iz političke u civilnu sferu, kako posredstvom sudionika u ratu – privatne policije, gospodare rata, tako i pomoću ciljeva rata, koji više nisu u javno-političkoj nego privatnoj ekonomskoj sferi interesa. Ovakvi sukobi možda rezultiraju s manje vojnih žrtava, međutim, civilne žrtve su višestruko veće, osnovne javne usluge države su ugrožene, društvene podjele su produbljene, a gospodarstvo uništeno.¹⁶⁵

¹⁶² Malešević, S., op. cit., str. 333.

¹⁶³ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op.cit., str. 12.

¹⁶⁴ Ibid, str. 8.

¹⁶⁵ Ibid.

Tradicionalna podjela na međudržavne i građanske ratove također je dovedena u pitanje. Današnji sukobi nisu niti isključivo međudržavni, niti isključivo građanski nego imaju elemente obje kategorije. U većini slučajeva u sukob je uključen veliki broj naoružanih skupina koje dobivaju potporu od susjednih država i svjetskih sila.¹⁶⁶ Naoružane skupine su privatizirale nasilje, te koriste djecu kao jeftin i dostupan resurs u priskrblijanju osobnih koristi.

3. U *nove ratove* uključeni su novi akteri (nedržavni akteri – privatne vojske, kriminalne bande i gospodari rata umjesto profesionalnih vojnika)

Proliferacija oružanih skupina najočitija je u recentnim događanjima u Siriji. Prema podacima Uppsala Conflict Data Programa, nakon Arapskog proljeća 2011. godine, u Siriji je izbio građanski rat u kojem se do danas formiralo više od tisuću različitih oružanih frakcija zaraćenih s vladom Bashara al-Assada i međusobno.¹⁶⁷ Velika većina njih koristi djecu kao vojnike. Prema nalazima UNICEF-a, više od polovine djece regrutirane u Siriji 2015. godine je ispod petnaest godina starosti, a mnogi su stari svega sedam godina.¹⁶⁸

U Somaliji, državi bez središnje vlade, djeluju sljedeće frakcije: Prijelazna Savezna vlada, Unija islamskih sudovi, razni klanovi i policije, snage etiopske vlade (koje imaju potporu SAD-a), te terorističke organizacije vezane s Al-Qaedom. Izvješća pokazuju da su sve stranke osim etiopskih vladinih snaga regrutirale i koristile djecu u sukobima.

Kolumbija je gotovo pola stoljeća zaokupljena oružanim sukobima, u kojima sudjeluje nekoliko dobro organiziranih paravojnih skupina, privatnih sigurnosnih tvrtki i mafija koje trguju drogom. Ove skupine financiraju se otmicama, iznudama, krijumčarenjem droge i drugim organiziranim kriminalnim aktivnostima, u koje su djeca sve više uključena. Između jedanaest i četrnaest tisuća djece u Kolumbiji služilo je u naoružanim skupinama.

Među nove aktere u unutardržavnim oružanim sukobima spadaju i privatne vojske i policije, kao vrsta outsourcinga vojnih i policijskih funkcija. Privatne vojske u sukobu zamagljuju

¹⁶⁶ Malešević, S., op. cit., str. 331.

¹⁶⁷ Uppsala Conflict Data Program, <http://ucdp.uu.se/#country/652>, pristupano 13. 05. 2018.

¹⁶⁸ Davison, J. (2016), Syrian war creates child refugees and child soldiers: report, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-children/syrian-war-creates-child-refugees-and-child-soldiers-report-idUSKCN0WG0R0>, pristupano 15. 05. 2018.

razlike između civila i boraca, te se često povezuju s političkim strankama i paravojsnim snagama.¹⁶⁹

4. U *novim ratovima* primjenjuju se nove ratne taktike (terorističke i gerilske taktike umjesto konvencionalnih)

Proliferacija terorističkih organizacija i internacionalizacija njihova djelovanja također je pridonijela trendu korištenja djece u sukobima. Terorizam se može definirati kao prijetnja uporabom nasilja ili uporaba nasilja organiziranih skupina koje posredstvom psiholoških učinaka nastoje ostvariti političke ciljeve.¹⁷⁰ S obzirom na to da ugroženost djece izaziva daleko veće psihološke učinke, odnosno daleko veću pozornost i zabrinutost nego ugroženost odraslih, djeca su često ciljane mete terorističkih napada. Zahtijevajući pravo na nacionalnu državu, čečenski teroristi zatočili su učenike i nastavnike osnovne škole u gradu Beslanu, u Rusiji 2004. godine. Talačka kriza trajala je tri dana i završila se s 331 žrtvom, od čega je 160 djece.

Međutim, djeca nisu samo žrtve terorističkih napada, već su sve češće sudionici i počinitelji. Izvještaji govore da su u Afganistanu djeca intenzivno korištena za počinjenje napada i, u nekim slučajevima, Talibani i drugi pobunjenici koristili su ih kao ljudske štitove. Mnogi bombaši samoubojice u toj zemlji djeca su od jedanaest do petnaest godina, kojima je obećan novac ili su jednostavno prisiljeni. U Iraku je Al-Qaeda ostavljala djecu u automobilima bombama kako ti automobili ne bi pobuđivali sumnju.¹⁷¹

5. *Novi ratovi* uglavnom su građanskog, a sve manje međudržavnog opsega.¹⁷²

Generalno je mišljenje da je sve manje međudržavnih, a sve više unutardržavnih sukoba na svijetu, što je posljedica svih prethodno navedenih promjena u prirodi sukoba. Unutardržavne sukobe pokreću nedržavne naoružane skupine, koje, vođene osobnim ekonomskim ciljevima umjesto političkim ideologijama, ne poštuju postulate pravednog ratovanja. Upravo su naoružane skupine one koje najčešće koriste djecu vojnike, a s obzirom

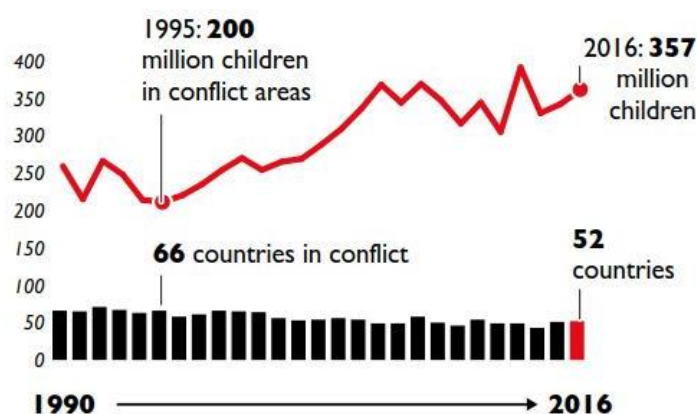
¹⁶⁹ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 10.

¹⁷⁰ Collins, A., ur., op. cit., str. 324.

¹⁷¹ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 13.

¹⁷² Malešević, S., op. cit., str. 330.

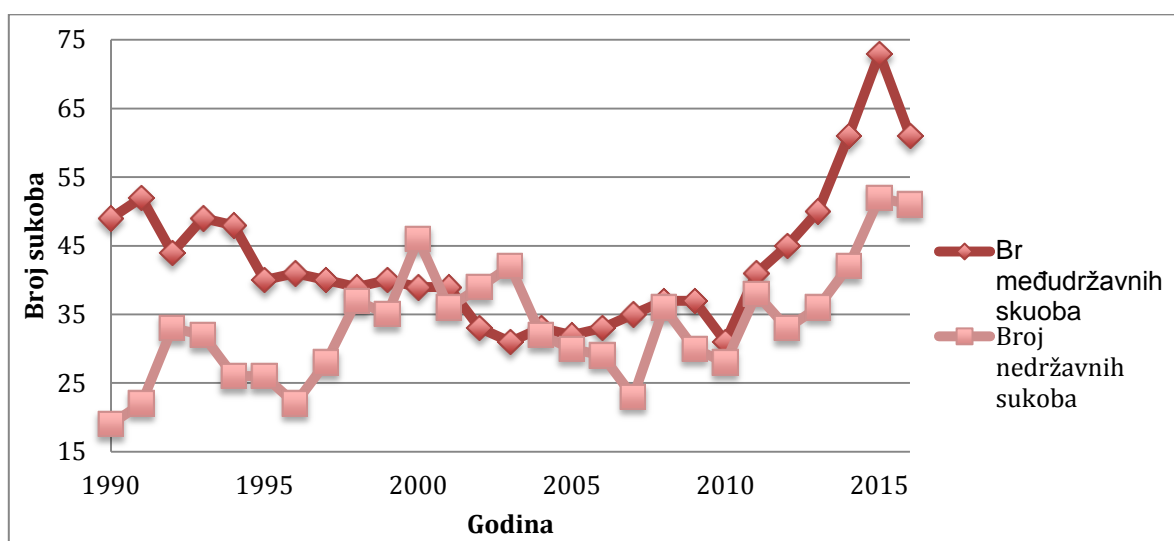
na to da su njihove mete uglavnom civili, mnoga djeca su njihove izravne žrtve. Na Grafikonu 6 se može uočiti trend opadanja broja država uključenih u sukobe u periodu od 1990. do 2016. godine. Taj je broj 1990. godine iznosio 66, dok 2016. godine iznosi 52. Istovremeno, vidljiv je rast ukupnog broja djece uključene u sukobe. Taj broj je 1995. godine iznosio 200 milijuna, dok je 2016. godine porastao na 357 milijuna.

Grafikon 6 – Kretanje broja međudržavnih sukoba te broja djece uključene u sukobe

Izvor: Kirollos, M., et al. (2018), *The War on Children*, Washington: Save the Children International, str. 15.

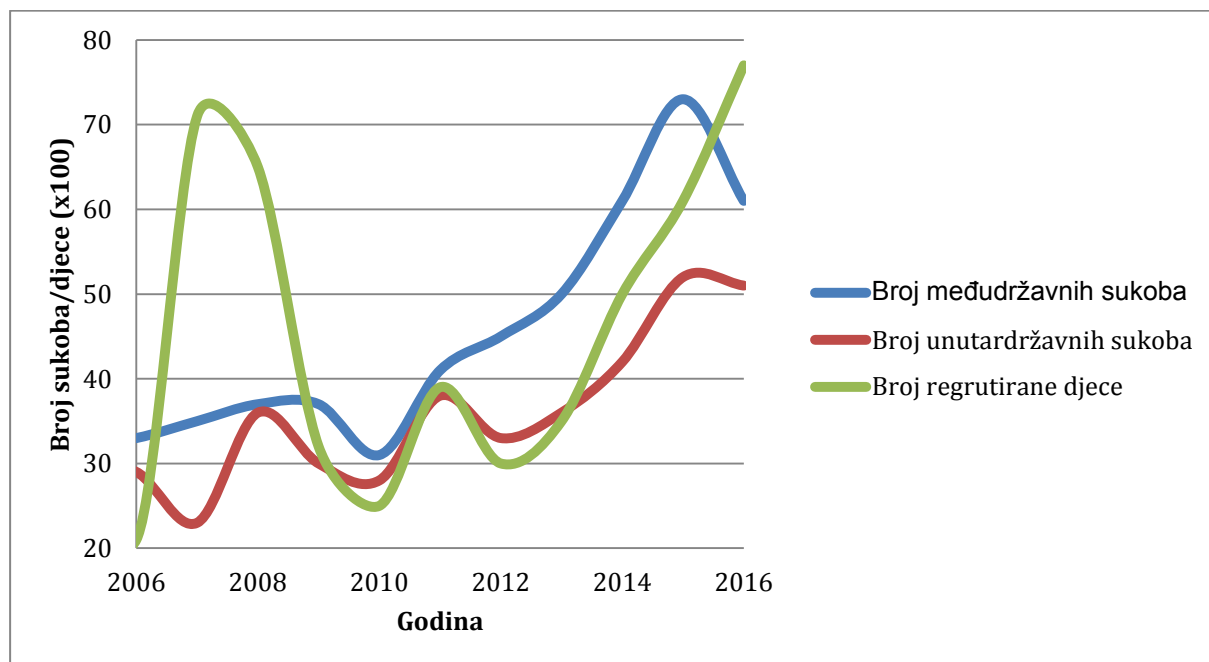
Međutim, prema podacima Uppsala Conflict Data Programa (Grafikon 7), odnos broja zabilježenih međudržavnih te unutardržavnih sukoba u razmatranom periodu, kreće se relativno proporcionalno. Vidljiv je relativan pad obje kategorije sukoba između 1990. i 2010. godine, nakon čega slijedi znatan rast obje kategorije od 2011. do 2015. godine. Tek u 2016. godini slijedi blagi pad.

Grafikon 7 – Kretanje broja međudržavnih i unutardržavnih sukoba od 1990. do 2015.

Izvor: Izrada autorice

Ako se tome dodaju podaci o broju regrutirane djece vojnika (preuzeti iz godišnjih izvješća Posebnog povjerenika glavnog tajnika UN-a za djecu i oružane sukobe), može se uočiti da kretanje broja regrutirane djece prati trend porasta, odnosno, opadanja broja međudržavnih i unutardržavnih sukoba. (Grafikon 8) Iz toga slijedi da ne postoji veza između porasta broja djece boraca i opadanja broja međudržavnih sukoba. Broj djece vojnika raste kada raste broj sukoba, bilo međudržavnih, bilo unutardržavnih.

Grafikon 8 – Kretanje broja međudržavnih i unutardržavnih sukoba, te broja regrutirane djece
Izvor: Izrada autorice

Međutim, također se može uočiti da je 1995. godine 66 zemalja bilo uključeno u 40 sukoba, dok je 2015. godine 42 zemlje bilo uključeno u 75 sukoba. Ova nepravilnost može se pripisati promjeni prirode suvremenih ratova koji više nisu isključivo međudržavni niti građanski, nego imaju elemente obje kategorije. Sve više građanskih ratova koji se vođe među nedržavnim vojnim skupinama naposljetku eskalira u sukob širih razmjera u koji su uključene susjedne zemlje, ali i velike sile. Takav je recentni primjer građanskog rata u Siriji, u kojoj je više od tisuću frakcija sukobljeno međusobno ili sa sirijskom vladom, a česte su i vojne intervencije ostalih zemalja.

4.3.1. Ekonomsko-socijalni čimbenici regrutiranja djece vojnika

Niz ekonomsko-socijalnih čimbenika dodatno pogoduje uključivanju i eksploataciji djece u oružanim sukobima.

Propadanje zemalja Trećeg svijeta nakon hladnog rata dovelo je do velikog siromaštva. Na svijetu danas više od milijardu ljudi živi u krajnjem siromaštvu i bijedi. Težište socijalnih problema u propalim zemljama pada na najmlađe segmente populacije i stvorilo *izgubljene generacije*¹⁷³ djece koja su neobrazovana, pothranjena, marginalizirana i nezadovoljna, a kako brojnost svjetske populacije bude rasla, tako će i ovaj problem postajati sve ozbiljniji. Loši uvjeti života stvaraju izdašnu bazu za regrutiranje djece. Regrutirana djeca obično su djeca s ulice, sirotinja iz ruralnih područja, izbjeglice te ratna siročad.

Prirodne katastrofe i širenje zaraznih bolesti pridonose ovom trendu. Posebno je zabrinjavajuća epidemija AIDS-a u Africi. Čak 70% zaraženih HIV virusom su stanovnici Afrike. Milijuni stanovnika Afrike svake godine umiru od posljedica ove bolesti, što stvara nove generacije siročadi.¹⁷⁴ Smrtnost od AIDS-a u Africi dovodi i do smanjenja vojnih kapaciteta i time povećane potrebe za novim izvorima regruta. Tamo gdje nema dovoljno odraslih za vojnu službu, djeca su rješenje.

Širenju trenda regrutiranja djece značajno pridonosi i proliferacija malog i lakog naoružanja. S obzirom na široki spektar veličine i vrsta ovog oružja, ne postoji univerzalno prihvaćena definicija malog i lakog oružja, te se obično prenosivost smatra diferencijalnom karakteristikom. Pod malim i lakim naoružanjem podrazumijeva se svako oružje za čije su nošenje potrebne najviše tri osobe bez korištenja vozila. Oružje za čije je rukovanje bila potrebna snaga i dugotrajna obuka djeca nisu mogla koristiti. Napredak u tehnologiji i efikasnosti ovih oružja omogućava transformaciju male djece u smrtonosne borce. Lako se oružje danas izrađuje od plastike i može težiti svega šest kilograma, te ga djeca mogu nositi bez problema. Uporaba ovog oružja danas je pojednostavljena tako da ga dijete lako može rastaviti, sastaviti i repetirati poput igračke. Lagani kalašnjikov (AK-47) je najčešće korišteno i najlakše dostupno oružje na svijetu. Nbrojena djeca koja žive u ratnim okolnostima, uče ga

¹⁷³ Singer, P. W., op. cit., str. 160.

¹⁷⁴ Ibid.

koristiti već u dobi od sedam godina.¹⁷⁵ Premda je lakše i jednostavnije nego ikad, lako naoružanje je ubojitije nego ikad. Lako naoružanje najčešće se koristi u suvremenom ratovanju, te uzrokuje 80-90% ukupnih žrtava.¹⁷⁶ Dijete naoružano modernom automatskom puškom ima vatrenu moć jednog cijelog Napoleonova puka.¹⁷⁷ Dodatni čimbenik koji pridonosi proliferaciji lakog naoružanja pad je cijena. Procjenjuje se da je nakon hladnog rata ostalo petsto i pedeset milijuna komada lakog oružja viška, koje je stoga postalo vrlo jeftino i lako dostupno širom svijeta. Kalašnjikov se u Ugandi može kupiti za cijenu jedne kokoši, a u Keniji za cijenu kože, što je ekvivalentno cijeni od pet američkih dolara.¹⁷⁸

Praksa korištenja djece vojnika širila se efektom prelijevanja, odnosno prenošenjem znanja i iskustva iz zemlje u zemlju. Militaristička skupina Lal Sena iz Nepala počela je regrutirati djecu u svoje redove nakon obuke i konzultiranja s organizacijom Shining Path iz Perua i militarističkim skupinama iz Indije. U kratkom roku ova militaristička skupina narasla je s dvije tisuće na pet tisuća pripadnika, od kojih su polovicu činili tinejdžeri.¹⁷⁹

4.3.2. Kako djeca vojnici mijenjaju sukobe

Singer upozorava da je fenomen djece vojnika doveo do niza promjena u dinamici konflikata, od kojih nažalost nijedna nije pozitivna.

Regrutiranje djece omogućilo je mnogim militarističkim skupinama da brzo i lako, i što je najvažnije jeftino izgrade ili uvećaju svoje vojske. Ova je praksa posebno prisutna u propalim zemljama, gdje je omogućila čak i najslabijim i najmanje popularnim organizacijama da ostvare značajnu vojnu moć s minimalnim ulaganjima. Ogromni gubici života uzrokovani ratovima i opakim bolestima u tim zemljama, znatno su smanjili broj odraslih koji bi se mogli regrutirati. Tamo gdje nema dovoljno odraslih ili nema dovoljno onih koji su voljni da prihvate vojnu službu, djeca su rješenje.

Djeca omogućavaju mnogim pobunjeničkim skupinama da opstanu unatoč činjenici da gube

¹⁷⁵ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 9.

¹⁷⁶ Singer, P. W., op. cit., str. 160.

¹⁷⁷ Ibid, str. 161.

¹⁷⁸ Singer, P. W., op. cit., str. 161.

¹⁷⁹ Spillius in Dunai, A. (2000), Red Army Brings Terror to Land of the Gurkhas, The Electronic Telegraph, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/nepal/1369297/Red-Army-brings-terror-to-land-of-the-Gurkhas.html>, pristupano 15. 03. 2018.

na popularnosti. Djeca služe u mnogim sukobima koji se vode radi ostvarenja osobnih ciljeva i pohlepe vođa, kao što su borbe oko prirodnih resursa. Donedavno su takve vođe imale političke agende i ideologije koje su im osiguravale potporu za djelovanje. Sada se takve skupine mogu osloniti na nasilje, ideologija im nije potrebna. Posljedično, militarističke skupine su destruktivnije i nasilnije u svojim operacijama, jer ne moraju uspostaviti dobru vladavinu, niti se brinuti o prosperitetu domaćeg društva. Mijanmar, Uganda, Liberija i Sierra Leone dobro ilustriraju ovu promjenu.¹⁸⁰

Statistika pokazuje da se korištenje djece vojnika itekako isplati. Klasičan primjer je Charles Taylor koji je svoju pobunjeničku skupinu u Liberiji od sto pedeset amaterskih vojnika pretvorio u pravu vojsku regrutirajući tisuće maloljetnika. Ova vojska priskrbila mu je naposljetku najvišu funkciju u državi. Djeca vojnici doveli su ga na mjesto predsjednika Liberije 1997. godine.¹⁸¹

Skupine koje regrutiraju djecu otpornije su na uvjete koje bi inače slomili vojsku odraslih. Mnoge državne vojske regrutiraju veliki broj djece koja im služe kao prethodnica, tampon od dječjih tijela koji glavnoj jedinici daje na vremenu da se pregrupira. Ovakvu strategiju uspješno su koristili Etiopljani 1998. protiv Eritreje.

Skupine koje koriste djecu vojnike, brzo i lako nadomještaju svoje ratne gubitke, jer je samo mali broj odraslih dovoljan da upravlja organizacijom. Revolucionarna ujedinjena fronta Sierra Leonea u dva je navrata skoro sasvim uništena, ali se svaki put uspjela regenerirati regrutirajući djecu.¹⁸²

Sama prisutnost djece u ratu, drastično uvećava svireposti i kršenje svih postulata pravednog ratovanja. S obzirom na to da djeca omogućuju militarističkim skupinama da se bore za osobnu materijalnu korist, osnovna pretpostavka pravednog ratovanja – pravedan uzrok te pravedna namjera rata u potpunosti su diskreditirani. Razlikovanje između boraca i neboraca u slučaju djece vojnika kontradiktorno je samo po sebi, ali u kontekstu korištenja djece za napade na civile. Pravedno postupanje prema ranjenicima i ratnim zarobljenicima također je zanemareno u sukobima u koje su upletena djeca. Ranjenici se obično ubijaju na licu mjesta, a

¹⁸⁰ Singer, P. W., op. cit., str. 162.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid, str. 165.

zatvorenici služe kao žrtve na kojima se djeca vježbaju.¹⁸³

4.4. Kako se boriti protiv djece?

Djeca vojnici, čiji se broj povećava, svojim protivnicima stvaraju potencijalne nedoumice u borbi te ostavljaju postkonfliktne izazove osobne i društvene obnove.¹⁸⁴ Djeca mogu prouzročiti operativnu paralizu vojnika koji ne žele pucati na njih, kao što se dogodilo s britanskim jedinicama u kontaktu s *Dječacima sa Zapadne strane* u Sierra Leoneu 2000. godine. Nesumnjivo, spektar autonomije koji djetinjstvo poprima u ratu dodatno komplicira sliku žrtve i krivca, kao što to čini i posebno moralno pitanje rata.¹⁸⁵

Singer navodi da bi ratne taktike trebalo prilagoditi činjenici da su djeca neizbježan novi sudionik modernog ratovanja. Američka vojna doktrina u ratovima tradicionalno je fokusirana na odstranjivanje, uporabu velike količine vatrenog oružja i sveukupno uništenje neprijatelja. U situaciji kada su neprijatelji mala djeca, ovi principi mogu biti kontraproduktivni, a negativne javne reakcije mogu potkopati cijelu operaciju. Singer stoga daje niz savjeta koji bi trebali pomoći američkim vojnicima u konfrontaciji s dječjim vojnim jedinicama na bojištu.¹⁸⁶

Ključno je prepoznati da djeca vojnici samo čekaju priliku da pobjegnu od borbe. Potrebno je prekinuti lanac zapovjedništva koji drže odrasli i cijela jedinica će se raspasti u nekoliko sekundi. Naime, ako je zapovjednik ubijen, djeca jednostavno ostavljaju oružje i bježe u grmlje. Dalje, kako bi postigli brze rezultate po niskoj cijeni, u susretu s djecom na bojištu, američki vojnici trebali bi koristiti paljbu kako bi izazvali metež i konfuziju, a ne kako bi uništili neprijateljsku stranu. Demonstracija sile dovoljna je da slomi jedinicu koja se sastoji od djece, a žrtvovat će manje života s obje strane. U tom smislu bi trebalo istražiti i potencijal neubojitog oružja. Nakon što je neprijateljska jedinica razbijena, potrebno je poduzeti mjere zaštite djece koja su pobjegla, te u isto vrijeme spriječiti odrasle neprijateljske zapovjednike da regrupiraju redove.

Činjenica da su dječje vojne jedinice najranjivije na taktike šoka, ne znači da one nisu ozbiljna prijetnja na bojištu. Ukoliko nisu razbijene u kratkom roku, ove jedinice pokazuju

¹⁸³ Singer, P. W., op. cit., str. 166.

¹⁸⁴ Collins, A., ur., op. cit., 418.

¹⁸⁵ Ibid, 416.

¹⁸⁶ Singer, P. W., op. cit., str. 167.

zastrašujuću smjelost i sklonost riziku koji se ne mogu pretpostaviti. Obično one skupine koje nasilno regrutiraju djecu i one sačinjene od nedavnih regruta, reagiraju na šok taktike, dok one jedinice u kojima su djeca duže od godinu dana i kojima su se dobrovoljno priključila pokazuju veću otpornost.

Posebne moralne dileme nameću situacije u kojima je potrebno pucati na dijete u samoobrani. Takve situacije snažno demoraliziraju profesionalnu vojsku. Primjerice, iako nije bilo dilema i kontroverzi oko akcije protiv trupa Hitler Jugend 1945. godine, ratni moral američkih trupa pao je na najniže razine. Još je jači efekt na pripadnike mirovnih misija. Primjerice, tijekom mirovne misije u Šri Lanki, indijski vojnici bili su toliko revoltirani iskustvima s djecom Tamilskih tigrova da su njihovi zapovjednici odlučili prekinuti misiju.

Postrojbe koje su razmještene u zone u kojima su prisutna djeca vojnici, trebale bi se truditi da razbiju zatvoreni krug nasilja. Potrebno je djeci koja pobjegnu iz militarističkih skupina osigurati dobrodošlicu i pozitivno ozračje te osnovne potrebe – hranu, odjeću i sklonište. Potrebno je osmisliti i provoditi efikasne programe za neutraliziranje negativnog utjecaja naoružane skupine na djecu, te ih što prije vratiti njihovim obiteljima. Dodatni je zadatak osigurati lokacije ranjive na nova regrutiranja poput izbjegličkih kampova koji su izvor već obučениh regruta.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Singer, P. W., op. cit., str. 169.

5. Međunarodna zaštita djece

Kako bi se zaštitila prava djece u međunarodnim okvirima, a poglavito u oružanim sukobima, neophodno je postavljanje pravnih okvira te usuglašavanje standarda i normi međunarodnog prava, nacionalnih legislativa te lokalnih običaja i praksi. Iako je u posljednja dva desetljeća postignut značajan napredak u pravnoj zaštiti djece i privođenju pravdi onih koji krše dječja prava, činjenica da su djeca i dalje žrtve i sudionici oružanih sukoba u preko četrdeset i pet zemalja svijeta jasno govori da još puno toga treba napraviti. Međunarodna zaštita djece dio je zaštite ljudskih prava, prava izbjeglica i međunarodnog humanitarnog prava. Međutim, pored međunarodnog okvira, regionalni i nacionalni instrumenti iznimno su važni za osiguravanje prava i zaštite djece. Nužno je osigurati usklađenost nacionalnih sustava s međunarodnim standardima za zaštitu prava djece, te potrebne institucije za njihovo provođenje.¹⁸⁸

5.1. Djeca kao nositelji prava

Dominantna, zapadna koncepcija djetinjstva temelji se na kulturi prava djece i obveza odraslih. Budući da djeca sama, prema tradicionalnoj političkoj filozofiji, ne mogu biti nositelji svih prava koje imaju odrasli, zakoni djeluju kao surogat roditelji i zapravo su sredstvo oblikovanja koncepcije djetinjstva.

Jedan od prvih teoretičara ljudskih prava, John Locke, definirao je prirodna prava čovjek kao prava koja su prirodnim zakonima zajamčena svim ljudima. U prirodna prava, prema Locke u ubrajaju se, pravo na život, pravo na slobodu, te pravo vlasništva.¹⁸⁹ Međutim, čini se da ipak nisu svi ljudi nosioci prirodnih prava, odnosno nisu to od svojeg rođenja. Locke vjeruje da djeca nisu potpuno racionalna bića, nego to postaju postupno stjecanjem znanja i iskustva, dok ne dosegnu zrelost. Upravo ta odsutnost razuma, kako tvrdi Locke, oduzima djeci građanska prava (i dužnosti) koje imaju odrasli i čini ih podređenima svojim roditeljima. Prirodna prava, dakle, imaju odrasli članovi društva koji, kako bi ta prava zaštitili, sklapaju društveni ugovor i stvaraju državu koja im jamči zaštitu tih prava. Odrasli daju svoj pristanak vlasti nad sobom. Nasuprot tome, Locke tvrdi da djeca nisu nositelji prava jednakosti i slobode, te se od njih ne traži pristanak na vlast koji roditelji provode nad njima.

¹⁸⁸ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 58.

¹⁸⁹ Wolf, J. (2011), Uvod u političku filozofiju, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji, str. 24.

Sloboda zahtijeva djelovanje u skladu s vlastitim razumom (i u vlastitom interesu), a s obzirom na to da djeca nisu u potpunosti razumna bića, ne mogu biti ni slobodna. Roditelji imaju apsolutnu moć nad svojom djecom, ali i dužnost da ih izvedu na pravi put. *Djeca su kao putnici nedavno pristigli u nepoznatu zemlju o kojoj ne znaju ništa, ne smijemo ih zavesti na krivi put.*¹⁹⁰

S obzirom na to da djeca nisu sposobna donositi odluke u svojem najboljem interesu, odrasli, odnosno roditelji, jesu oni koji djeluju u najboljem interesu djeteta i iz čijih obaveza proizlaze prava djeteta. Oko ove paradigme *u najboljem interesu djeteta*, vode se brojne debate. Sam izaz implicira potrebu za starateljstvom i odvajanjem, prije nego ravnopravnim statusom s odraslima na kojem se toliko inzistira. Razvoj kapitalizma, promjene u demografiji, kršćanske vrijednosti, te obiteljski zakoni doveli su do klime u kojoj je dijete predmet brige i zaštite od štetnog društva odraslih. Cijeli pravni sustav koji okružuje djecu bavi se *slobodom djece od nečega* prije nego *slobodom djece da učine nešto*.¹⁹¹

Joel Feinberg pravi razliku između *A prava (adult rights)* koja imaju samo odrasli, *C prava (children rights)* koja imaju samo djeca te *A-C prava (adult and children rights)* koja imaju i odrasli i djeca. A-C prava ne uključuju pravo na slobodu koja spada u A-prava, jer djeca nisu sposobna donositi odluke u svojem najboljem interesu. C-prava koja imaju djeca samo zato što su djeca, odnosno, prava koja imaju djeca kao budući odrasli. John Eekelaar ova prava naziva *razvojnim pravima*.¹⁹² C-prava imaju ulogu zaštite djeteta da se nesmetano razvija u odraslu osobu koja može prakticirati svoja prava.

Suvremeno međunarodno pravo priznaje djeci četiri kategorije prava, definiranih u Konvenciji o pravima djeteta, a to su:

1. *Prava preživljavanja, koja osiguravaju djetetu zadovoljavanje temeljnih potreba za njegovu opstojnost. To su primjerice: pravo na život, pravo na odgovarajući životni standard, pravo na prehranu, pravo na smještaj, pravo na zdravstvenu pomoć.*

¹⁹⁰ Locke, J. (1889), *Some Thoughts Concerning Education*, London: C. J. Clay and sons, str. 83-84.

¹⁹¹ Brocklehurst, H., op. cit., str. 29.

¹⁹² Archard, D., op. cit., str. 56.

2. *Razvojna prava, koja osiguravaju djetetu najbolji mogući razvoj. To su primjerice: pravo na obrazovanje, pravo na igru, pravo na slobodno vrijeme, pravo na kulturne aktivnosti, pravo na informiranje, pravo na slobodu misli i izražavanja (vjere).*
3. *Zaštitna prava, koja osiguravaju zaštitu djeteta. To su primjerice: prava na zaštitu od zlouporabe, zapostavljanja i izrabljivanja, na zabranu dječjeg rada, zaštitu od droga, alkohola, duhana, na zaštitu djece izbjeglica, djece u oružanim sukobima, djece u zatvorima.*
4. *Prava sudjelovanja, koja omogućuju djetetu aktivno sudjelovanje u svojem okruženju, regionalnom, nacionalnom i svjetskom, te ga pripremaju za aktivnog građanina u budućnosti. To su primjerice: pravo na slobodno izražavanje svojih misli i pravo na udruživanje.¹⁹³*

Bitno je napomenuti da ne postoji hijerarhija dječjih prava. Dakle, sva su ta prava potrebna da bi se dijete razvilo u psihofizički cjelovitu osobu.

Za određivanje prava koja ima određena osoba, ključno je definiranje dobne granice djetinjstva, o čemu je već bilo riječi u drugom poglavlju ovog rada. Imajući u vidu pitanje granica djetinjstva, postoje brojne kontradikcije između nacionalnih i međunarodnih zakona te između međunarodnog humanitarnog prava i instrumenata ljudskih prava. Primjerice, u Argentini su djeca pravno zaštićena od trenutka začeća i od tada imaju prava vlasništva. U mnogim američkim državama djeca sa šesnaest godina nemaju politička prava, ne mogu se vjenčati, sastaviti oporuku ili potpisati ugovor, ali se zato mogu legalno priključiti vojnim snagama. U Indiji se dijete od deset godina može legalno zaposliti, čak i na opasnim poslovima.¹⁹⁴

Razlika između odraslih i djece u pravnom smislu je i ta da su djeca nositelji prava, ali nemaju pravnu odgovornost za svoja djela. Odgovornost je na odraslima i društvu. Međutim, brojna su iskustva koja ovu pretpostavku dovode u pitanje. U nekim američkim državama, djeca imaju kaznenu odgovornost od petnaeste godine, u New Yorku od sedme godine, dok u dvadest i sedam američkih država ne postoji donja dobna granica za kaznenu odgovornost.¹⁹⁵ Najviše pozornosti, međutim, izazivaju odredbe međunarodnog prava vezane uz regrutiranje

¹⁹³ Ujedinjeni narodi (1989), Konvencija o pravima djeteta, Ženeva: UN, str. 4-5.

¹⁹⁴ Brocklehurst, H., op. cit., str. 30.

¹⁹⁵ Ibid.

djece za vojsku. Naime, unatoč međunarodnoj pravnoj definiciji djeteta kao osobe ispod osamnaest godina, Konvencija o pravima djeteta dopušta dobrovoljno regrutiranje osoba od šesnaest godina.¹⁹⁶

5.1.1. Sekuritizacija djetinjstva

Sekuritizacija je proces u kojem se određeni referentni objekt definira kao egzistencijalno ugrožen, što zahtijeva hitnu akciju izvan standardnih političkih procedura. Prenošnje pitanja zaštite djece iz političke u sigurnosnu domenu, odnosno sekuritizacija djetinjstva, dopušta primjenu izvanrednih mjera zaštite koje lako mogu postati krinka legitimne diskriminacije. Na taj način, suvremena koncepcija ranjivosti i potrebe za zaštitom prava djeteta zapravo omogućava narušavanje i uskraćivanje prava djeci. Koncept *idealnog zapadnog djetinjstva* često služi kao alat za *liječenje patoloških nezapadnih djetinjstava*. Povijest prava, politike i prakse dječije dobrobiti ispunjena je brojnim primjerima *intervencija* koje imaju za cilj restauraciju lošeg djetinjstva u zamišljeno *normalno*. Kao primjer, Coppock i McGovern navode britanske protuterorističke mjere i prakse koje se bave ne samo pripadnicima terorističkih organizacija nego i osobama potencijalno podložnim radikalizaciji. U tom smislu, mladi britanski muslimani stavljeni su pod povećalo i proglašeni *ranjivim u političkom smislu* što zapravo znači da su unaprijed proglašeni budućim teroristima. Dominantni administrativni diskurs *zaštite djeteta* sekuritiziran je i oblikovan kako bi podupirao intervencionističke prakse državnog nadzora koje *mladog britanskog muslimana* definiraju ujedno kao sumnjivog i kao nekog koga treba štiti.¹⁹⁷

Protuterorističke mjere koriste se za legalno kršenje prava djeteta u mnogim zemljama. Djeca su pritvorena iz sigurnosnih razloga u Burundiji, Kolumbiji, Demokratskoj Republici Kongo, Iraku, Izraelu i Filipinima. Karakteristično je za takav administrativni pritvor da ima neodređeno trajanje, da je djeci ograničen kontakt s obitelji, te da je onemogućen uvid u pravni postupak. Ti elementi dodatno otežavaju kontrolu kršenja prava djeteta i njihovu zaštitu.¹⁹⁸ Izvješće Posebnog predstavnika glavnog tajnika UN-a za djecu i oružane sukobe iz 2009. godine, navodi da je tijekom izvještajnog razdoblja između 361 i 416 palestinske djece zatvoreno u izraelskim zatvorima uključujući i djecu od dvanaest godina. Djeca su u zatvoru izložena fizičkom i psihičkom maltretiranju te seksualnom nasilju. Izvješće navodi da je 64%

¹⁹⁶ Ujedinjeni narodi (1989), Konvencija o pravima djeteta, Ženeva: UN, članak 38.

¹⁹⁷ Coppock, V., McGovern, M., op. cit., str. 242-243.

¹⁹⁸ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 25.

prityvorene palestinske djece bilo optuženo za gađanje kamenom.¹⁹⁹ U Iraku je više od tisuću i pol djece bilo prityvoreno pod optužbom da su izrađivali i postavljali protupješačke mine ili su pak bili uhvaćeni kako nose oružje. Pritvarale su ih iračke vlasti ali i američke snage.²⁰⁰

Terorizam i protuterorističke mjere dodatno ugrožavaju dobrobit djece ograničavanjem pristupa osnovnim javnim uslugama i medicinskoj zaštiti. Situacija na okupiranom palestinskom teritoriju posebno je teška. Zbog zabrana prolaza i zadržavanja na kontrolnim točkama, civili, a osobito djeca, ne mogu dobiti medicinsku skrb na vrijeme, a policijski sat ometa njihov pristup školama.²⁰¹

5.2. Konvencija o pravima djeteta

Konvencija o pravima djeteta je međunarodni dokument, usvojen na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine, koji sadrži univerzalne standarde koje države stranke Konvencije moraju jamčiti svakom djetetu. Kako je navedeno u tekstu Konvencije, djeca se rađaju s temeljnim slobodama i pravima koja pripadaju svim ljudskim bićima. No, s obzirom na tjelesnu i psihičku nezrelost nameće se potreba isticanja posebnih prava djeteta na zaštitu koja proizlazi upravo iz te činjenice. Upravo je to osnovno polazište Konvencije o pravima djeteta. Ova konvencija proizišla je iz Deklaracije o pravima djeteta koja je usvojena trideset godina prije na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda. Međutim, Deklaracija o pravima djeteta imala je moralnu snagu, dok je Konvencija o pravima djeteta pravni akt koji ima snagu zakona i obvezuje stranke na pridržavanje njezinih odredaba te uključuje pravo nadziranja primjene u državama koje su ju prihvatile i ratificirale.²⁰²

Konvencija govori, prije svega, o obvezama odraslih u odnosu prema djetetu kao i o obvezama brojnih društvenih čimbenika glede zaštite djeteta. To je prvi dokument u kojemu se djetetu pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu.

Ova konvencija je:

- *Sveobuhvatna i jedina osigurava građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava djece;*
- *Univerzalna te se primjenjuje na svu djecu, u svim situacijama, u gotovo cijeloj*

¹⁹⁹ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 13.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid, str.14.

²⁰² Ujedinjeni narodi (1989), Konvencija o pravima djeteta, Ženeva: UN, str 1.

zajednici naroda;

- *Bezuvjetna te zahtijeva i od vlada sa slabijim izvorima sredstva da poduzmu aktivnosti vezane uz zaštitu prava djeteta;*
- *Holistička, što znači da zagovara gledište da su sva prava temeljna, nedjeljiva, međusobno ovisna i jednako važna. Odbor za prava djeteta UN-a identificirao je četiri opća načela na kojima se temelje sva prava sadržana u Konvenciji o pravima djeteta:*
 1. *Načelo nediskriminacije prema kojemu djeca ne smiju trpjeti diskriminaciju „neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom podrijetlu, vlasništvu, teškoćama u razvoju, rođenju ili drugom statusu djeteta, njegovih roditelja ili zakonskih skrbnika”.*
 2. *Djeca imaju pravo na život i razvoj u svim vidovima života, uključivši tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni.*
 3. *Pri donošenju svih odluka ili izvršenju postupaka koji utječu na dijete, ili na djecu kao skupinu, najvažnija mora biti dobrobit djeteta. To se odnosi kako na odluke koje donose vladina, upravna ili zakonodavna tijela, tako i na odluke koje donosi obitelj.*
 4. *Djeci se mora omogućiti da aktivno sudjeluju u rješavanju svih pitanja koja utječu na njihov život i dopustiti im slobodu izražavanja mišljenja. Ona imaju pravo izreći svoja gledišta koja se moraju ozbiljno uzeti u obzir.²⁰³*

Čak 194 zemlje svijeta potpisale su i ratificirale Konvenciju o pravima djeteta, čime je ona postala najšire prihvaćen međunarodni dokument u povijesti. Ipak, postoje države koje još uvijek nisu ratificirale tu Konvenciju. Te države su: Somalija, Južni Sudan i Sjedinjene Američke Države.

Mnogi autori tvrde da ova Konvencija zastupa zapadni liberalni model djetinjstva zbog čega je neprimjenjiva u istočnjačkim društvima koja imaju drugačiji pogled na djetinjstvo. Brocklehurst navodi primjer japanske kulture za koju je specifično naglašavanje obiteljskih vrijednosti harmonije i povezanosti. Propagiranje partnerskog odnosa djece s roditeljima koji zastupa Konvencija nije sasvim prihvaćeno u Japanu.²⁰⁴ *Univerzalno dijete* UN-ove Konvencije poriče mogućnost postojanja različitih djetinjstva i čak osuđuje druge stilove odgoja kao manjkave. *Djelovanje u najboljem interesu djeteta*, navode Coppock i McGovern,

²⁰³ Ujedinjeni Narodi (1989), Deklaracija o pravima djeteta, Ženeva: UN, str. 1-2.

²⁰⁴ Brocklehurst, H., op. cit., str. 31.

zapravo može biti tek beskorisna fraza koja se toliko zlouporabljuje da zapravo negira prava djeteta na individualnu autonomiju i opravdava intervenciju u živote djece.²⁰⁵

Konvencija o pravima djeteta ne daje rješenje za korištenje djece u oružanim sukobima.

Članak 38. ove Konvencije odnosi se na ublažavanje posljedica oružanih sukoba na djecu:

Članak 38.

1. Države stranke obvezuju se da će poštivati i jamčiti poštivanje pravila međunarodnoga humanitarnog prava koja se primjenjuju u oružanim sukobima, a odnose se na dijete.

2. Države stranke poduzet će sve korisne mjere kako bi osigurale da osobe mlađe od 15 godina nisu izravno uključene u neprijateljstva.

3. Države stranke će se suzdržati od novačenja osoba mlađih od 15 godina u svoje oružane postrojbe. Pri novačenju osoba koje su navršile 15 godina, ali su mlađe od 18., države stranke će nastojati dati prednost najstarijima.

4. U skladu s obvezama koje proizlaze iz međunarodnoga humanitarnog prava glede zaštite civilnog pučanstva u oružanim sukobima, države stranke će poduzeti sve korisne mjere kako bi osigurale zaštitu i skrb za djecu pogođenu oružanim sukobom.²⁰⁶

Osim što ovaj Članak predstavlja nedovoljnu osnovu za zaštitu djece u oružanim sukobima, on zapravo dopušta dobrovoljno regrutiranje u državne vojne redove osoba od petnaeste godine, iako je prethodno u Članku 1. iste Konvencije dijete definirano kao osoba ispod osamnaest godina. Fakultativnim protokolom uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe (OPAC), koji je usvojen 2000. godine, a stupio na snagu 2002. godine, granica dobrovoljnog regrutiranja u državne oružane snage pomaknuta je na šesnaest godina. Do sada je 167 zemalja članica UN-a ratificiralo ovaj Protokol, a još 30 ih to tek treba učiniti.²⁰⁷

Od usvajanja OPAC-a oslobođeno je više od 115.000 djece vojnika, no još ih se oko tristo tisuća bori u ratu.²⁰⁸ Među njima ima i onih od svega sedam godina. Čak 46 zemalja danas regrutira malodobne osobe u svoje vojne snage, ali i kada je dobna granica postavljena na

²⁰⁵ Coppock, V., McGovern, M., op. cit., str. 249.

²⁰⁶ Ujedinjeni narodi (1989), Deklaracija o pravima djeteta, Ženeva: UN, članak 38.

²⁰⁷ Child Soldiers International, <https://www.child-soldiers.org/news/child-soldiers-world-index-reveals-shocking-scale-of-child-recruitment-around-the-world>, pristupano 15. 05. 2018.

²⁰⁸ Ibid.

osamnaest godina, ta se odredba često krši. Često je razlog tome neadekvatna evidencija rođenja. U mnogim zemljama ni djeca sama ne znaju koliko su stara. Stoga, oni koji su zaduženi za novačenje, mogu samo nagađati dob djeteta prema fizičkom izgledu. U Članku 3. OPAC-a, definirana su neophodna jamstva koja država treba dati kako bi u svoje oružane snage novačila osobe mlađe od osamnaest godina.

Članak 3.

3. Države stranke koje odobravaju dobrovoljno unovačenje u svoje državne oružane snage osoba mlađih od 18 godina pridržavat će se jamstava kako bi osigurale, kao minimum:

- (a) da je takvo unovačenje zaista dobrovoljno,*
- (b) da je takvo unovačenje provedeno uz informiranu suglasnost roditelja ili skrbnika osobe,*
- (c) da su te osobe u cijelosti informirane o obvezama koje podrazumijeva takva vojna služba,*
- (d) da te osobe podnesu uvjerljiv dokaz o dobi prije primanja u državnu vojnu službu.*

5. Uvjet povisivanja dobi iz stavka 1. ovoga članka ne primjenjuje se na škole koje djeluju na temelju kontrole oružanih snaga država stranaka, u skladu s Člancima 28. i 29. Konvencije o pravima djeteta.²⁰⁹

Kao što je vidljivo iz citiranog članka, nužna jamstva nisu primjenjiva na škole koje djeluju na temelju kontrole oružanih snaga država stranaka. Upravo ovu odredbu koriste mnoge države kako bi legalno regrutirale malodobne osobe. Čak 27 zemalja upravlja takozvanim vojnim školama u kojima su djeca (u nekim slučajevima mlađa od 15 godina) klasificirana kao pripadnici oružanih snaga i prisiljeni su priključiti se vojsci nakon stjecanja diplome.²¹⁰

Članak 4.

- 1. Naoružane skupine odvojene od oružanih snaga države ni pod kojim okolnostima ne bi smjele unovačiti ili koristiti osobe mlađe od 18 godina u neprijateljstvima.*
- 2. Države stranke dužne su poduzeti sve moguće mjere za sprječavanje takvog unovačenja i korištenja, uključujući usvajanje pravnih mjera potrebnih za zabranu i kriminaliziranje takvih praksi.*

²⁰⁹ Ujedinjeni narodi (2002), Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe, New York: UN, članak 3.

²¹⁰ Child Soldiers International, <https://www.child-soldiers.org/news/child-soldiers-world-index-reveals-shocking-scale-of-child-recruitment-around-the-world>, pristupano 15. 05. 2018.

3. *Primjena ovog članka na temelju ovoga Protokola neće štetno utjecati na pravni status bilo koje strane u oružanom sukobu.*²¹¹

Iako OPAC dozvoljava državnim vojskama dobrovoljno regrutiranje osoba od 16 godina, nedržavnim skupinama u potpunosti je zabranjeno novačenje malodobnih osoba. Postavljanje dvostrukih kriterija ove vrste žestoko je kritizirano. Međutim, s obzirom da je preko dvije trećine zemalja potpisnica OPAC-a unilateralnim deklaracijama postavilo donju dobnu granicu regrutiranja na 18 godina, ovaj kriterij je postao irelevantan.²¹² Međutim, veći problem stvara činjenica da nedržavni politički akteri ne mogu biti subjekti međunarodnih sporazuma, iako su upravo nedržavne naoružane skupine one koje najintenzivnije regrutiraju maloljetnike. Ujedinjeni narodi, humanitarne organizacije te nevladine organizacije za zaštitu dječjih i ljudskih prava ulažu napore kako bi se ovaj problem prevladao. Od 1999. godine, više od 60 naoružanih skupina potpisalo je unilateralne ili bilateralne sporazume koji se odnose na regrutiranje djece u vojne svrhe. Također se značajan broj njih obvezao da neće regrutirati osobe mlađe od 18 godina. Ipak, postignuti napredak je tek početak rješavanja ovog kompleksnog problema.²¹³ Veliki je broj naoružanih skupina koje do sada nisu pokazale niti minimum volje za dijalogom po pitanju regrutiranja djece. Neke od njih su: ISIL, Boko Haram, Al Shabab i mnoge druge,²¹⁴ a s obzirom na to da broj naoružanih skupina eksponencijalno raste, vrlo je teško postići dogovor sa svakom od njih pojedinačno i pratiti njegovu provedbu.

Kad je riječ o pitanju reintegracije i opravka djece nakon sukoba Konvencije, navodi:

Članak 39.

*Države stranke će poduzeti sve odgovarajuće mjere za promicanje tjelesnoga i duševnog oporavka i vraćanja u društvo djeteta koje je žrtva: bilo kojeg oblika zapostavljanja, izrabljivanja ili zlostavljanja; mučenja ili bilo kojeg drugog oblika okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupka ili kazne; ili pak oružanog sukoba. Oporavak i vraćanje u društvo osigurat će se u sredini koja potiče djetetovo zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo.*²¹⁵

Iako se ovim Člankom države pozivaju da poduzmu mjere za promicanje tjelesnog i

²¹¹ Ujedinjeni narodi (2002), Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe, New York: UN, članak 4.

²¹² Falchetta, T., Withers, L. (2016), A law unto themselves? Confronting the recruitment of children by armed groups, London: Child Soldier International, str. 10.

²¹³ Ibid, str. 23.

²¹⁴ Ibid, str. 5.

²¹⁵ Ujedinjeni narodi (1989), Konvencija o pravima djeteta, Ženeva: UN, članak 39.

duševnog oporavka djece, nakon sukoba, ova se odredba ne primjenjuje na djecu vojnike. Štoviše, niti jedan mirovni sporazum ne priznaje uključenost djece vojnika u sukob. Kao rezultat toga, njihove posebne potrebe nisu uzete u obzir u programima demobilizacije. Službeno priznanje dječje uloge u ratu je važan korak. Mirovni sporazumi i povezani dokumenti trebali bi sadržavati odredbe o demobilizaciji djece.²¹⁶

5.3. Ženevska konvencija

U okviru međunarodnog humanitarnog prava, 1949. godine usvojena je Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata. Ona sadrži odredbe o zaštiti djece u oružanim sukobima u okviru opće zaštite stanovništva. Ova Konvencija proklamira čovječno postupanje prema svim osobama koje ne sudjeluju u neprijateljstvima. Odredbe koje se odnose na aktivno sudjelovanje djece u ratu, nisu uključene. 1997. godine Ženevska konvencija nadopunjena je Dopunskim protokolom o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Dopunski protokol I). Ovaj Protokol predviđa posebne odredbe koje se odnose na zaštitu djece:

Članak 77.

1. Prema djeci će se postupati s posebnim obzirima i bit će zaštićena protiv svakog oblika nedoličnog napada. Strane u sukobu će se o njima brinuti i pružiti im pomoć koja im je potrebna bilo zbog njihovog doba, bilo iz drugih razloga.

2. Stranke sukoba poduzet će sve moguće mjere kako djeca do petnaest godina ne bi izravno sudjelovala u neprijateljstvima, osobito suzdržavajući se od njihova novačenja u svoje oružane snage. Prilikom novačenja osoba koje su navršile petnaest, ali nisu navršile osamnaest godina, stranke sukoba nastojat će dati prednost starijima.²¹⁷

Iako se ovim Člankom stranke sukoba pozivaju na zaštitu djece, odredba je formulirana preopćenito, te ostaje nejasno što se podrazumijeva pod *nedoličnim napadom*, te *kakvo je to postupanje s posebnim obzirom*. Također, strankama se sukoba ne zabranjuje, nego ih se poziva da *poduzmu moguće mjere* kako djeca do petnaest godina ne bi izravno sudjelovala u neprijateljstvima. *Unatoč proklamaciji ovih odredbi, zaštita djece ostaje tek minimalna, a pri*

²¹⁶ Machel, G., op. cit., str. 19.

²¹⁷ Ujedinjeni narodi (1949), Dopunski protokol I uz Ženevsku konvenciju za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama, Ženeva: UN, članak 77.

tome sam izraz „zaštita” predstavlja kompromis između humanitarnih ideala i vojne potrebe.²¹⁸

5.4. Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a o zaštiti djece

Tek prije dva desetljeća pitanje opće sigurnosti djece tijekom oružanih sukoba postalo je predmet razmatranja Vijećem sigurnosti Ujedinjenih naroda. O tom pitanju, Vijeće je donijelo brojne rezolucije.

U Rezoluciji 1261, usvojenoj 1999. godine, Vijeće sigurnosti UN-a izrazilo je svoju veliku zabrinutost zbog štetnog i dalekosežnog utjecaja oružanih sukoba na djecu, te zbog dugoročnih posljedica koje to ima na trajni mir, sigurnost i razvoj... Vijeće snažno osuđuje ciljanje djece u oružanim sukobima, uključujući ubijanje i zlostavljanje, seksualno nasilje, otmice i prisilno raseljavanje, te regrutiranje i korištenje djece u oružanom sukobu... Vijeće poziva sve zainteresirane strane da se strogo pridržavaju međunarodnog prava, posebice Ženevske konvencije iz 1949., te Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta iz 1989. godine.²¹⁹

U rezoluciji 1314, koja je donesena 2000. godine, Vijeće sigurnosti izražava potporu trajnom radu Posebnog predstavnika Glavnog tajnika za djecu i oružane sukobe, UNICEF-a, Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice, te drugih relevantnih međunarodnih organizacija koje se bave djecom u oružanim sukobima... Vijeće poziva države članice i stranke u oružanim sukobima da osiguraju zaštitu i pomoć izbjeglicama i interno raseljenim osobama, čiju veliku većinu čine žene i djeca... Vijeće izražava svoju ozbiljnu zabrinutost zbog povezanosti između nedopuštenog trgovanja prirodnim resursima i oružanih sukoba, kao i veze između nedopuštene trgovine lakim naoružanjem i oružanih sukoba, što može produžiti oružani sukob i pojačati njegov utjecaj na djecu...²²⁰

U godinama koje su uslijedile, zaštita djece u oružanim sukobima postala je česta tema dnevnog reda Vijeća sigurnosti, te su ustanovljavane i radne skupine za analizu stanja iz različitih područja. Za razliku od početnih rezolucija koje su uglavnom sadržavale generičke i normativne izjave o tome kako bi s djecom trebalo postupati, od 2001. godine rezolucije

²¹⁸ Gagro, S. F. (2008), op. cit, str. 750.

²¹⁹ UN Security Council (1999), Resolution 1261, New York: UN, str. 1.

²²⁰ UN Security Council (2000), Resolution 1314, New York: UN, str. 2.

sadržavaju konkretnije zahtjeve.

Značajan napredak pokazuje Rezolucija 1379, usvojena 2001. godine, u kojoj Vijeće sigurnosti potvrđuje zaključke i zahtjeve iz prethodnih Rezolucija, te *ovlašćuje Glavnog tajnika da svojem izvješću priloži popis stranaka u oružanom sukobu koje regrutiraju djecu čime krše međunarodna prava i obveze koje se primjenjuju na njih, i ugrožavaju međunarodni mir i sigurnost...*²²¹ Ova nova praksa nazvana *Naming and shaming* (Imenovanje i posramljivanje) još uvijek je izvor kontroverzija, jer se na taj način Vijeću sigurnosti daju na razmatranje situacije koje nisu uključene u formalni dnevni red, što izaziva negodovanje određenih članica, poglavito Rusije i Kine.²²²

*Unatoč sve većeg broja međunarodnih normi i standarda o zaštiti djece u oružanim sukobima, prevladavalo je gledište da je takvo međunarodnopravno uređenje imalo iznimno ograničen utjecaj u praksi.*²²³ Rezolucija 1612 iz 2005. godine, usvojena je nakon dugih i kompleksnih pregovora. Tijekom rasprave došlo je do mimoilaženja težnje da se rezolucije Vijeća sigurnosti na temu zaštite djece u oružanim sukobima razvijaju i snažnije provode u praksi i dvojbe bi li se Vijeće sigurnosti trebalo nadalje uopće baviti ovom temom. U konačnici, Rezolucija 1612 je ostvarila dva važna cilja: utemeljila je Radnu skupinu Vijeća sigurnosti za djecu u oružanim sukobima i ovlastila glavnog tajnika Ujedinjenih naroda da započne provedbu sustava praćenja i izvještavanja.²²⁴

Rezolucija 2225 koju je Vijeće usvojilo 2015. godine, osim što potvrđuje navode prethodnih rezolucija, prepoznaje i problem kaznenog progona djece koja su bila direktno uključena u oružani sukob. Po tom pitanju, Rezolucija ističe važnost lokalnih čelnika i mreža civilnog društva u rehabilitaciji na razini zajednice te borbi protiv stigmatizacije djece pogođene oružanim sukobima. Vijeće potiče države članice da razmotre nesudske mjere kao alternativu kaznenom progonu djece koja su bila povezana s oružanim skupinama, uzimajući u obzir da bi lišavanje slobode djece trebalo koristiti samo kao krajnju i kratkotrajnu mjeru, koju treba izbjegavati kad god je to moguće.²²⁵

²²¹ UN Security Council (2001), Resolution 1379, New York: UN, str. 5.

²²² Gagro, S. F., op. cit., str. 761.

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid, str. 761-762.

²²⁵ UN Security Council (2015), Resolution 2225, New York: UN, str. 4.

Iz navedenog pregleda rezolucija Vijeća sigurnosti na temu zaštite djece u oružanim sukobima, može se zaključiti da je, s obzirom na kompleksnost problema, uloga Vijeća sigurnosti ograničena na moralno obvezivanje članica koje je dovelo do određenih rezultata u prihvaćanju postavljenih normi, ali nije dovelo do rješenja problema u praksi.

5.5. Sporazum o zabrani mina

Prema podacima međunarodne humanitarne organizacije CARE, 110 milijuna protupješačkih mina postavljeno je širom svijeta, a još 250 milijuna čuva se u zalihama. Svakog dana više od sedamdeset ljudi nastrada od protupješačkih mina. Gotovo polovina žrtava su djeca.²²⁶

Ottawska konvencija ili Mine Ban Treaty (MBT) na snazi je od 1. ožujka 1999. godine. Posebnost sporazuma jest u tome što je to prvi humanitarno-sigurnosni sporazum na svijetu. Ova konvencija je zaključena izvan okvira Ujedinjenih naroda, kao rezultat kontinuiranih i usklađenih napora nevladinih organizacija, međunarodnih agencija i vlada zemalja koje su bile zabrinute humanitarnim, društvenim i gospodarskim posljedicama prouzročenim upotrebom protupješačkih mina. Zemlje potpisnice ovog sporazuma obvezale su se na:

- Potpunu zabranu proizvodnje, korištenja, prijenosa i skladištenja svih vrsta protupješačkih mina;
- Uništenje postojećih zaliha mina u roku od četiri godine;
- Razminiranje miniranih područja u roku od deset godina;
- Suradnju s ostalim državama strankama Sporazuma glede razminiranja, edukacije te pomoći žrtvama;
- Uspostavljanje vjerodostojnog režima provjere.²²⁷

Dvadeset godina od potpisivanja ovog sporazuma, ostvareni su značajni napredci u razminiranju zahvaćenih područja. Dvadeset i osam država potpisnica Sporazuma, te jedna država koja nije potpisnica, završile su razminiranje svih miniranih područja na njihovu teritoriju. Sto šezdeset i dvije zemlje danas provode Ugovor o zabrani mina, dok većina od trideset i pet država koje nisu potpisnice Sporazuma ipak poštuje njegove ključne odredbe.

²²⁶ CARE, <https://www.care.org/emergencies/facts-about-landmines#Q3>, pristupano 18. 05. 2018.

²²⁷ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 63.

Manji broj država i nedržavnih naoružanih skupina i dalje koriste protupješačke mine, što je pridonijelo vrlo visokom broju žrtava zabilježenih u 2016. godini. Mnoge zemlje još trebaju očistiti svoj teritorij od mina, međutim, vrlo malo njih ispunjava postavljene rokove za završetak, a podrška žrtvama mina i dalje je neadekvatna.²²⁸

5.6. Akcijski program UN-a za sprečavanje i borbu protiv nezakonite trgovine malim oružjem i lakim naoružanjem u svim njegovim aspektima (PoA)

Proliferacija malog i lakog oružja (SALW – *Small Armes and Light Weapons*) ugrožava djecu na dva načina. Najprije, lako naoružanje je značajno olakšalo direktno uključivanje djece u oružane sukobe s obzirom na to da ne iziskuje fizičku snagu i dugotrajnu obuku da bi ga se učinkovito koristilo na bojištu. S druge strane, daleko najveći broj žrtava, od kojih je veliki broj djece, pogiba upravo od lakog naoružanja. Stoga se ovo oružje smatra najsmrtonosnijim oružjem današnjice.

*Loše regulirana i često nedopuštena trgovina lakim oružjem te njihova dostupnost povećava intenzitet i trajanje oružanih sukoba, potkopava održivost mirovnih sporazuma, ometa izgradnju mira, frustrira napore za sprečavanje oružanih sukoba i znatno otežava pružanje humanitarne pomoći.*²²⁹

Na konferenciji UN-a o o nezakonitoj trgovini malim i lakim oružjem 2001. godine, donesen je Akcijski plan za sprečavanje, borbu protiv i ukidanje nezakonite trgovine malim oružjem i lakšim oružjem u svim njegovim aspektima (PoA). Vlade država članica obvezale su se da će:

- Uspostaviti odgovarajuće zakone, propise i administrativne postupke za učinkovitu kontrolu nad proizvodnjom malog i lakog oružja.
- Osigurati učinkovita kontrola izvoza i tranzita malog i lakog oružja.
- Identificirati skupine i pojedinci koji se bave ilegalnom proizvodnjom, trgovinom, skladištenjem malog i lakog oružja, te poduzeti mjere takvih skupina i pojedinaca.
- Osigurati da se cjeloviti i točni zapisi o proizvodnji, držanju i prijenosu malog i lakog oružja čuvaju što je dulje moguće.
- Uspostaviti suradnju na regionalnoj razini po pitanjima provedbe akcijskog plana.

Ipak, prema navodima organizacije Amnesty Internacional, u svijetu je u optjecaju 875

²²⁸ Monitoring and Research Committee, ICBL-CMC Governance Bord (2017), Landmine Monitor 2017, http://the-monitor.org/media/2615219/Landmine-Monitor-2017_final.pdf, pristupano 20. 05. 2018.

²²⁹ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 9.

milijuna malog i lakog oružja. Dodatnih sedamsto do devetsto tisuća proizvede se svake godine.²³⁰ Velika količina ovog oružja u rukama je militarističkih skupina pa i djece koja se za njih bore.

5.7. Ostali važni akti

ILO Konvencija 182, odnosno Konvencija o zabrani i trenutnom djelovanju radi ukidanja najgorih oblika dječjeg rada usvojena je na Općoj konferenciji Međunarodne organizacije rada u Ženevi 1999. Ovom konvencijom usvajaju se novi instrumenti zabrane i ukidanja najgorih oblika dječjeg rada, kao glavnog prioriteta djelovanja na nacionalnoj i međunarodnoj razini, uključujući međunarodnu suradnju i pomoć za trenutno i sveobuhvatno djelovanje.²³¹

Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta prvi je regionalni sporazum o pravima djeteta koji su 1999. potpisale zemlje članice Afričke unije. Važnost ovog dokumenta je definiranje dobne granice od osamnaest godina za regrutiranje vojnika kako bi se stvorio pravni temelj za borbu protiv fenomena djece vojnika koji je najizraženiji u zemljama Afrike.²³²

Pariška načela i Pariške obaveze su dokumenti o zabrani angažiranja djece u oružanim sukobima koji su usvojeni na sastanku UNICEF-a u Francuskoj 2007. Njima su uspostavljene smjernice za sprečavanje regrutiranja djece vojnika, zaštitu djece ugrožene sukobima, sankcioniranje naoružanih skupina koje regrutiraju djecu i pomoć u reintegraciji onima koji su bili primorani boriti se.²³³ Dok Ženevska konvencija i Konvencija o pravima djeteta reguliraju samo direktne uloge djece u vojnim akcijama, Pariška načela pokrivaju širi spektar uloga djece u ratu, uključujući i korištenje djece kao seksualnog roblja. Ova načela, također, pomiču donju granicu regrutiranja djece u oružanim sukobima na 18 godina. Pariška načela i obaveze do sada je prihvatilo 105 zemalja.²³⁴

Milenijska deklaracija UN-a donesena je na Milenijskom zasjedanju Generalne skupštine UN-a u New Yorku, 2000. godine. U ovoj Deklaraciji definirani su takozvani milenijski

²³⁰ Amnesty International, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/08/killer-facts-the-scale-of-the-global-arms-trade/>, pristupano 20. 05. 2018.

²³¹ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 60.

²³² Ibid.

²³³ Ibid.

²³⁴ Falchetta, T., Withers, L., op. cit., str. 11.

ciljevi razvoja koji predstavljaju univerzalni okvir za smanjenje siromaštva, zaštitu okoliša, te promicanje mira i razvoja u svijetu s posebnim naglaskom na Afriku. Šest od osam ciljeva uključuje promicanje prava djeteta. Ipak, oružani sukobi još uvijek ostaju glavna prepreka postizanja ciljeva ove deklaracije.²³⁵

²³⁵ UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, op. cit., str. 28.

6. Zaključak

Predmet ovog rada jesu djeca kao instrumenti i objekti međunarodne sigurnosne politike.

U skladu s postavljenim ciljevima istraživanja u ovom su radu detaljno opisani različiti oblici politizacije i sekuritizacije djetinjstva i izravne eksploatacije djece u oružanim sukobima. Analizirani su društveno-politički i ekonomski čimbenici koji su doveli do političke eksploatacije djece te odnos između promjena u prirodi samih sukoba i uloga koje djeca igraju u njima. Također je obrađeno pitanje efikasnosti međunarodne zaštite djece u sukobima.

Rad je izrađen na temelju kombinirane metodologije. Kvalitativna metodologija korištena je u analizi teorija istaknutih autora, te službenih dokumenata relevantnih međunarodnih institucija. Kvantitativnim metodama analizirani su statistički podaci iz dostupnih baza podataka te iz izvještaja istraživanja koja su provele međunarodne organizacije. Sinteza dobivenih saznanja rezultirala je sljedećim zaključcima:

1. Na koje se sve načine djeca koriste u sigurnosnoj politici?

Djeca posjeduju značajan politički kapital, odnosno, meku moć koja proizlazi iz ranjivosti odraslih spram njih. Predodžba i empatija koju odrasli imaju o djetinjstvu omogućava iskorištavanje djece u političke svrhe. Političke uloge djece su sljedeće:

Djeca se mogu promatrati kao simboli rađanja, opstojnosti i zdravlja nacije. Zbog toga se često zajedno s majkama koriste kao instrumenti pronatalitetnih politika. Politika nacionalnog rasta fašističke Italije predlagala je kriminalizaciju celibata i poništavanje brakova bez djece. Djeca su, stoga, dragocjen biološki resurs čijom se *proizvodnjom* može manipulirati u svrhu osiguranja budućnosti ili pak uništenja neke nacije, što pokazuju primjeri izvoza britanske djece u Australiju, evakuacije djece iz Vijetnama u SAD, te planskog ubijanja djece Tutsija u Ruandi.

Djeca često igraju ulogu političkih valuta kako u totalitarnim tako i u demokratskim režimima. Predodžba modernog društva o ranjivosti i nevinosti djeteta omogućila je širok spektar uporabe djeteta kao sredstva političke manipulacije i motivacije odraslih. Djeca su neizostavno prisutna u političkim kampanjama kao potvrda njihove ispravnosti i legitimiteta.

Totalitarni režimi gotovo su ovisni o različitim vidovima manipulacije djecom. Sovjetska i nacistička propaganda pružaju brojne primjere nacionalizacije i militarizacije djece. Komunističke partije diljem Europe odgajale su buduće građane vjerne režimu putem pionirskih i omladinskih pokreta.

Djeca su instrumenti legitimizacije nasilja. Nakon što su tradicionalni ideali slobode i demokracije za koje se Zapad borio sve do kraja hladnog rata počeli gubiti pokretačku snagu, dijete je postalo sredstvo mobilizacije potpore za vojne akcije kojima će se zaštititi *ugrožena* djeca. Američka doktrina spašavanja svijeta od komunizma zamijenjena je doktrinom spašavanja djece svijeta od gladi i stradanja. S istom svrhom, djeca su korištena kao sredstvo legitimizacije proliferacije nuklearnog oružja, ali i kao instrument neutralizacije negativnih konotacija na njegovu razornu moć. Nuklearne bombe nazivane su „malim dječacima“ i „djecom“, a eksplozije uspoređivane s procesom rađanja.

Konačno, djeca su ikone rata i simboli stradanja. Medijske slike stradanja iz zaraćenih zona, prikazane su bez iznimke u obliku lica bespomoćne djece, čak i onda kada ta djeca nisu izravno povezana sa samom pričom. Na potresnim prikazima rata nijema djeca pričaju facijalne priče o surovosti odraslih u dječjem nevinom svijetu te izazivaju instinktivnu solidarnost i potrebu za njihovom zaštitom.

2. Postoji li veza između smanjenja međudržavnih sukoba i povećanja broja djece boraca?

Odgovor na ovo pitanje je negativan.

Generalno je mišljenje da je sve manje međudržavnih, a sve više unutardržavnih sukoba na svijetu, što je posljedica promjena prirode sukoba. Unutardržavne sukobe pokreću nedržavne naoružane skupine, koje, nerijetko vođene osobnim ekonomskim ciljevima umjesto političkim idealima, ne poštuju postulate pravednog ratovanja. Upravo su naoružane skupine one koje najčešće koriste djecu vojnike, a s obzirom na to da su njihove mete uglavnom civili, mnoga djeca su i njihove izravne žrtve. Proliferacija oružanih skupina eskalirala je nakon Arapskog proljeća 2011. godine. Samo u Siriji, danas djeluje više od tisuću frakcija koje se bore međusobno ili protiv sirijske vlade. Većina njih regrutira maloljetnike. Statistički podaci, prikazani u Grafu 6 (str.58.), potvrđuju trend opadanja broja država uključenih u sukobe dok

istovremeno raste broj djece koja su u njih uključena.

Međutim, ukoliko se uspoređi kretanje broja međudržavnih sukoba, unutrašnjih sukoba, te regrutirane djece u sukobima u periodu od 2006. do 2016. godine (Grafikoni 7 i 8, str. 59.), vidljivo je: 1) da broj međudržavnih i unutrašnjih sukoba proporcionalno raste i pada; 2) da kretanje broja regrutirane djece prati trend porasta, odnosno, opadanja broja međudržavnih i unutrašnjih sukoba. Iz toga slijedi da ne postoji veza između porasta broja djece boraca i opadanja broja međudržavnih sukoba. Broj djece vojnika raste kada raste broj sukoba, bilo međudržavnih, bilo unutardržavnih.

Međutim, treba napomenuti i to, da je u suvremeno doba granica između unutrašnjih i međudržavnih sukoba često zamagljena. Odnosno, suvremeni sukobi obično imaju osobine obje kategorije. Obično, sukob počinje eskalacijom nasilja između pobunjeničkih skupina i države, te se kasnije prelijeva i na okolne zemlje i druge naoružane skupine, da bi se na kraju u sukob uključile i velike sile.

3. Kako je takozvano *novo ratovanje* utjecalo na uporabu djece na bojištu?

Dvadeset i prvo stoljeće je poligon takozvanih *novih ratova*, ratova u kojima vrijede nova pravila, ratova koji imaju nove ciljeve, ratova koje vode novi akteri. Osobine novih ratova koje utječu na intenzivniju uporabu djece na bojištu su sljedeće:

- *Nove ratove* vode novi akteri

S propadanjem zemalja Trećeg svijeta nakon hladnog rata došlo je do proliferacije nedržavnih naoružanih skupina – privatnih vojski, kriminalnih bandi, gospodara rata čija se politika temelji na nasilju, a ne na političkim programima i ideologijama. Velika većina ovakvih skupina regrutira djecu u svoje redove.

- *Nove ratove* često pokreću ekonomski, a ne političko-ideološki motivi

Cilj novih ratova nije ovladavanje teritorijem nego ovladavanje stanovništvom, odnosno, nametanje moći iz koje proizlaze osobne koristi poput nesmetane ilegalne trgovine ili eksploatacije prirodnih resursa. U ratovima za resurse djeca su korištena ne samo u vojne

svrhe već i za mnoge nove oblike opasnog rada. U Demokratskoj Republici Kongo, gdje se intenzivno vode borbe oko eksploatacije mineralnih izvora, uobičajeno je da djeca rade u rudnicima. Problem se povećava s činjenicom da naoružane skupine koje upravljaju resursima, obično upravljaju i funkcijama koje bi trebala kontrolirati država poput zdravstva, obrazovanja, policije i pravosuđa, što njihovim naredbama daje privid legitimnosti. Sankcije i embargo koje međunarodna zajednica nameće zemljama u kojima se vode ratovi za resurse često nemaju željeni humanitarni učinak te dovode do još većeg siromaštva, ugnjetavanja i smrtnosti djece.

- *Novi ratovi* zamagljuju tradicionalne podjele na legalne i ilegalne sudionike, državne i nedržavne aktere, vojnike i civile, političke i lukrativne ciljeve, međudržavne i unutardržavne sukobe

Nove ratove karakterizira erozija granica između različitih oblika nasilja te uporaba netradicionalnih oblika ratovanja. Rat je prenesen iz političke u civilnu sferu, kako posredstvom sudionika u ratu – privatnih policija, gospodara rata, tako i pomoću ciljeva rata koji više nisu u javnoj političkoj nego privatnoj ekonomskoj sferi interesa. Ovakvi sukobi možda rezultiraju s manje vojnih žrtava, međutim, civilne žrtve su višestruko veće, osnovne javne usluge države su ugrožene, društvene podjele su produbljene, a gospodarstvo uništeno. Takva privatizacija nasilja od strane naoružanih skupina dopustila je da se djeca koriste kao jeftin i dostupan resurs u priskrblijanju osobnih koristi.

- U *novim ratovima* primjenjuju se nove ratne taktike

Proliferacija terorističkih organizacija, te internacionalizacija njihova djelovanja, također je pridonijela trendu korištenja djece u sukobima. Djeca su često žrtve terorističkih napada, ali su sve češće i sudionici i počinitelji istih. Djeca su pogodna za izvršenje terorističkog napada, jer ne pobuđuju sumnju. Iz tog razloga su pripadnici Al-Qaede ostavljali djecu u automobilima bombama. Skupina Boko Haram poznata je zbog korištenja djevojčica kao bombaša samoubojica, a brojni su i primjeri bombaša samoubojica u Afganistanu starih svega jedanaest godina.

4. Je li uporaba djece na bojištu povratno utjecala na promjene prirode sukoba?

Odgovor na ovo pitanje je potvrđan. Uporaba djece na bojištu utjecala je na promjene u prirodi sukoba u nekoliko aspekata:

- Uporaba djece na bojištu otvorila je nove mogućnosti naoružanim skupinama da na brži, efikasniji i jeftiniji način ostvare svoje političke i ekonomske ciljeve.

Regrutirajući djecu, naoružane skupine mogu brzo, lako i jeftino izgraditi ili obnoviti svoje vojne redove. Na taj način čak i skupine koje ne uživaju značajnu popularnost mogu postati moćne. Osim toga, skupine koje regrutiraju djecu, otpornije su na uvjete koje bi inače slomili vojsku odraslih. Ratni gubici nadomještaju se brzo i lako, jer je samo mali broj odraslih dovoljan da upravlja organizacijom. Zapravo se mnogi sukobi ne bi ni dogodili da nije bilo djece da se u njima bore.

- Uporaba djece na bojištu učinila je ideologije i političke programe suvišnima i bespotrebnima

Djeca služe u mnogim sukobima koji se vode radi ostvarenja osobnih ciljeva te u slučajevima borbe oko prirodnih resursa. Donedavno su takve skupine imale političke programe i ideologije koje su im osiguravale potporu za djelovanje. Djeca vojnici omogućili su takvim skupinama da se mogu osloniti na nasilje, te im ideologija više nije potrebna. Upravo je vojska djece omogućila Charlesu Tayloru da od statusa nepopularnog vođe male militarističke skupine u Libiji dođe do pozicije predsjednika 1997. godine. One skupine koje dođu na vlast pomoću djece vojnika vladaju surovo i nasilno te se ne brinu o prosperitetu domaćeg društva, jer im o tome ne ovisi ostanak na vlasti.

- Uporaba djece na bojištu povećava svireposti i krši postulate pravednog ratovanja

Sama prisutnost djece u ratu, drastično uvećava svireposti i kršenje svih postulata pravednog ratovanja. S obzirom na to da djeca omogućuju militarističkim skupinama da se bore za osobnu materijalnu korist, osnovna pretpostavka pravednog ratovanja – pravedan uzrok i pravedna namjera rata u potpunosti su diskreditirani. Pitanje razlikovanje boraca od neboraca u slučaju djece vojnika kontradiktorno je samo po sebi, ali i u kontekstu korištenja djece za napade na civile. Pravedno postupanje prema ranjenicima i ratnim zarobljenicima također je

zanemareno u sukobima u koje su upletena djeca. Ranjenici se obično ubijaju na licu mjesta, a zatvorenici služe kao žrtve na kojima se djeca vježbaju.

5. Koji su čimbenici utjecali na povećanje broja djece koja su uključena u oružane sukobe?

Na povećanje broja djece koja su uključena u oružane sukobe utjecali su političko-ekonomski i socijalni čimbenici, među kojima se mogu izdvojiti sljedeći:

- Propadanje zemalja Trećeg svijeta

Ekonomsko-politički problemi takozvanih propalih zemalja najjače se odražavaju na najmlađe segmente populacije. Značajan je broj djece Trećeg svijeta koja su neobrazovana, pothranjena, marginalizirana i nezadovoljna, a kako brojnost svjetske populacije bude rasla, tako će i ovaj problem postajati sve ozbiljniji. Loši uvjeti života zajedno sa strukturalnim problemima, kao što su nepostojanje efikasne vlasti te konstantno stanje nesigurnosti i straha, stvaraju *izgubljene generacije* (kako ih naziva Singer), koje su izdašna baza za regrutiranje. Djeca vojnici obično su djeca s ulice, sirotinja iz ruralnih područja, izbjeglice i ratna siročad.

- Prirodne katastrofe i širenje bolesti

Prirodne katastrofe i širenje zaraznih bolesti pridonose trendu porasta djece vojnika. Posebno je zabrinjavajuća epidemija AIDS-a u Africi. Milijuni stanovnika Afrike svake godine umiru od posljedica ove bolesti, što stvara nove generacije siročadi koja nemaju alternativu za preživljavanje, nego su prisiljeni priključiti se vojsci. Smrtnost od AIDS-a u Africi dovodi i do smanjenja vojnih kapaciteta i time povećane potrebe za novim izvorima regruta. Tamo gdje nema dovoljno odraslih za vojnu službu, djeca su rješenje.

- Proliferacija lakog i malog naoružanja

Tehnološka unapređenja i pad cijena lakog i malog oružja omogućava naoružavanje čak i vrlo male djece. Lako se oružje danas izrađuje od plastike i može težiti svega šest kilograma, te ga djeca mogu nositi bez problema. Uporaba ovog oružja danas je pojednostavljena tako da ga dijete lako može rastaviti, sastaviti i repetirati poput igračke. Lagani kalašnjikov je najčešće

korišteno i najlakše dostupno oružje na svijetu. Nebrojena djeca koja žive u ratnim zonama uče ga koristiti već u dobi od sedam godina. Lako i malo oružje danas se smatra najubojitijim oružjem na svijetu, s obzirom na to da od njega strada 80-90% ukupnih žrtava ratnih sukoba. U usporedbi s oružjem koje je korišteno u prošlosti, može se reći da dijete koje je naoružano modernom automatskom puškom ima vatrenu moć jednog cijelog Napoleonova puka.

Dodatni čimbenik koji pridonosi proliferaciji lakog naoružanja je pad cijena. Procjenjuje se da je nakon hladnog rata ostalo petsto i pedeset milijuna komada lakog oružja viška, koje je stoga postalo vrlo jeftino i lako dostupno širom svijeta. Kalašnjikov se u Ugandi može kupiti za cijenu jedne kokoši, a u Keniji za cijenu kože, što je jednako vrijedno iznosu od pet američkih dolara.

- Efekt prelijevanja

Praksa korištenja djece vojnika proširila se u mnoge zemlje efektom prelijevanja, odnosno, prenošenjem znanja i iskustava iz drugih zemalja. Militaristička skupina Lal Sena iz Nepala počela je regrutirati djecu u svoje redove nakon obuke i konzultiranja s organizacijom Shining Path iz Perua i militarističkim skupinama iz Indije. U kratkom roku ova militaristička skupina narasla je s dvije tisuće na pet tisuća pripadnika od kojih su polovicu činili tinejdžeri.

6. Postoji li efikasan način međunarodne zaštite prava djeteta u oružanim sukobima širom svijeta?

Odgovor na ovo pitanje je negativan. Premda je ostvaren značajan napredak u međunarodnoj zaštiti djece u oružanim sukobima, trenutni mehanizmi međunarodne zaštite djece nisu u potpunosti efikasni. Razlozi za to su sljedeći:

- Postoje očite kontradikcije među različitim instrumentima međunarodnog prava. Iako Konvencija o pravima djeteta definira djecu kao osobe mlađu od osamnaest godina, isti dokument dopušta njihovo dobrovoljno novačenje u državne vojske od petnaeste godine. OPAC je tu granicu pomaknuo na šesnaest godina, međutim mnoge države pod krinkom vojnih škola legalno regrutiraju i mlađu djecu. Vijeće Sigurnosti UN-a svrstalo je regrutiranje djece, bilo dobrovoljno bilo prisilno, među šest ozbiljnih povreda prava djeteta, iz čega proizlazi da Konvencija o pravima djeteta, kao temeljni

dokument zaštite prava djece, dopušta državama da ih legalno krše.

- Iako je Konvencija o pravima djeteta najbolje prihvaćen međunarodni dokument u povijesti, tri zemlje još uvijek nisu ratificirale ovu konvenciju. To su SAD, Somalija i Južni Sudan.
- Unatoč pravnoj definiciji djece kao nositelja prava, ali ne i odgovornosti koje iz tih prava proizlaze, brojni primjeri pokazuju da su djeca nakon sukoba pritvarana i krivično gonjena za djela počinjena u sukobu. Rezolucijom 2225 iz 2015. godine Vijeće Sigurnosti UN-a pozvalo je zemlje članice da kazneni progon i pritvaranje djece koriste kao krajnju i kratkotrajnu mjeru. Na taj način Vijeće nije zabranilo kazneni progon djece, već ga je implicitno učinilo legitimnim.
- Daleko najveći broj djece vojnika regrutiraju nedržavne naoružane skupine koje kao takve nisu i ne mogu biti subjekti međunarodnih sporazuma. Rezultati napora za rješavanje ovog problema doveli su do potpisivanja brojnih unilateralnih ili bilateralnih sporazuma s nedržavnim skupinama koji se odnose na regrutiranje djece u vojne svrhe. Od 1999. godine više od šezdeset naoružanih nedržavnih skupina potpisalo je takve sporazume. Znatno broj njih obvezao se da neće regrutirati osobe mlađe od osamnaest godina, unatoč nezadovoljstvu zbog dvostrukih kriterija koji državama dopušta dobrovoljno regrutiranje osoba od šesnaeste godine, a nedržavnim skupinama potpuno zabranjuju regrutiranje malodobnih osoba. Međutim, s obzirom na to da su mehanizmi praćenja provedbe takvih sporazuma ograničeni, ne zna se jesu li oni uopće učinkoviti ili su samo način na koji naoružane skupine legitimiziraju svoje djelovanje, a da pritom ništa ne mijenjaju u praksi. Pored toga, brojne naoružane skupine odbijaju bilo kakav dijalog kad je riječ o problemu regrutiranja djece. Među njima su ISIL, Boko Haram, Al Shabab i mnoge druge, a s obzirom na to da broj naoružanih skupina eksponencijalno raste, vrlo je teško postići dogovor sa svakom od njih pojedinačno i pratiti njegovu provedbu.

Iz svega navedenog, može se zaključiti da međunarodni sporazumi obvezuju države više moralno nego pravno te ostavljaju prostora za legalno nepridržavanje njihovih odredbi. Tako se obveza koju imaju odrasli u zaštiti dječjih prava ne izvršava, nego se često koristi upravo za njihovo kršenje te osnaživanje pravne i političke inferiornosti djece.

7. Mogu li djeca biti pravno odgovorna za zločine počinjene u ratu?

Prema Konvenciji o pravima djeteta, djeca su nositelji prava, ali ne i odgovornosti koje proizlaze iz tih prava. Djeci su zajamčena prava preživljavanja, zaštitna prava, razvojna prava, te prava sudjelovanja, dok društvena zajednica ima obvezu osigurati ta prava svakom djetetu. Smatra se da djeca ne mogu donositi odluke potpuno racionalno, stoga zakon ima ulogu surogat roditelja koji štiti njihove najbolje interese.

Međutim, u određivanju prava i eventualnih obveza djeteta ključno je definirati koliko djetinjstvo traje i kada se događa preobrazba iz djeteta u odraslu osobu. Shvaćanje granica djetinjstva izrazito je kulturološki uvjetovano, stoga postoje značajne razlike i u pravnim sustavima različitih zemalja. U nekim američkim državama djeca imaju kaznenu odgovornost od petnaeste godine, u New Yorku od sedme godine dok u dvadest i sedam američkih država ne postoji donja dobna granica za kaznenu odgovornost djeteta.

Po tom pitanju, postoje i izvjesne kontradikcije među različitim instrumentima međunarodnog prava. Iako Konvencija definira dijete kao osobu ispod osamnaest godina, ona dopušta dobrovoljno regrutiranje djece u dobi od petnaest godina. Fakultativni protokol glede uključivanja djece u oružane sukobe tu je granicu pomaknuo na šesnaest godina, dok se u praksi mnoge zemlje legalno regrutiraju i mlađu djecu pod krinkom vojnih škola. Vijeće Sigurnosti UN-a svrstalo je regrutiranje i korištenje djece kao vojnika, bilo prisilno bilo dobrovoljno, među šest ozbiljnih povreda prava djeteta. Naime, s obzirom na okolnosti koje mogu dovesti do djetetove odluke da se priključi vojsci poput gladi, siromaštva, društvene nepravde i nesigurnosti, jasno je da ne možemo govoriti o činu slobodne volje. Ukoliko dijete ne može samostalno donijeti odluku o dobrovoljnom priključivanju vojsci, onda ni ne može biti odgovorno za djela počinjena tijekom vojne službe. Međutim, kao što države nalaze načine da legalno regrutiraju djecu, tako nalaze i načine kako ih krivično goniti. Djeca su pritvorena iz sigurnosnih razloga u Burundiji, Kolumbiji, Demokratskoj Republici Kongo, Iraku, Izraelu i Filipinima. Brojna palestinska djeca, od kojih neka imaju svega dvanaest godina, zatvorena su u izraelskim zatvorima pod optužbom da su Izraelce gađali kamenjem. U Iraku je više od tisuću i pol djece bilo pritvoreno zbog postavljanja protupješačkih mina. Pritvarale su ih iračke vlasti, ali i američke snage.

U Rezoluciji 2225 Vijeća sigurnosti UN-a Vijeće je apeliralo na članice da razmotre nesudske

mjere kao alternativu kaznenom progonu djece koja su bila povezana s naoružanim skupinama i naglasilo da bi lišavanje slobode djece trebalo koristiti samo kao krajnju i kratkotrajnu mjeru koju treba izbjegavati kad god je to moguće. Iako je ovim navodom Vijeće pokazalo zabrinutost zbog prakse kaznenog progona djece nakon oružanog sukoba proglašavajući pritvaranje djece krajnjim rješenjem, Vijeće je zapravo dalo legitimnost takvoj praksi.

H1: Novo ratovanje pridonosi intenzivnijoj uporabi djece u ratu.

Hipoteza je potvrđena.

Promjene prirode sukoba u dvadeset i prvom stoljeću pridonijele su trendu sve intenzivnije uporabe djece u ratu. Novi ratovi brišu tradicionalne definicije i podjele na legitimne i nelegitimne sudionike, vojnike i civile, državne i nedržavne aktere, međudržavne i građanske ratove te političke i osobne ciljeve rata. Novo pravilo rata je da nema pravila, a postulati pravednog ratovanja padaju u zaborav.

Na takvom kaotičnom bojištu današnjice, najbrojniji akteri su nedržavne naoružane skupine koje su nastajale paralelno s propadanjem zemalja Trećeg svijeta nakon hladnog rata, a posebno nakon Arapskog proljeća 2011. Te skupine često, a neke i isključivo, regrutiraju djecu vojnike. Poznato je da Tamiški tigrovi imaju čak i posebnu jedinicu koju čine djeca vojnici. Za militarističke skupine, djeca vojnici imaju niz prednosti u odnosu na njihove odrasle pandane:

- Djeca su brz i jeftin izvor regruta pomoću kojih čak i skupine s neznatnom potporom mogu stvoriti moćnu vojsku. Politički programi i ideologije više nisu potrebni kako bi se privuklo dovoljno pristalica.
- Djeca su poslušni vojnici koji slijepo vjeruju svojim vođama, a s obzirom na to da još uvijek nemaju razvijen osjećaj vrijednosti života, mogu biti vrlo žestoki i neustrašivi na bojnom polju. Djeca u borbi ne osjećaju strah nego uzbuđenje, a borbu doživljavaju kao zabavu.
- Djeca se često koriste za zadatke koje odrasli ne mogu obaviti tako dobro.

Kolumbijske gerile djecu vojnike nazivaju *malim pčelama*, jer ubadaju neprijatelje prije no što oni postanu svjesni da su napadnuti.

- Djeca se mogu koristiti i kao živi štit na koji će neprijatelj ispucati svu municiju prije no što dođe do odraslih vojnika.
- Djeca mogu izazvati paralizu i demoralizaciju neprijateljskih redova kao što se dogodilo u sukobu britanskih vojnika s dječacima iz Sierra Leonea.
- Djeca se uspješno koriste i u terorističkim napadima, jer ne pobuđuju pozornost i oprez. Tamijski tigrovi su koristili djevojčice kao bombaše samoubojice jer se one ne pretresaju detaljno na kontrolnim punktovima, dok su pripadnici Al-Qaeda ostavljali djecu u automobile bombe kako prolaznici ne bi prepoznali opasnost.

H2: Povećanje broja unutardržavnih sukoba utjecalo je da povećanje broja djece boraca.

Hipoteza je potvrđena.

Analiza statističkih podataka o kretanju broja konflikata, te podataka o broju regrutirane djece prikazanoj na grafikonima 7 i 8 (str. 59.), pokazala je da se broj regrutirane djece vojnika kreće upravo proporcionalno kretanju broja unutardržavnih sukoba.

Međutim, broj međudržavnih sukoba kreće se istim trendom, pa se može zaključiti da povećanje broja sukoba obje kategorije utječe na povećanje broja regrutirane djece. (Graf 3)

Dva su čimbenika koja su zaslužna za ovakav rezultat analize:

- Najprije, iako najveći broj djece regrutiraju nedržavne naoružane skupine, nisu rijetki primjeri državnih vojski koje imaju djecu u svojim redovima.
- Zatim, suvremeni sukobi rijetko se mogu svrstati u isključivo međudržavne ili isključivo unutardržavne sukobe. Primjerice, u građanski rat u Siriji uključeno je više od tisuću naoružanih skupina zaraćenih međusobno ili protiv sirijske vlade. U ovaj rat upleteni su i strateški interesi okolnih zemalja – Irana, Izraela, Saudijske Arabije, Turske, te velikih sila, koje osim diplomatskih akcija poduzimaju i direktne vojne akcije.

H3: Moguće je efikasno zaštititi prava djeteta u oružanim sukobima instrumentima međunarodnog prava.

Hipoteza je opovrgnuta.

Brojne neusklađenosti između nacionalnih i međunarodnih pravnih normi, kontradikcije koje postoje unutar međunarodnog prava, te nedosljednosti u praktičnoj provedbi potpisanih sporazuma, potvrđuju da se svijet još uvijek nije sposoban ujediniti u rješavanju problema djece ugrožene u oružanim sukobima. Pokazalo se da države nisu voljne odreći se svoje autonomije u odlučivanju te da kao kreatorice međunarodnih sporazuma uvijek ostavljaju prostor za različite interpretacije i zaobilaženje preuzetih obaveza. Ipak, svaki napredak je dobrodošao i nije beznačajan. Prepreke koje treba prevladati kako bi se on ostvario su sljedeće:

- Neophodno je uskladiti nacionalne pravne norme s međunarodnim normama i stvoriti univerzalne standarde koji vrijede svuda u svijetu.
- Važno je također osigurati potrebne mehanizme i institucije na nacionalnoj razini koje će nadzirati provedbu međunarodnih pravnih normi.
- Potrebno je ukloniti kontradikcije koje postoje unutar samog međunarodnog prava.
- Prilikom sastavljanja međunarodnih sporazuma nužno je uzeti u obzir kulturološke razlike među zemljama koje u bitnome određuju način na koji se doživljava djetinjstvo. Kritičari Konvencije o pravima djeteta ističu da je ovaj dokument standardizirao zapadnjačku koncepciju djetinjstva i učinio je jedinom ispravnom, što je razlog zbog kojeg se neke nezapadne zemlje ne pridržavaju odredbi ove konvencije.
- Potrebno je pronaći način kako bi nedržavne naoružane skupine mogle postati potpisnice međunarodnih sporazuma koji bi ih obvezali na poštivanje međunarodnih pravnih normi.
- Nužno je uložiti dodatne napore u praćenje proizvodnje i trgovine lakim naoružanjem, koje uvelike olakšava naoružanim skupinama da koriste djecu kao vojnike.
- Ulaganje u ekonomsko i političko uređivanje zemalja Trećeg svijeta od ključne je važnosti s obzirom na to da su političko-ekonomske okolnosti u ovim zemljama glavni uzrok regrutiranja velikog broja djece vojnika. Posebno je bitno uspostaviti efikasan sustav registracije novorođenčadi. Mnoga djeca iz tih zemalja ni sama ne znaju koliko im je godina pa ih se regrutira prema procjeni fizičke zrelosti, što nije relevantan

kriterij odabira.

- Važno je priznati ulogu djece u ratu. Niti jedan mirovni sporazum još uvijek nije priznao sudjelovanje djece vojnika u sukobu. Posljedično, djeca su isključena iz procesa demobilizacije i razoružavanja.
- Potreban je kontinuiran rad na razminiranju Planeta na kojem je do danas posijano više od 110 milijuna mina.

Preporuke za daljnja istraživanja:

Preporuča se daljnje istraživanje mogućih modela i instrumenata uključivanja djece u procese uspostavljanja i očuvanja međunarodnog mira.

S obzirom na to da se djeca mogu boriti u ratu zarad društvenih ciljeva, slobode vjeroispovijesti ili nacionalnog oslobođenja, treba im omogućiti sudjelovanje u postkonfliktnom planiranju i obnovi. Sama Konvencija o pravima djeteta jamči djeci prava sudjelovanja, odnosno njihove aktivne uključenosti u nacionalno, regionalno i globalno okruženje. Djecu bismo trebali smatrati ravnopravnim partnerima u izgradnji budućnosti koja im pripada. Uspješni primjeri iz Sierra Leonea, Ugande, Argentine i drugih zemalja dokazuju vrijedan politički doprinos djece. Stoga na djecu treba gledati kao na novu snagu i silu ujedinjenja u dosezanju najvišeg cilja – svjetskog mira i sigurnosti.

7. Literatura:

Knjige:

1. Archard, D. (2004), *Children: rights and childhood*, 2nd ed., London: Routledge.
2. Ariès, Ph. (1962), *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, New York: Vintage.
3. Brocklehurst, H. (2006), *Who is Affraid of Children? Children, Conflict and International Relations*, Aldershot: Ashgate.
4. Collins, A., ur., (2010), *Suvremene sigurnosne studije*, Zagreb: Politička kultura.
5. DeMause, L. (1974), *The history of childhood*, New York: Harper and Row.
6. Locke, J. (1889), *Some Thoughts Concerning Education*, 4rd ed., London: C. J. Clay and sons.
7. Malešević, S. (2011), *Sociologija rata i nasilja*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
8. Rousseau, J. J. (1889), *Emile or concerning education*, Boston: D. C. Heath & Company.
9. Wolf, J. (2011), *Uvod u političku filozofiju*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji.

Službeni dokumenti međunarodnih institucija:

1. Boyden, J., Levison, D. (2000), *Children as economic and social actors in the development process*, Stockholm: Expert Group on Development Issues, Ministry for Foreign Affairs of Sweden.
2. Falchetta, T., Withers, L. (2016), *A law unto themselves? Confronting the recruitment of children by armed groups*, London: Child Soldier International.
3. Human Rights Watch/Africa, (1997), *The scars of death: Children abducted by the Lord's Resistance Army in Uganda*, New York: Human Rights Watch.
4. Kirolos, M., et al. (2018), *The War on Children*, Washington: Save the Children International.
5. Machel, G. (1996), *Impact of armed conflict on children: Note by the Secretary-General*, New York: UN.
6. McDonald, A., et al. (2017), *Invisible wounds: The impact of six years of war on the mental health of Syria's children*, Washington: Save the Children International.
7. Ujedinjeni narodi (1989), *Konvencija o pravima djeteta*, Ženeva: UN.

8. Ujedinjeni narodi (2002), Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe, New York: UN.
9. Ujedinjeni narodi (1949), Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama, Ženeva: UN.
10. UN Security Council (1999), Resolution 1261, New York: UN.
11. UN Security Council (2000), Resolution 1314, New York: UN.
12. UN Security Council (2001), Resolution 1379, New York: UN.
13. UN Security Council (2015), Resolution 2225, New York: UN
14. UNICEF (1997), Cape Town Principles, Cape Town: UNICEF.
15. UNICEF – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict (2009), Children and conflict in a changing world, New York: UNICEF.

Stručni i znanstveni radovi:

1. Blin, A. (2011), Armed groups and intra-state conflicts: the dawn of a new era?, *International Review of the Red Cross*, XCIII, (882), str. 287-310.
2. Comer, J. S., et al. (2008), Children and Terrorism-Related News: Training Parents in Coping and Media Literacy, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, DXXXVI, (4), str. 568-578.
3. Coppock, V., McGovern, M. (2014), ‘Dangerous Minds’? Deconstructing Counter-Terrorism Discourse, Radicalisation and the ‘Psychological Vulnerability’ of Muslim Children and Young People in Britain, *Children & Society*, XXVIII, (10), str. 242-256.
4. DeMause, L. (2011), Ending Child Abuse, War and Terrorism, *The Journal of Psychohistory*, XXXIX, (1), str. 1-15.
5. Gagro, S. F. (2008), Zaštita djece u oružanim sukobima u skladu s rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a, U: Hrabar, D., ur., *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, DVIII, (3), str. 747-778.
6. Moeller, S. (2002), A Hierarchy of Innocence: The Media’s Use of Children in the Telling of International News, *The Harvard International Journal of Press/Politics*, VII, (36), str. 36-56.
7. Quine, M. S. (1990), From Malthus to Mussolini: The Italian Eugenics Movement and Fascist Population Policy 1890-1938, PhD Thesis, London: University College London.

8. Ranđelović, I. (2013), Silovanje i druge vrste seksualnog nasilja nad ženama tokom genocida u Ruandi 1994., Antropologija XIII, (3), str. 93-107.
9. Singer, P. W. (2001), Caution: Children at War, Parameters: Carlisle Barracks, XXXI, (4), str. 156-172.

Internetski izvori:

1. Al Jazeera news, UNICEF: Boko Haram use of child bombers soars, <https://www.aljazeera.com/news/2017/08/unicef-boko-haram-child-bombers-soars-170822160541719.html>, pristupano 17. 06. 2018.
2. Aprcović, M. (2018), Erdogan: Okrenite se, pogledajte te žene i djecu..., <http://www.antenam.net/svijet/75290-erdogan-okrenite-se-pogledajte-te-zene-i-djecu> , pristupano 25. 04. 2018.
3. Becker, K. (2015), 11 Revealing Military Photos That Will Stop You in Your Tracks and Make You Want to Thank a Veteran, <https://ijr.com/2015/03/280175-great-12-revealing-military-photos-will-stop-tracks-make-want-thank-veteran/> , pristupano 23. 04. 2018.
4. Bird, V. (2012), 'The Littlest Enemies': Children of the Stalinist Era, <https://thevieweast.wordpress.com/2012/06/21/the-littlest-enemies-children-of-the-stalinist-era/>, pristupano 12. 05. 2018.
5. Business insider, <http://www.businessinsider.com/how-american-people-were-sold-iraq-war-2013-3> , pristupano 23. 04. 2018.
6. CARE, <https://www.care.org/emergencies/facts-about-landmines#Q3>, pristupano 18. 05. 2018.
7. Child Soldiers International, <https://www.child-soldiers.org/news/child-soldiers-world-index-reveals-shocking-scale-of-child-recruitment-around-the-world>, pristupano 15. 05. 2018.
8. Davison, J. (2016), Syrian war creates child refugees and child soldiers: report, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-children/syrian-war-creates-child-refugees-and-child-soldiers-report-idUSKCN0WG0R0>, pristupano 15. 05. 2018.
9. Dnevnik.hr, Putin osniva nove pionire, <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/vladimir-putin-osniva-novi-pokret-pionira--414480.html>, pristupano 13. 05. 2018.
10. Foto Simboli svjetske politike, <http://bportal.ba/foto-simboli-svjetske-politike-ovih-8->

- [fotografija-sokirale-su-svijet/](#) , pristupano 24. 04. 2018.
11. Gamble, D. (1998), Democrats: The party of hiding behind kids, Los Angeles: Los Angeles Times, <http://articles.latimes.com/1998/jun/23/local/me-62615>, pristupano 18. 03. 2018.
 12. HRT vijesti, Slika koja je potresla svijet – simbol stradanja u Siriji, <http://vijesti.hrt.hr/348400/slika-koja-je-potresla-svijet-simbol-stradanja-u-siriji>, pristupano 23. 04. 2018.
 13. Hrvatski centar za razminiranje, <https://www.hcr.hr/en/minSituac.asp>, pristupano 18. 05. 2018.
 14. Monitoring and Research Committee, ICBL-CMC Governance Bord (2017), Landmine Monitor 2017, http://the-monitor.org/media/2615219/Landmine-Monitor-2017_final.pdf, pristupano 20. 05. 2018.
 15. Pinterest, <https://www.pinterest.com/pin/570901690242005493/>, pristupano 17. 05. 2018.
 16. Spillius in Dunai, A. (2000), Red Army Brings Terror to Land of the Gurkhas, The Electronic Telegraph, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/nepal/1369297/Red-Army-brings-terror-to-land-of-the-Gurkhas.html> , pristupano 15. 03. 2018.
 17. Sen Nag, O. (2017), Who Are Young Pioneers, And What Do They Do?, <https://www.worldatlas.com/articles/who-are-young-pioneers-and-what-do-they-do.html>, pristupano 13. 05. 2018.
 18. Tečak, <http://www.teocak.ba/na-danasnji-dan-slavio-se-titov-rodendan/>, pristupano 13. 05. 2018.
 19. The View East, <https://thevieweast.wordpress.com/2012/06/21/the-littlest-enemies-children-of-the-stalinist-era/> , pristupano 12. 05. 2018.
 20. UNHCR, <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>, pristupano 13. 05. 2018.
 21. UNICEF, Rani razvoj djece, <https://www.unicef.hr/rani-razvoj-djece/>, pristupano 02. 04. 2018.
 22. Uppsala Conflict Data Program, <http://ucdp.uu.se/#country/652>, pristupano 13. 05. 2018.
 23. USA today, <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2014/09/07/daisy-girl-political-ad-still-haunting-50-years-later/15246667/>, pristupano 15.04.2018.
 24. Vojna povijest, Silovanje kao ratna strategija, <https://vojnepovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/silovanje-kao-ratna-strategija-1079230>, pristupano 11. 04. 2018.

8. Popis slika:

Slika 1 – Liga njemačkih djevojaka	27
Slika 2 – Titovi pioniri	28
Slika 3 – <i>Hvala za sretno djetinjstvo, dragi Staljine</i>	28
Slika 4 – Staljin, prijatelj djece	28
Slika 5 – Oglas nazvan „Tratinčica” u okviru predsjedničke kampanje Lyndona Johnsona ..	30
Slika 6 – Djevojčica koja bježi pred napalm-bombom.	31
Slika 7 – Sharbat Gula – simbol rata u Afganistanu	32
Slika 8 – Mali Omran – simbol rata u Siriji	32
Slika 9 – Američki vojnik tješi iračko dijete	32
Slika 10 – Djeca u zonama oružanih sukoba.....	37
Slika 11 – Najopasnije zemlje u sukobima za djecu u 2016.	38
Slika 12 – Područja izbjegličkog raseljavanja.....	39
Slika 13 – Minirana područja svijeta.....	40
Slika 14 – Minimalna dob za regrutiranje vojnika u zemljama svijeta	44
Slika 15 – Zemlje u kojima djeca vojnici sudjeluju u sukobu	44

9. Popis grafikona

Grafikon 1 – Kretanje broja ubijene i teško ozlijeđene djece	37
Grafikon 2 – Kretanje broja raseljenih osoba u periodu od 1955. do 2016. godine	39
Grafikon 3 – Odnos broja djece i odraslih u ukupnom broju stradalih od mina 2016.	40
Grafikon 4 – Kretanje broja slučajeva seksualnog nasilja nad djecom u ratu.....	41
Grafikon 5 – Kretanje broja regrutirane djece u svijetu	43
Grafikon 6 – Kretanje broja međudržavnih sukoba te broja djece uključene u sukobe.....	60
Grafikon 7 – Kretanje broja međudržavnih i unutardržavnih sukoba od 1990. do 2015.	60
Grafikon 8 – Kretanje broja međudržavnih i unutardržavnih sukoba, te broja regrutirane djece	61

10. Životopis

Osobni podaci

Prezime / Ime **Jelena Galijašević**
Adresa(e) Negovečka 6, 10 000 Zagreb, Hrvatska
Telefonski broj(evi) 01/2317296; 091/1444400

E-mail jelena.galjasevic@gmail.com

Državljanstvo Srpsko/Hrvatsko

Datum rođenja 05.05.1984.

Spol Ž

Radno iskustvo

Datumi 2005-2018

Radno mjesto Direktor prodaje

Ime i adresa poslodavca Senna d.o.o., Negovečka 6, Zagreb

Glavni poslovi i odgovornosti

1. Organiziranje i vođenje poslova prodaje u tuzemstvu i inozemstvu
2. Istraživanje i analiza tržišta te uspostavljanje poslovnih odnosa s novim klijentima
3. Izrada i realizacija godišnjeg plana prodaje u tuzemstvu i inozemstvu
4. Praćenje i analiziranje rezultata prodaje
5. Kontrola i provođenje naplate
6. Kalkulacija i osmišljavanje strategije prodajnih cijena
7. Postprodajna briga o klijentima u cilju unapređenja dugoročne suradnje
8. Koordinacija i rad na razvoju distributerske prodajne i servisne mreže u inozemstvu
9. Presentiranje proizvoda kompanije na inozemnim sajmovima

Vrsta djelatnosti ili sektor Proizvodnja i prodaja uređaja za kamere

Obrazovanje i osposobljavanje

Datumi 2011-2014

Naziv dodijeljene kvalifikacije Stručna prvostupnica poslovne ekonomije

Glavni predmeti Ekonomija, Marketing, Računovodstvo, Međunarodna trgovina, Bankarstvo

Ime i vrsta organizacije pružatelja obrazovanja i osposobljavanja	VPŠ Libertas, Zagreb																									
Osobne vještine i kompetencije																										
Materinski jezik(ci)	Srpski/Hrvatski																									
Drugi jezici																										
Samoprocjena <i>Europska razina</i> (*)	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">Razumijevanje</th> <th colspan="2">Govor</th> <th>Pisanje</th> </tr> <tr> <th>Slušanje</th> <th>Čitanje</th> <th>Govorna interakcija</th> <th>Govorna produkcija</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>C2</td> <td>C2</td> <td>C2</td> <td>C2</td> <td>C2</td> </tr> <tr> <td>B2</td> <td>B2</td> <td>B2</td> <td>B2</td> <td>B2</td> </tr> <tr> <td>B2</td> <td>B2</td> <td>B2</td> <td>B2</td> <td>B2</td> </tr> </tbody> </table>	Razumijevanje		Govor		Pisanje	Slušanje	Čitanje	Govorna interakcija	Govorna produkcija		C2	C2	C2	C2	C2	B2	B2	B2	B2	B2	B2	B2	B2	B2	B2
Razumijevanje		Govor		Pisanje																						
Slušanje	Čitanje	Govorna interakcija	Govorna produkcija																							
C2	C2	C2	C2	C2																						
B2	B2	B2	B2	B2																						
B2	B2	B2	B2	B2																						
Engleski																										
Talijanski																										
Španjolski																										
	(*) <i>Zajednički europski referentni okvir za jezike</i>																									
Društvene vještine i kompetencije	Napredne komunikacijske vještine stečene tijekom rada na mjestu direktora prodaje																									
Organizacijske vještine i kompetencije	Upravljanje projektima																									
Poslovne kompetencije	<ol style="list-style-type: none"> Vještine u izradi poslovnih projekata (certifikat Business plan contest 2012) Prezentacijske vještine (sudjelovanje na mnogobrojnim međunarodnim sajmovima) Financijsko analiziranje (trenutačno obavljam sve računovodstvene poslove za svoju tvrtku) Logističke vještine (organiziranje svih potrebnih radnji oko sajmova, uvozne i izvozne kalkulacije) 																									
Računalne vještine i kompetencije	Napredna uporaba MicroSoft Office alata Napredna uporaba Adobe alata (stečena na radnom mjestu)																									
Druge vještine i kompetencije	Grafički dizajn – izrada grafičkih rješenja za kataloge, brošure i posjetnice Književni rad – višestruko nagrađivana zbirka pjesama „Ti, mak i kopriva”																									
Vozačka dozvola	B																									